

GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA (HDPZ)

ISSN 1331-4688

politički
ZATVORENIK

Godina XXXVII. - siječanj ~ ožujak 2026.

BROJ **306**

REVIZIONIZAM KAO – POTREBA

Svaki pokušaj da se o prošlosti progovori istinom završava javnom osudom tzv. „revizionizma“, bez obzira na to što je revizija svih znanja prva pretpostavka svakog znanstvenog rada, i bez obzira na to da je tobože revizionistički pristup utemeljen na činjenicama i minucioznim znanstvenim istraživanjem.

Povod za to moje razmišljanje nedavno je javni nastup mladoga zadarskog povjesničara Luke Kneza koji je opširno govorio o svojem doktorskom radu „Općina Zadar 1980-ih: nadzor, represija i politička kontrola“, u kojem detaljno analizira teror KP Jugoslavije i aktivnosti tadašnje Službe državne sigurnosti na zadarskom području. Pomislio sam tada: dobro nam došao još jedan „revizionist“, jer su nam takvi stručnjaci potrebni kao kruh svagdašnji. Kako se je Knez dotaknuo i nas, hrvatskih političkih uznika, nisam skrivao oduševljenje da se je te teme dohvatio mlad čovjek, rođen 1995., i da takav čovjek pokazuje strast i želju da se rasvijetle zločini jugoslavenskoga komunističkog režima.

Naknadno sam vidio kako mu neki spočitavaju da je kao suradnike UDB-e razobličio – jer da tobože za to „još nije vrijeme“ – dok ja smatram kako je uvijek vrijeme za istinu. Upravo otkrivanje takvih karijera kao što su Brozovića i Maštrukova, jedan je od oblika lustracije koju stalno zagovaramo. Na tome ništa ne mijenja činjenica da su ova dvojica, kao i toliki drugi, i u hrvatskoj državi bili na istaknutim položajima.

Kalkulacije i oklijevanja su nas i dovela u položaj u kojem se nalazimo. Umjesto toga, treba nam istina. Treba nam istina i o Jasenovcu i o Bleiburgu, i o Daksi i o širokobriješkim fratrima; treba nam istina kojom ćemo se suprotstaviti sustavu laži koji našim duhovnim i društvenim životom dominira više od osam desetljeća. Ni lustracije nema bez istine, pa su nam zato dragocjeni svi pojedinci i skupine koji se bore protiv nametnutih dogmi i propisanih uvjerenja.

U tom je kontekstu iznimno važno bilo sučeljavanje Igora Vukića s Ivom Goldsteinom. Iako je Vukić, kao i neki drugi povjesničari, već ranije uvelike razbio jasenovački mit, trebala je jedna takva televizijska emisija da i šira publika shvati kako funkcionira sustav laži koji promiču Goldstein i njemu slični. Oni se, baš kao Goldstein u spomenutom sučeljavanju, pokazuju podkapacitiranima i potpuno inferiornima u svakoj argumentiranoj raspravi, pa baš zbog toga iz javnosti bivaju prognani ljudi koji misle drugačije i koji svoje teze potkrjepljuju dokazima. Njih se proglašava „revizionistima“ kako bi se opravdao taj progon koji naizgled jest mekši od onoga koji smo doživljavali mi – na koje se išlo batinama i fizičkim torturama – ali nije nimalo bezazleniji ni lakši, niti je u nacionalno-političkom smislu manje opasan.

To je razlog da mi, hrvatski politički zatvorenici, kao i naša udruga, i u budućnosti ostanemo potpora svima koji teže rasvjetljavanju naše prošlosti, i da im kao svjedoci i žrtve jednoga mračnog vremena, pomognemo u svakom pogledu i na sve načine. To je naša sveta obveza, a kad bismo to propustili učiniti, s razlogom bi nam predbacivali naraštaji koji dolaze iza nas!

**Mr. sc. Marko GRUBIŠIĆ, predsjednik
Hrvatskog društva političkih zatvorenika**

politički **ZATVORENIK**

GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA

PREDSJEDNIK DRUŠTVA
Mr. sc. Marko Grubišić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Josip Ljubomir Brdar, Ivan Gabelica
Anđelko Mijatović, Alfred Obranić

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA

10000 Zagreb
Masarykova 22/IV
tel: +385 91 229 9690,
+ 385 98 818 697
e-mail: hdpz.podruznica.zagreb@gmail.com
hdpz1990@gmail.com

PRIJELOM I TISAK

Stjepan Bekavac
Tiskara Zelina d.d., Sveti Ivan Zelina

Pretplata za Hrvatsku i zemlje Europske unije: 40,00 €

Pretplata za prekomorske zemlje: 66,00 €

IBAN: HR0323900011198018008
SWIFT: HPBZHR2X

Hrvatska poštanska banka d.d.
Jurišićeva ul. 4, Zagreb
(za devizne uplate vrijedi isti IBAN)

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim priložima

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i pretplatom.: hdpz1990@gmail.com

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:

posljednja stranica u boji: 530,00 €
predposljednja stranica u boji: 460,00 € n
unutarnja crno-bijela stranica: 330,00 €
1/2 crno bijelo: 159,00 €
1/4 crno bijelo: 93,00 €

Slika na naslovnoj stranici:
Blaženka Salavarda, Ne zaboravi me

TAKOZVANA EUROPSKA VOJSKA

Dramatičan razvoj međunarodnih odnosa – od ruske agresije na Ukrajinu do američko-izraelskog napada na Iran – popraćen sve oštrijom retorikom američkog predsjednika protiv Sjevernoatlantskog saveza koji Trump naziva „tigrom od papira“ i prijeti da će ga SAD napustiti te ostaviti Europu (ne samo Europsku uniju) bez američkoga obrambenoga kišobrana, u nekim je europskim prijestolnicama i u samome Bruxellesu potaknuo sve glasnije zazivanje zamisli o stvaranju „zajedničke europske vojske“ ili „zajedničkih europskih oružanih snaga“ u okviru Europske unije.

Nije ta zamisao bezazlena i beznačajna, niti je od jučer, nego se o njoj govori desetljećima, pa ne treba čuditi da su njezini zagovornici, raznorodni po svojim motivima i nejednaki po ideološkim nadahnućima, iskoristili prigodu da ju iznova aktualiziraju i prikažu kao put bez alternative. Ono što bi moglo začuditi jest to da su tu zamisao svojim nepogrješivim satelitskim njuhom prigrlile tzv. političke elite nekih *malih naroda*, čak i one koje se inače žele kititi suverenističkim ili nacionalističkim perjem. Takvih, nažalost, ima i među oporbenim strankama na tzv. hrvatskoj desnici, što iznova potvrđuje intelektualnu i političku razinu na kojoj funkcioniraju njihova vodstva.

Rekao bih kako bi svakomu prosječno inteligentnom i barem donekle politički pismenom čovjeku moralo i na prvi pogled biti jasno da je zamisao „zajedničke europske vojske“ ili „zajedničkih europskih oružanih snaga“ nespojiva sa suverennošću nacija i država već samom činjenicom da jedna vojska pretpostavlja jedno zapovjedništvo i jednu političku volju.

Unutar Europe, pa ni unutar Europske unije, nema jedinstvenih pogleda ni na postojeće konflikte, kamoli na budućnost Staroga kontinenta, odnosa prema SAD-u, Kinu i Rusiji, a tek nam predstoji zauzimanje jasnijih pogleda na svjetonazorsko-ideološka pitanja koja su zapadni svijet ponegdje dovela na rub građanskog rata. Zbog toga je – osim na razini općih fraza i neupotrebljivih doskočica – nemoguće postići zajedničku političku volju i jedinstveno zapovijedanje tim zasad fantomskim združenim oružanim snagama.

A kad bi kojim slučajem bilo drugačije, posve je jasno da ta politička volja ne bi morala odgovarati interesima hrvatskog naroda i interesima hrvatske države, dok je apsolutno sigurno da zapovijedanje njom ne bi bilo povjereno zastupnicima hrvatskih nacionalnih interesa: europske države koje su gospodarski neusporedivo jače od nas, koje imaju nuklearno oružje i čije oružane snage preko noći mogu brojiti više pripadnika nego što Hrvata uopće ima, prirodno bi aspirirale na diktiranje „zajedničke“ politike i zapovijedanje „zajedničkim“ snagama.

Hrvatska nema ni snage ni potrebe voditi tuđe ratove. Imamo dovoljno, pa i previše svojih poteškoća – i predugu, mučnu povijest očekivanja pomoći od drugih – da bismo se trebali za tuđi račun antagonizirati ili sukobljavati s bilo kime. Povijesno nam iskustvo daje pravo na „sveti egoizam“ koji, za razliku od egoizma velesila, nikad nije imao niti sada ima imperijalističke natruhe. U našem slučaju on znači samo to da trebamo čuvati mršava savezništva koja imamo, poštivati ugovore koje smo potpisali te pritom sebično i ljubomorno štiti svoje interese, bez prevelikih očekivanja od drugih i bez iluzija o samima sebi...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

OKONČANA TRODESETLJETNA SAGA U POVODU FILMA O BRUNU BUŠIĆU..... 2

PROPOVIJED POMOĆNOG BISKUPA ZAGREBAČKOG MONS. IVANA ŠAŠKA NA MIROGOJSKOM GROBLJU HRVATSKIH VOJNIKA..... 4

ZAGREBAČKA GRADSKA SKUPŠTINA I „PREBLAGO KAŽNJENI RATNI ZLOČINAC STEPINAC“.. 7

Tomislav JONJIĆ

JEROLIM MALINAR (1896.-1945.), UGLEDNI KATOLIČKI DJELATNIK I SURADNIK BL. IVANA MERZA – NEVIN OSUĐEN NA SMRT (I.)11

prof. dr. sc. Zdravko MATIĆ

O NEUSPJELOM ATENTATU NA JUGOSLAVENSKOGA KRALJA ALEKSANDRA KARAOĐEVIĆA U ZAGREBU 1933. (II.)18

Darko UTOVAC

REVIZIJA PRESUDE VLČ. ASTALOŠU I JAVNO SRAMOČENJE TOBOŽNJIH ZNANSTVENIKA I TZV. STRUČNJAKA 29

Dr. sc. Tomislav JONJIĆ

FILM O UBOJSTVU BRUNA BUŠIĆA – OKONČANA TRODESETLJETNA SAGA

Dulje od tri desetljeća pred hrvatskim su se sudovima povlačili sudski postupci izazvani poznatim filmom „Bruno Bušić – život, djelo i mučko ubojstvo“ koji je na Hrvatskoj televiziji prikazan na 14. obljetnicu smrti toga hrvatskog publicista, borca i političara, 16. listopada 1992. godine, izazvavši odmah burne reakcije javnosti, ali i nejavne a ipak značajne posljedice u našem političkom i uopće društvenom životu.

Film je doveo do serije građanskih, pa i kaznenih postupaka, a u jednom od njih u položaju tuženika od listopada 1995. našlo se je i Hrvatsko društvo političkih zatvorenika. Obitelj pok. Nevena Baričevića – supruga i troje djece – podnijela je, naime, tužbu protiv više pravnih i fizičkih osoba, potražujući od

njih solidarno naknadu štete u iznosu od 400.000 kuna. Na mjestu drugotuženika u parnici koja je pred Općinskim sudom u Zagrebu zametnuta pod br. Pn-8683/95 našlo se je Hrvatsko društvo političkih zatvorenika koje je tužbom obuhvaćeno kao producent odnosno nakladnik tog filma.

Nakon čitave serije neobičnih i više nego znakovitih pravnih i izvanpravnih manevara, presuda i rješenja, zahtjeva za obnovu i za reviziju postupka, koji su se svi odvijali daleko od očiju javnosti, stvar je okončana pred kraj 2024., o čemu su stranke obaviještene u veljači prošle godine. Tužba je time pravomoćno odbijena, a konačno je uklonjen Damoklov mač koji je tri desetljeća prijetio samom opstanku HDPZ-a, jer je pot-

puno jasno da Društvo – koje u financijskom smislu već desetljećima jedva opstaje (pa i u tako teškim okolnostima redovito objavljuje ovaj časopis!) – takav udarac ne bi moglo preživjeti.

Jasno je da sama presuda i proces koji joj je prethodio imaju i političko značenje, pa se ni u historiografiji, napose pri obradi jugoslavenskog progona hrvatske političke emigracije, ne će moći zaobići. To je razlog zbog kojega malobrojni upućenici u stvar stalno zapitkuju, zašto tu presudu, a možda i druge materijale iz čitava postupka ne objavimo, kako bi oni postali dostupnima cijeloj, a napose stručnoj javnosti. Pitanje je umjesno, a mi se od objavljivanja ne ustežemo samo zato što načelno jesmo neskloni objavljivanju cijelih sudskih

Bruno Bušić u Parizu

REPUBLIKA HRVATSKA
VRHOVNI SUD REPUBLIKE HRVATSKE
Z A G R E B

Broj: Revd-4674/2024-2

U IME REPUBLIKE HRVATSKE
RJEŠENJE

Vrhovni sud Republike Hrvatske u vijeću sastavljenom od sudaca Marine Paulić, predsjednice vijeća, Ivana Vučemila člana vijeća i suca izvjestitelja, Darka Milkovića, Dragana Katića, i mr.sc. Senije Ledić, članova vijeća, u pravnoj stvari 1. tužiteljice Ivane Baričević, OIB: 06949330996, 10 Rue De Lécole, Polytechnique, 75005, Pariz, Francuska, 2. tužiteljice Marije Baričević OIB: 29654183280, 10 Rue De Lécole, Polytechnique, 75005 Pariz, Francuska, 3. tužitelja Mirka-Ante Baričevića, OIB: 22115872363, 80. Allée René Descartes, 77190 Dammarie Les Lys, Francuska i 4. tužitelja Tomislava Baričevića, OIB: 88369173872, 256. Rue Ronsseau Vandran, 77190 Dammarie Les Lys, Francuska, svi zastupani po punomoćnici Zvezdani Znidarčić-Begović, odvjetnici u Zagrebu, protiv 1. tuženice Republike Hrvatske, OIB: 52634238587, zastupane po Općinskom državnom odvjetništvu u Zagrebu, 2. tuženika Hrvatskog društva političkih zatvorenika, OIB: 59416060720, Zagreb, Masarykova 22/IV, zastupanog po punomoćniku Tomislavu Jonjiću, odvjetniku iz Zagreba, 3. tuženika "Urania filma" U.O. Zagreb, OIB: 52969899557, Zagreb, Palmotićeva 32-A, 4. tuženika Andrije Popovića, OIB: 10939226247, Opuzen, Trnovska 45, zastupanog po punomoćnicima, odvjetnicima u odvjetničkom društvu Marić i Drugović d.o.o. iz Zagreba i 5. tuženice Hrvatske radiotelevizije, OIB: 68419124305, Zagreb, Prisavlje 3, zastupane po Dini Peškovu, dipl. iur., djelatniku tuženice, radi naknade štete, odlučujući o prijedlogu tužitelja za dopuštenje revizije protiv presude Županijskog suda u Slavonskom Brodu broj GŽ-394/2023-10 od 6. srpnja 2023., kojom je preinačena presuda Općinskog suda u Novom Zagrebu broj Pn-162/2015-182 od 18. listopada 2016., u sjednici održanoj 26. studenog 2024.,

riješio je:

Odbija se prijedlog za dopuštenje revizije.

odluka (makar i u ovom broju – kao putokaz mogućim drugim podnositeljima revizijskih zahtjeva – objavljujemo cijelu revizijsku odluku u korist ubijenoga daljskog odnosno osječkog župnika Josipa Astaloša).

Na to nas ustezanje više od toga motivira želja da izbjegnemo nove sudske sporove, jer se u sudskim odlukama i u podnescima stranaka spominju osobe čiji interesi – usprkos činjenici da u cijeloj stvari javnost nije bila isključena – mogu biti povrijeđeni objavljivanjem njihova imena. Nisu posrijedi samo nasljednici Nevena Baričevića koji su se,

razumljivo, objavljivanjem filma našli u emocionalno teškom položaju te su u sudskom postupku doživjeli dodatnu traumatizaciju (a nije na nama suditi ni njihovu predniku, kamoli djeci koja ne mogu odgovarati za očeve grijeh), nego je posrijedi i niz drugih hrvatskih političkih emigranata te javnih osoba koje su u postupku iskazivale ili se spominju u dokumentaciji (pa samim time i u podnescima i sudskim odlukama).

Čini nam se kako bismo tzv. *anonimizacijom* podnesaka i odluka, tj. zacrnjivanjem imena stranaka i svjedoka doveli u pitanje samu svrhu objavljivanja sudskih

materijala, jer bi tek vrlo rijetki mogli dokučiti koja su imena učinjena nečitljivima ili su nadomještena nekim izmišljenim inicijalima. Zato, dok još uvijek važemo, preteže li javni interes nad interesima zaštite privatnosti pojedinca, ovdje – smatrajući kako HDPZ ima obvezu svoje članove izvijestiti o tom uspjehu u jednome vrlo složenom i zahtjevnom sudskom sporu – objavljujemo samo prvu stranicu odluke Vrhovnog suda Republike Hrvatske kojom je odbijen prijedlog za dopuštenje revizije koji su izjavili Ivana Baričević i dr. O ostalome kad za to dođe vrijeme... (T. JONJIĆ)

IVAN ŠAŠKO: POMOĆNI BISKUP ZAGREBAČKI

UVOD U MOLITVU NA OSKVRNUTIM GROBOVIMA HRVATSKIH VOJNIKA NA GRADSKOME GROBLJU 'MIROGOJ' U ZAGREBU

(NA 'MEĐUNARODNI DAN LJUDSKIH PRAVA', 10. PROSINCA 2025.)

Braćo i sestre, dragi prijatelji!

1. Kao i svake godine (a ovo je deveti put) na ovome smo se polju susreli u zajedništvu i poštovanju prema preminulima, u kojemu upućujemo svoju molitvu za pokoj hrvatskih vojnika.

Običavam reći da mi vjernici na život gledamo kao na dvodijelnost, znajući da se „vjernima život mijenja, a ne oduzima“ (*Predslavlje o pokojnicima*). To znači da čovjek – u Božjemu promislu pozvan na život – vjerujući u Boga ne umire, nego živi od začeca preko smrti do vječnosti, uvijek. Dakle, postoje živi ovdje na zemlji i oni koji su prekoračili prag smrti i, po Božjemu milosrđu i njegovoj pravednosti, žive u vječnosti.

Mi smo s njima povezani i molimo Božju dobrostivost za njih, ali je u našim nakanama i molitva za Božje svjetlo nama živima na zemlji koji nosimo duboku životnu nadu i koji se ne zaustavljamo u konačnosti naše vremenitosti. Da nemamo nade koja nadilazi tu granicu, ne bismo se molili, ne bi nam stalo do živih i preminulih, ne bismo voljeli. Zato ruku pod ruku idu vjera i ljubav, dok ih povezuje nada. Vjera i ljubav bez nade bi bile prepuštene zanimljivomu, ali nejasnomu lutanju. Nada u ljudima naj snažnije progovara o vječnosti, o smislu vjere i ljubavi.

Tako su groblja predivni vrtovi nade. No, nada je sva prožeta iščeki-

vanjem i baš je zbog toga nježan cvijet u našim životima, poput zelenila koje može brzo uvenuti; suočena s protivštinama ili zaogrnuta plaštem zavaravanja u bespomoćnosti.

2. I nas, koji ovdje godinama vavimo za malo smisla, razboritosti i sućuti, može zahvatiti malodušnost i osjećaj bespomoćnosti. Ali, nije nas Bog radi toga potaknuo da budemo ovdje. Naš godišnji susret itekako ima smisla i seže dalje od svih zaprjeka, osobito u ovoj svetoj Jubilejskoj godini, kojoj je u središtu razmatranje i življenje nade.

Zato danas, gledajući vas, članovi *Zajednice hrvatskih žrtvoslovnih udruga*, vas, draga braćo i sestre, dragi prijatelji, rado posuđujem i usvajam sljedeće riječi apostola Pavla: „Zahvaljujemo (uvijek) Bogu za sve vas i bez prestanka vas se sjećamo u svojim molitvama spominjući se vaše djelotvorne vjere, zauzete ljubavi i postojane nade u Gospodinu našem Isusu Kristu, pred Bogom i Ocem našim.“ (*1Sol 1, 2-3*)

Apostol, spominjući nadu, govori o „postojanoj nadi“, povezuje, dakle, njemu drage dvije riječi: *elpís* (nada) i *hypomoné* (ustrajnost). Ova druga riječ, 'ustrajnost', pretpostavlja *ostajanje ispod tereta koji treba nositi*; ostajanje ispod neke tame sa sigurnošću da će se nebo rastvoriti i dopustiti proboj zrakama svjetla. Ustrajnost i postojanost pretpostavlja podnošenje

tereta nepravde i grubosti zbog istine. Upravo to mnogi od vas čine ne štedeći sebe radi dobra drugih, da bi živjela i preživjela nada.

3. Ta naša nada nije ovisna o dobroj volji trenutnih političkih vlastodržaca, za koje također molimo, nego je usidrena u pouzdanju u Boga, čija su vremena i vjekovi. Nada je krjepost koja drži život i u sadašnjemu življenju, koja se ukrižuje s etikom i društvenom zauzetošću.

Možemo razumjeti ljude koji ne vjeruju u Boga i vječnost, koji nastoje iskoristiti zemaljski život tražeći ono što im donosi prolazne blagodati. I tada sve lako završi u sebičnosti i iskorištavanju drugih ljudi, u nasilju i nemirima, zbog nemara za šire obzore smisla. Mi znamo da su ti obzori i u njima, jer ih je Bog usadio u svakoga čovjeka; da žive kao čežnja za puninom, samo su ih prekrili, zatvorili srca i otupili savjesti pa ne vide i ne prihvaćaju tako razvidnu istinu.

Jer, ovdje su pred svakim tako jasne činjenice: nalazimo se na polju na kojemu su pokopani ljudi. Točno nam je znano gdje su njihovi grobovi, znana su nam i njihova imena. Najprije ih je jedna zaslijepljenost i ludost maknula i srušila, a sada ih izdanci te iste ludosti zabranjuju napisati na njihovim grobovima. Uistinu, neshvatljivo.

No, i to smo već toliko puta susreli. Otajstvo zla se redovito očituje tako da je teško odmah uočiti što je pozadina i stvarni pokretač: je li to sirova

mržnja, neznanje, zavedenost, bešćutnost, sebičnost ili pokvarenost. O neznanju i zavedenosti ne može više biti riječi. Kao razlozi ostaju: mržnja, bešćutnost i pokvarenost. Uz svu našu slabost, ustrajmo u: ljubavi, sućuti i istini., uvijek moleći i nadahnuća Božjega Duha, otkrivanje novih putova i trajno – pouzdanje u Gospodina.

4. Premda s dubokim razočaranjem, a ipak oslonjen na Krista, nadu koja ne razočarava, već mi je duže jasno da ni dosadašnje zagrebačke gradske vlasti ni prijašnje ni sadašnja hrvatska državna vlast nisu željele i ne žele na ovo polje donijeti ljudskost, barem to. I bilo bi lijepo da poštede hrvatski narod od povremenih pretvaranja da je drukčije, a neki se prigodno predstavljaju i kao kršćani, štoviše kao promicatelji katoličkih vrijednosti.

Jednako smo tako iskusili da u mijenjanju pristupa, da za probijanje oklopa neljudskosti u koji su se zatvorili ne pomaže iznošenje dokumenata, sućeljavanje argumenata, podastiranje svjedočanstava i raznih dokaza; organiziranje simpozija, okruglih stolova

i iskrenih razgovora, jer u konačnici, sve to nevjerojatnom lakoćom sve to jednostavno prozovu „političkom provokacijom“. U vremenu u kojemu još nismo došli do dovoljnoga stupnja spremnosti za istinsku interpretaciju hrvatske prošlosti, već se javljaju glasovi onih koji kažu da nije dopuštena nikakva ‘reinterpretacija’, makar se radilo o grubim neistinama i o suprotnosti svemu što resi znanstvene i istinoljubive pristupe.

5. Očito treba otvarati i neke druge putove. Jedan je od njih svakako povezivanje s drugim europskim državama, u onome što neki s pravom zovu ‘zajedničko europsko dobro’. Nažalost, i u Hrvatskoj se na Europu gleda skoro isključivo u svjetlu trenutnih europskih političkih naglasaka predstavnika Europske unije, ali Hrvatska ne bi smjela sebe izuzeti iz brige za Europu i za njezino dobro.

Na tome tragu dobrodošla su nastojanja da se i ovo polje na glavnome groblju našega hrvatskog glavnog grada, u srcu Europe, jasno predstavi kao nedopustiva civilizacijska sramota svih koji ne dopuštaju postavljanje grobnih obilježja s imenima pokopanih.

Drugi je put vezan uz odgoj i obrazovanje. Čuju se osporavanja kako ovdje nisu pokopani hrvatski vojnici. Bilo bi pohvalno provesti Mirogojem djecu i mlade, jer su groblja velike učionice. Na ovo polje vrijedilo bi dovesti osobito srednjoškolce i studente i upoznati ih da su pokraj ovoga polja pokopani su njemački vojnici iz Drugoga svjetskog rata.

I pokazati im na ulazu u taj dio groblja natpis: *Deutscher Soldatenfriedhof – Njemačko vojno groblje*. Ispod središnjega križa na njemačkome piše: „Zum Gedenken der Kriegstoten des Zweiten Weltkrieges die auf diesem deutschen Soldatenfriedhof ihre letzte Ruhe fanden“, a na hrvatskome piše: „U spomen žrtvama Drugog svjetskog rata koje počivaju na ovom vojnom groblju.“ (Primjećuje se da hrvatski tekst nije doslovan prijevod i da je u njemu ispušten pridjev „njemačko“ iz *deutschen Soldatenfriedhof* i da je formulacija drugoga dijela drugačija od njemačkoga: „koji su na ovome njemačkom groblju vojnika našli svoje posljednje počivalište“.)

Na tamošnjoj *obavijesnoj ploči*, uz riječi Alberta Schweitzera da su „grobovi vojnika veliki propovjed-

nici mira“, na tri jezika piše da je na toj grobljanskoj površini u Drugome svjetskom ratu pokopano oko dvije tisuće „njemačkih vojnika“ („deutsche Soldaten; „German soldiers“).

Navodim to zbog činjenice da su to pokazatelji redovitoga stoljetnog op-
hođenja s mrtvim vojnicima u europskoj uljudbi. Vjerojatno će (se) netko od mladih pitati kako to da se može

jasno naznačiti da su tamo njemački vojnici, a ovdje se ne može napisati da su to hrvatski vojnici.

6. Vidimo da su naši mladi otvoreni istini i da ih ne mogu jednostavno sputati besmislice i ideološke naplavine od ljudi koji istinu ne prihvaćaju, najčešće iz nekih sebičnih razloga.

Mi znamo da postoje grijesi koje činimo mišlju, riječju, djelom i propustom. Ovdje je tako vidljivo do čega dovode grijesi propustom koji se tiču cijeloga naroda. Ti grijesi daju da se razvija korov nemira, podjela i sukoba.

A mi molimo za pokoj dušama preminulih i za Božji mir u našim srcima, da se i dalje zalažemo za istinu, ustrajni i sigurni u nadi.

PUBLIKACIJE KOJE SE MOGU NABAVITI U HRVATSKOM DRUŠTVU POLITIČKIH ZATVORENIKA

POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-2008. (br. 1-201), 4 CD-a	27 €	Srećko ILIĆ, Verbalni i ini delikti u Titovom režimu , Zagreb, 2023.	20 €
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-1997.; 1998.-2002. (br. 1-129), 2 CD-a	8 €	Macelj 1945 - monografija	20 €
POLITIČKI ZATVORENIK 2003.-2005. (br. 130-165), CD	3 €	Petar MAMIĆ – Fabijan DUMANČIĆ, Jugoslavenski komunistički zločin: Strijeljane osobe u Zagrebu 1945.-1946. , HDPZ, Zagreb, 2022.	20 €
POLITIČKI ZATVORENIK 2006.-2008. (br. 166-201), CD	3 €	Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugome svjetskom ratu i poraću (Izdanje HDPZ – Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo)	20 €
POLITIČKI ZATVORENIK 2009.-2013. (br. 202-255), CD	3 €	Drago SUDAR, Odrastanje u Titovim zatvorima , HDPZ, Zagreb, 2014.	10 €
Damir BOROVIČAK, Gvozdansko. Hrvatsko velejunaštvo bez svjetskog uzora , Zagreb, 2012.	16 €	Mara ČOVIĆ, Sjećanje – Svjedočenje , Rijeka, 1996.	5 €
Ivo BJELOKOSIĆ, Svećenik matični broj St. Gradiška 2019 , HDPZ – Podružnica Dubrovnik, Dubrovnik, 2002.	10 €		

ZAGREBAČKA GRADSKA SKUPŠTINA I „PREBLAGO KAŽNJENI RATNI ZLOČINAC STEPINAC“

Uzroci i okolnosti prekida jugoslavensko-vatikanskih odnosa u historiografiji su uglavnom rasvijetljeni. S obzirom na marksističko-lenjinističko doktrinarno neprijateljstvo prema religiji, a napose prema kršćanstvu (pa unutar toga navlastito prema Katoličkoj crkvi), prirodan je i očekivan, upravo neminovan bio pokolj nad katoličkim svećenicima, redovnicima i redovnicima – a dakako i laicima – koji su tijekom rata izveli jugoslavenski komunisti. Isti svjetonazorsko-filozofski

Piše:

Tomislav JONJIĆ

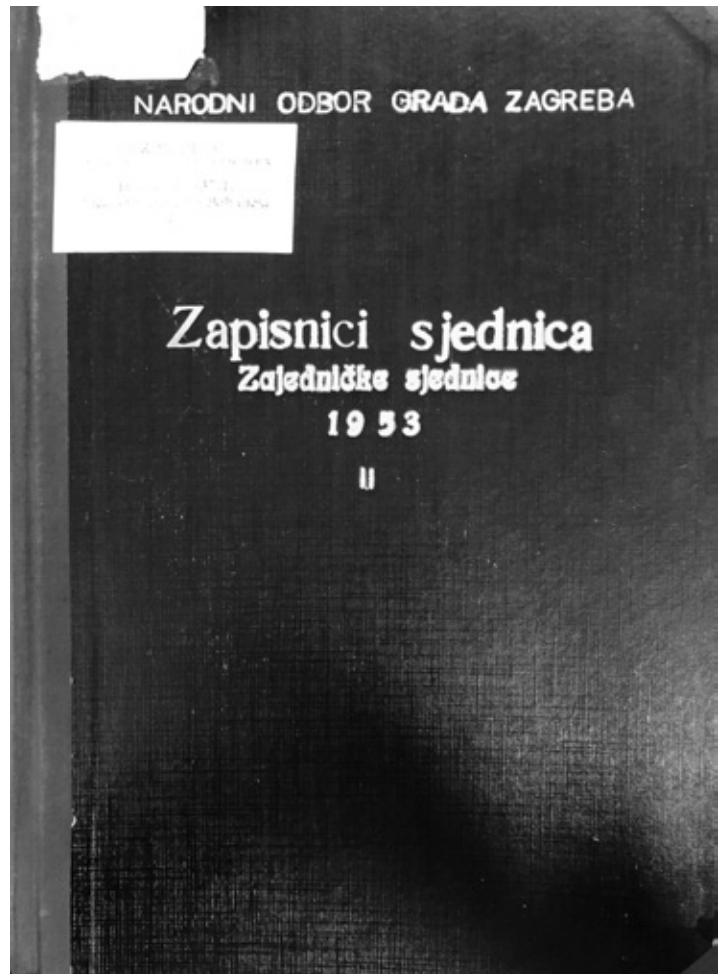
i politički razlozi doveli su do pokolja i progona u Meksiku, ponovili su se u Španjolskoj, a nastavili su se diljem svijeta, svagdje gdje su komunisti došli u prigodu ostvariti svoje naume.

I u hrvatskim se je zemljama taj pokolj i progon u neznatno izmijenjenu obliku nastavio i nakon komunističkog preuzimanja vlasti, a neprekinuto je trajao sve do sloma komunističke

Jugoslavije. I kad imamo na umu da je Srpska pravoslavna crkva prije svega nacionalno-politička organizacija, a svetosavlje program koji je u nepomirljivoj suprotnosti s pravom hrvatskog naroda na slobodan i neovisan život, možda ne treba isključiti ni to da je komunistička indoktrinacija oficira JNA i tijekom Domovinskog rata odnosno tijekom velikosrpske agresije na Republiku Hrvatsku i BiH pridonijela ubijanju katoličkih svećenika i razaranju katoličkih crkava, samostana i kapela. Za potvrdu te teze svaka-

Zbog njegove vjernosti Svetoj stolici i odanosti vlastitom narodu, na zagrebačkog nadbiskupa dr. Alojzija Stepinca okomila se cijela "antifašistička" javnost

Zapisnici zagrebačkog Narodnog odbora uvezani u knjigu pohranjeni su u Državnom arhivu u Zagrebu

Z A P I S N I K

1. zajedničke sjednice Gradskog vijeća i Vijeća proizvođača NO-a grada Zagreba, održane 23.XII.1952. u Gradskoj vijećnici.

DRŽAVNI ARHIV U ZAGREBU

Najstariji odbornik Jelušić dr. Kazimir otvara u 18 sati zajedničku sjednicu oba vijeća NO-a.

Prisutni od Vijeća proizvođača:

1. Balley Rudolf	30. Keber Mirko
2. Ban Betika	31. Kireta Ivan
3. Barunica Ivan	32. Kirš Katica
4. Blažević Ivan	33. Kliškić Radoslav
5. Bobinac Vjekoslav	34. Kovač Antun
6. Boboveš ki Žiga	35. Kovač Ivan
7. Branišavljević Mićo	36. Krivec Nikola
8. Breznik Ivan	37. Kruhak Ivan
9. Brnčić Josip	38. Kundih Stjepan
10. Bzik Vjekoslav	39. Lauš Branka
11. Colja Vera	40. Leandrov Nikola
12. Crevar Neža	41. Ludvik Viktor
13. Čampa Ferdo	42. Luketa Paško
14. Čemerin Stjepan	43. Marić Erna
15. Dragaš Vera	44. Marinac ing. Juraj
16. Durlen Franjo	45. Medaković Branko
17. Frntić Ante	46. Milošević Rade
18. Furaš ing. Gertruda	47. Ožegović Uroš
19. Glavičar Petar	48. Pajnić Terezija
20. Grao vac Marica	49. Puhak Mirko
21. Henč Dragutin	50. Radović ing. Željko
22. Hlača Albert	51. Ribarić Pavao
23. Hlupić Josip	52. Stanić Rudolf
24. Horvatek Josipa	53. Sugnetić Olga
25. Ilić Gašpar	54. Šarić ing. Artur
26. Ivić Val ent	55. Šela Štefica
27. Jerić Ankica	56. Šešek Andrija
28. Juran Rezika	57. Šicel Juraj
29. Karapetrić Mato	58. Šoštarić Miroslav

Dio popisa "antifašista" u zagrebačkom NO-u koji su se zgražali nad "preblagom osudom ratnog zločinca Stepinca"

ko bi trebala dodatna istraživanja, ali mi se čini kako i nema primjera da bi JNA bilo gdje – dakle, i tamo gdje nije pothvatno predvodila okupaciju i razaranje – sprječavala tzv. neregularne snage (ovo „neregularan“, dakako, treba uzeti s krajnjom rezervom) srpske okupacijske sile da uništavaju katoličke (i muslimanske) sakralne objekte.

A s obzirom na to da je većina činjenica o razvoju odnosa komunističke

države i Katoličke crkve nakon Drugoga svjetskog rata općinstvu barem ugrubo poznata, nema potrebe ovdje ih potanje obrađivati. Dostatno je nabrojiti ono što bismo mogli nazvati kamenovima međašima: katoličko je svećenstvo u najvećoj mjeri dijelilo stajalište svoje pastve prema ratnim događajima, procesima, pojavama i državnopravnim postignućima; njihov pokolj počeo je već u ljeto 1941. i

nastavio se bez prekida i predaha; po okončanju ratnih djelovanja uslijedilo je uhićenje nadbiskupa **Stepinca** i montirani procesi mnoštvu svećenika, redovnika i redovnica, Crkvi je oduzeta imovina, ona je odgovorila Pastirskim pismom; slijedio je Zakon o matičnim knjigama, potiskivanje Crkve iz prosvjete i javnog života, a onda i suđenje nadbiskupu Stepincu, njegova teška osuda i zatvor koji će kasnije biti zamijenjen konfinacijom u Krašiću. Kao kruna svega došla su tzv. staleška udruženja kao oblik režimskog nastojanja da stvori tzv. narodnu crkvu, te izbacivanje vjeronauka iz svjetovnih škola i isključenje zagrebačkoga i ljubljanskoga bogoslovnog fakulteta iz sastava sveučilišta.

Podjesen 1952. Radio Vatikan je objavio popis novoimenovanih kardinala među koje je papa **Pio XII.** uvrstio i – osuđenoga zagrebačkog nadbiskupa dr. Alojzija Stepinca. Zbilo se to 29. studenoga – na tzv. Dan Republike – pa su hrvatski katolici imali dvostruke razloge za zadovoljstvo, zbog čega je većina njih previdjela da je u tom imenovanju spomenut Zagreb, ali nije spomenuta Hrvatska. Ovdášnji kvislinzi i batinaši progovorili su na usta predsjednika Društva hrvatskih književnika, **Marina Franičevića**, koji je za beogradsku *Borbu* izjavio: „Bilo bi neobično i nenormalno kad bi neki pošten čovjek postao kardinal jer se to više ni slučajno ne može dogoditi, pogotovo ne u našoj zemlji prema kojoj Vatikan vjekovima vodi neprijateljsku politiku.“

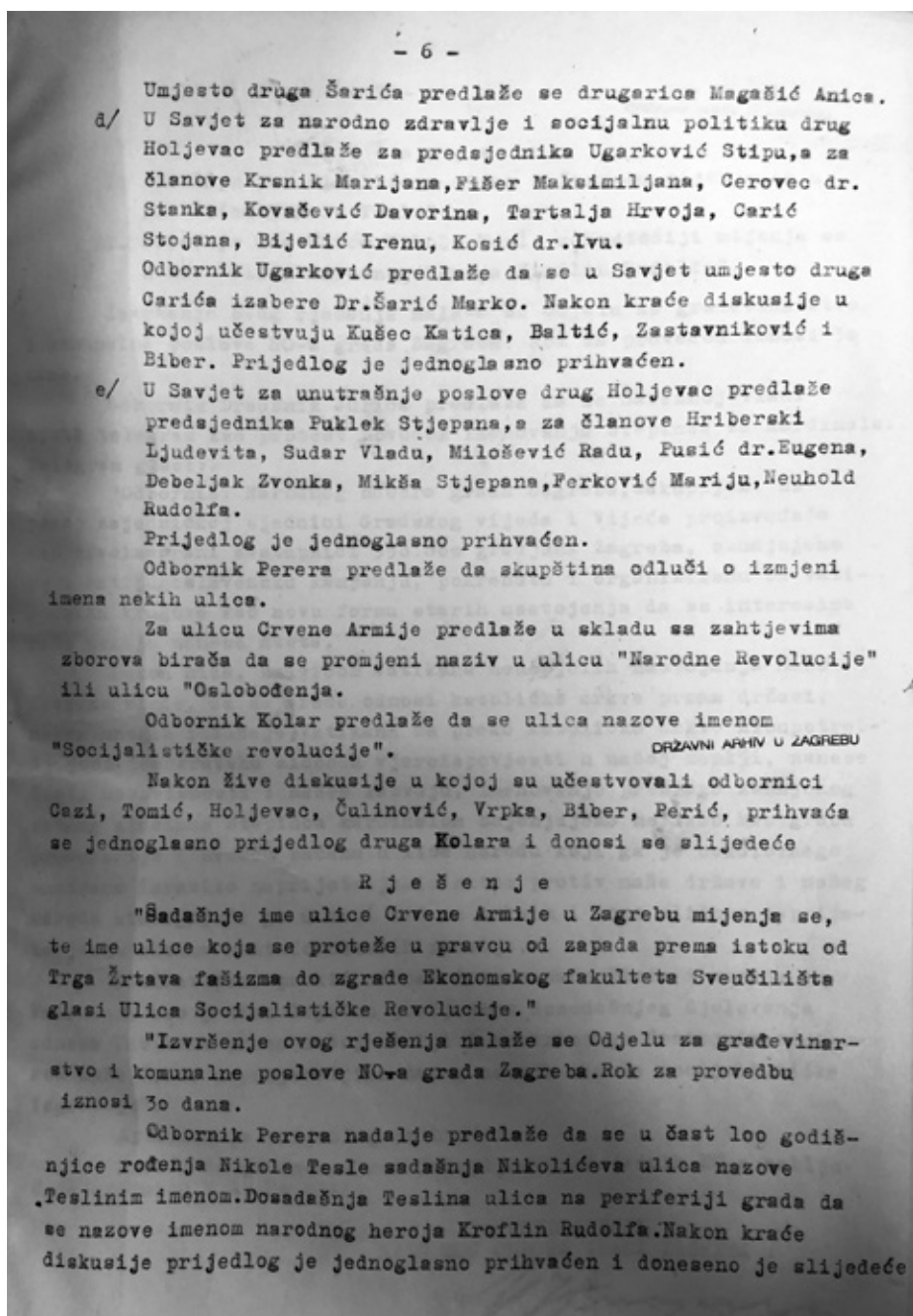
Beograd je 17. prosinca 1952. otpravniku poslova Apostolske nuncijature u Beogradu uručio notu kojom prekida diplomatske odnose Vatikanom, a predsjednik Sabora NR Hrvatske **Vicko Krstulović** – onaj isti koji je kao ministar unutarnjih poslova nepunih sedam godina ranije dao uništiti groblja „narodnih neprijatelja“ – svoju je mržnju izrazio riječima: „S revolucijom, koju smo izvršili, mi smo uništili bivši buržujski kadar, razorili smo materijalnu osnovu, na kojoj je počivala buržoazija i uzeli smo

sve u svoje ruke. Zasad ne možemo uništiti crkvu kao ustanovu, ne zato što su naše zemlje i naše Vlasti slabe, nego što u svijesti velikog broja ljudi, osobito seljaka, još uvijek postoje jaki ostaci vjere. Mi smo svjesni da je Crkva zastarjela kao ustanova, i moramo se boriti protiv nje u politici, prosvjediti, uzdižući – istovremeno s materijalnom razinom života – svijest naroda, da bi ovaj sve bolje razumio, da se svijet nije razvio po duhu svetomu, nego po zakonima prirode.“

Tom udruženom „antifašističkom“ blejanju pridružila se i zagrebački gradski Narodni odbor, preteča današnje gradske skupštine. Na zajedničkoj sjednici Gradskog vijeća i Vijeća proizvođača koja je održana 23. prosinca 1952., jednoglasno je – aklamacijom! – na prijedlog druga „antifašista“ **Jurice Draušnika** usvojen zaključak da se jugoslavenskoj Saveznoj vladi uputi prosvjedna brzojavka sljedećeg sadržaja:

„Odbornici Narodnog odbora grada Zagreba, sakupljeni na prvoj zajedničkoj sjednici Gradskog vijeća i Vijeća proizvođača kao naovoizabrani zastupnici 350.000 građana Zagreba, osuđujemo novu antijugoslavensku kampanju, pokrenutu i organiziranu od vatikanskih krugova kao novu formu starih nastojanja da se interesima naše zemlje nanese šteta.

Nakon niza, krivicom Vatikana neuspjelih nastojanja naše Savezne vlade, da se srede odnosi katoličke crkve prema državi, nakon mnogih pokušaja Vatikana da preko katoličke crkve zloupotrebljujući demokratsku slobodu vjeroispovijesti u našoj zemlji, nanese šteta nezavisnosti i našem razvoju, imenovanje preblago kažnjenog ratnog zločinca Stepinca kardinalom ocjenjujemo ne samo kao grubu provokaciju i uvredu bačenu u lice narodu koji ga je osudio, nego smatramo izrazito neprijateljskim aktom protiv naše države i našeg naroda stavljajući ga u isti red sa takvim i tome sličnim neprijateljskim aktima kominformovskih zemalja.

Na istoj sjednici donesene su i odluke o preimenovanju nekih od zagrebačkih ulica: ona Crvene armije postala je Ulicom socijalističke revolucije

Pozdravljamo prekid odnosa i veze naše Vlade i zemlje sa Vatikanom kao jedinu logičnu posljedicu dosadašnjeg djelovanja i odnosa Vatikana prema našoj zemlji i smatramo ga dostojnim odgovorom naše Vlade neprijateljima našeg naroda i naše socijalističke izgradnje. (HR-DAZG-135-sjednice predstavničkih tijela 1953.)“

Sjednici koja je taj zaključak aklamacijom usvojila, nazočili su mnogi „odbornici“, poznati „antifašisti“: **Vjećeslav Holjevac, Josip Brnčić,**

Milutin Baltić, Josip Cazi, Ferdo Čulinović, Savka Dabčević-Kučar, Dragutin Desput, Jurica Draušnik, Tone Peruško, Milivoj Rukavina, Nada Sremec, Mika Špiljak, Stipe Ugarković, Marica Zastavniković i dr. Sve naš ponos i dika, odnosno – čeljad po kojoj će četiri desetljeća kasnije, uz pjesmu „Od Vardara pa do Triglava“, biti nazvane osloboditeljske postrojbe Hrvatske vojske. Ta, ne će se nazivati po „domaćim izdajicama“...

- 7 -

DRŽAVNI ARHIV U ZAGREBU

R j e š e n j e

- I. Sadašnje ime Nikolićeva ulica u Zagrebu mijenja se u ime "Ulica Nikole Tesle"
- II. Sadašnje ime Ulice Nikole Tesle u Kustošiji mijenja se u ime "Ulica narodnog heroja Kroflin Rudolfa".

Izvršenje ovog rješenja nalaže se Odjelu za građevinarstvo i komunalne poslove NO-a grada Zagreba. Rok za provedbu iznosi 30 dana.

Odbornik Draušnik Jurica predlaže da se Saveznoj vladi uputi telegram kao protest povodom imenovanja Stepinca za kardinala. Telegram glasi:

"Odbornici Narodnog odbora grada Zagreba, sakupljeni na prvoj zajedničkoj sjednici Gradskog vijeća i Vijeća proizvođača kao novoizabrani zastupnici 350.000 građana Zagreba, osuđujemo novu antijugoslavensku kampanju, pokrenutu i organiziranu od vatikanskih krugova kao novu formu starih nastojanja da se interesima naše zemlje nanese šteta.

Nakon niza, krivicom Vatikana neuspjelih nastojanja naše Savezne vlade, da se srede odnosi katoličke crkve prema državi, nakon mnogih pokušaja Vatikana da preko katoličke crkve zloupotrebivši demokratsku slobodu vjeroispovjesti u našoj zemlji, nanese štetu nezavisnosti i našem razvoju, imenovanje preblago kažnjenog ratnog zločinca Stepinca kardinalom ocjenjujemo ne samo kao grubu provokaciju i uvredu bačenu u lice narodu koji ga je osudio, nego smatramo izrazito neprijateljskim aktom protiv naše države i našeg naroda stavljajući ga u isti red sa takvim i tome sličnim neprijateljskim aktima kominformovskih zemalja.

Pozdravljamo prekid odnosa i veze naše Vlade i zemlje sa Vatikanom kao jedinu logičnu posljedicu dosadašnjeg djelovanja i odnosa Vatikana prema našoj zemlji i smatramo ga dostojnim odgovorom naše Vlade neprijateljima našeg naroda i naše socijalističke izgradnje".

Aplauzom je prijedlog prihvaćen.

Budući da je dnevni red iscrpljen predsjednik NO-a zaključuje sjednicu u 19,20 sati.

PREDSJEDNIK
NARODNOG ODBORA GRADA ZAGREBA :

[Handwritten signature]

Sramotni tekst brzogavke kojom zagrebački "antifašisti" pozdravljaju prekid diplomatskih odnosa Jugoslavije i Vatikana

JEROLIM MALINAR (1896.-1945.), UGLEDNI KATOLIČKI DJELATNIK I SURADNIK BL. IVANA MERZA – NEVIN OSUĐEN NA SMRT (I.)

Djetinjstvo i mladost

Jerolim Malinar, sin Margarete (rođene Beljan) i Martina Malinara, rodio se kao osamnaesto dijete obitelji Malinar 29. rujna 1897. godine u Vratima, malome goranskom mjestu nedaleko od Fužina.¹ U crkvi sv. Antuna Padovanskog u Fužinama 4. listopada 1897. krstio ga je kapelan Juraj Maračić, a kumovi su mu bili Anton Afrić i Ivan Zanela.² Mnogočlana katolička obitelj Malinar živjela je u nedalekim Lokvama sve dok se Jerolimov otac Martin nije zaposlio na Mađarskim državnim željeznicama, društvu koje je u to doba mnogima osiguralo siguran državni posao i smještaj.³ Pored Martina, koji se kod željeznice zaposlio kao službenik na željezničkoj postaji u Vratima, u istom su društvu posao našla i dvojica Jerolimove braće:

Piše:

prof. dr. sc. Zdravko MATIĆ

Josip, rođen 1883. godine i Franjo, rođen 1884. godine.⁴

U Vratima se je tako nastanila cijela obitelj koja je stekla razmjerno sigurnu egzistenciju.⁵ U to se je vrijeme jako teško živjelo, a krajem 19. i početkom 20. stoljeća i u Gorskom je kotaru zavladao velika glad. Zato su taj kraj u potrazi za boljim životom mnogi napuštali.⁶ Oni koji su ostali, morali su rano početi raditi. Tako je i Jerolim kao mladić najprije počeo učiti zanat za elektro-strojara u mlinu u susjednim Fužinama, a 1913. ga je majka odvela u Zagreb, gdje je nastavio školovanje u školi Mađarskih kraljevskih državnih željeznica.⁷

Kao pobožni ljudi, po dolasku u Zagreb najprije su pohodili baziliku Srca Isusova u Palmotićevoj ulici, gdje su se zajedno pomolili pred oltarom Majke Božje. Tu je ona svoga najmlađeg, po-

sljednog sina Jerolima blagosloвила i preporučila Majci Božjoj.⁸ Tek potom krenuli su potražiti smještaj kod znanice iz Vrata, gospođe Šnajdar koja je živjela u Trnju, kako bi s njom dogovorili pojedinosti Jerolimova boravka u Zagrebu.⁹ Po završetku srednje škole mladi se je Jerolim zaposlio u radionicama Državnih željeznica u Zagrebu kao elektro-strojar. Njegova majka Margareta umrla je 1916. poslije duljeg bolovanja, a otac mu Martin nadživio ju je četiri godine, te je 1920. umro u svojoj 70. godini. Tako je Jerolim u 23. godini života ostao bez oba roditelja.

Malinarov društveni i javni rad te angažman u katoličkim organizacijama

Po dolasku u Zagreb, mladi je Malinar nastavio svoj duhovni život te se najprije povezoao s isusovcima u bazilici Srca Isusova u Palmotićevoj. Bio je redovito svako jutro na sv. misi, a njegov ispovjednik je bio p. Bruno Foretić.¹⁰

1 HR-Arhiv Jerolima Malinara, (dalje: HR-AJM) Fond: Personalije, kut. br. 1, fascikl „Osobnik Jerolima Malinara“. Životopis pod naslovom *Jerolim Malinar (1897.- 1945.)* objavila je Postulatura bl. Ivana Merza na svojim stranicama: http://ivanmerz.hr/staro/jerolim_malinar/index.htm, a priredio ga je njegov sin Josip Boris Malinar. Njegov drugi sin, Hrvoje Malinar, koji živi u Samoboru, ljubazno mi je omogućio uvid u cjelokupni privatni Arhiv Jerolima Malinara, pa mu i ovom prigodom zahvaljujem.

2 HR-AJM, Fond: Personalije, kut. br. 1, Krsni list, izdan 30. VIII. 1912., u potpisu Stjepan Petranović, upravitelj župe.

3 Željeznička pruga u Gorskom kotaru je građena od 1869. do 1873., a puštena je u promet 1875. godine. Odmah po puštanju u promet preuzima primat u prijevozu jer su troškovi niži, prijevoz jeftiniji, a putovanje brže i sigurnije. Pruga je, osim opadanja cestovnog prometa, prvotno dovela do iseljavanja stanovništva da bi kasnije pridonijela otvaranju mnogih novih radnih mjesta te mogućnost povratka iseljenika.

4 HR-AJM, Fond: Personalije, kut. br. 1, fasc. „Osobnik Jerolima Malinara“. Životopis pod naslovom *Jerolim Malinar (1897.- 1945.)*

5 HR-AJM, Fond: Personalije, Životopis J. Malinara (rukopis).

6 HR-AJM, Fond: Personalije, kut. br. 1, fasc. „Osobnik Jerolima Malinara“. Životopis. Njegova starija sestra Agneza umrla je 1914. od tuberkuloze u 23. godini života. U Gorskom kotaru su ostali živjeti brat Franjo koji je radio na Državnim željeznicama i sestra Marija. I mlađe generacije Malinara, primjerice djeca njegova strica Jurja (Matija, Ivan, Antun i Šimun) također odlaze „trbuhom za kruhom“ u Ameriku.

7 HR-AJM, Fond: Personalije, bilješke (rukopis).

8 HR-AJM, Fond: Personalije, kut. br. 1, fasc. „Osobnik Jerolima Malinara“. Životopis.

9 HR-AJM, Fond: Personalije, kut. br. 1, fasc. „Osobnik Jerolima Malinara“.

10 Bruno Foretić, vjerski pisac (Split, 24. XII. 1880 - Zagreb, 25. I. 1941). U red Družbe Isusove ulazi 1899. u Soresini kraj Cremona, gdje provodi novicijat. Retoriku i filozofiju uči u Kraljevici, 1907.-1908. u Skadru je prefekt i profesor u isusovačkoj gimnaziji, a teologiju studira u Chieriju kraj Torina, gdje je 1912. zaređen za svećenika. Za svoje treće probacije 1912.-1913. u Zagrebu učitelj je novakâ. Potom je prefekt bogoslova i profesor crkvenoga govorništva pri sarajevskoj Bogosloviji. God. 1916.-1939. djeluje u Zagrebu kao tajnik poglavara Hrvatske misije, poslije provincije, kad obnaša i službu socija superiora Hrvatske misije Družbe Isusove te vicerektora kolegija 1920.-1923. Istaknuo se kao voditelj Marijinih

Tu se je zapravo mladi Malinar zavjetovao da će pomagati siromašne i potrebite u društvu bez obzira na njihovu vjeru ili nacionalnu pripadnost. Brzo je uspostavio suradnju i s tadašnjim katoličkim aktivistima te je tijesno s njima surađivao i tako se ubrzo uvrstio u istaknute katoličke djelatnike. Angažirao se u brojnim humanitarnim akcijama, bio suosnivač i aktivan sudionik katoličkih organizacija, član redakcije u više novina, te postao vlasnikom privatne tiskare i knjigovežnice u Zagrebu. Uključio se je u rad brojnih katoličkih udruga, pa je tako od 1919. karitativno djelovao u Hrvatskome katoličkom društvu „Kačić“, gdje se upoznao s tadašnjim uglednim katoličkim intelektualcima dr. Ivanom Protulipcem i dr. Ivanom Merzom.¹¹

Godine 1920. sudjeluje u osnivanju katoličkog društva „Eckert“, a 3. prosinca 1922. postaje tajnikom novoosnovanoga „Hrvatskoga katoličkog omladinskog saveza“ na čelu kojega je bio Merz.¹² Već

Jerolim Malinar je 1923. postao članom Hrvatskog orlovskog saveza

17. kolovoza 1923., za vrijeme Euharistijskog kongresa u Zagrebu, održana je glavna skupština Orlovskog podsaveza, na kojoj je učinjen prvi korak za ujedinjenje Hrvatskoga katoličkog omladinskog saveza (HKOS) i Orlovskog podsaveza (OP).¹³ Na glavnoj skupštini, održanoj 16. prosinca 1923. u Zagrebu, odlučeno je da se stapaju Orlovski podsavez i Hrvatski katolički omladinski savez u jednu organizaciju koja se naziva Hrvatski orlovski savez

je odobrio Odsjek za unutarnje poslove, 17. III. 1923. godine. Rješenje je potpisao šef Odjeljenja za unutarnje poslove dr. Mavro Gojković. Uredništvo. 1923., *Mladost*, Zagreb, 5: 62.

13 HR-Arhiv bl. Ivana Merza (dalje: HR-AIM) „Privatne bilješke Ivana Merza“ (rukopis).

(HOS).¹⁴ Tomu su najviše pridonijeli njegov predsjednik Ivan Merz i Jerolim Malinar, tajnik HKOS-a.¹⁵ Bila je to nova katolička organizacija koja je okupljala sve đačke i studentske organizacije koje su bile pod Katoličkom akcijom kao krovnom organizacijom.¹⁶

U Hrvatskom orlovskom savezu Jerolim Malinar je aktivno radio od njegova osnivanja pa sve do zabrane rada i raspuštanja u siječnju 1929. godine. Već sljedeće godine uključio se u organiziranje i rad novo osnovane organizacije Velikoga križarskog bratstva pod vodstvom dr. Ivana Protulipca.¹⁷ Malinar je bio jedan od organizatora i predvodnika orlovskih sletova u Brnu (1922.) i Pragu, te hodočašća u Rim (1925. i 1933.) kao i brojnih drugih hodočašća diljem Europe.¹⁸

U to je vrijeme imao i niz društvenih obveza. Tako je, između ostalog, obnašao dužnost urednika katoličkog omladinskog časopisa *Mladost*, potom je preuzeo vođenje *Hrvatskih seljačkih novina* i *Narodne Politike*, a bio je i član uredništva *Katoličkog lista*. U katoličkom je tisku redovito pisao tekstove o organizaciji i radu katoličkih društava u Hrvatskoj. „Njegovi članci u to vrijeme bili su posvećeni i onima kojima je

kongregacija i propovjednik te duhovnik Orlovskog saveza i promicatelj Katoličke akcije. Nakon zabrane katoličkih udruga 1929. jedan je od organizatora i duhovnih vođa križarskog pokreta koji nastavlja djelatnost Katoličke akcije. Suradivao u *Kalendaru Srca Isusova i Marijina* (1912., 1917., 1919.) i *Glasniku presvetog Srca Isusova* (1917., 1919.). (<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6184>, pristup 10. VI. 2021.)

11 HR-AJM, fond: Personalije, Životopis J. Malinara (rukopis).

12 HR-Arhiv hrvatske biskupske konferencije (dalje: HR-AHBK), fond: Orlovstvo, Zapisnik s osnivačke skupštine Hrvatskog katoličkog omladinskog saveza, Zagreb, 3. XII. 1922., Nadbiskupski duhovni stol je rješenjem broj 2081 odobrio Pravila HKOS-a na svojoj sjednici 2. III. 1923., te imenovao o. Brunu Foretića D. I. duhovnim savjetnikom toga udruženja. Rješenjem Pokrajinske uprave za Hrvatsku i Slavoniju br. 11752-1923, Pravila

14 HR-AIM, „Zapisnik Hrvatskoga orlovskog saveza“, od 16. XII. 1923.

15 HR-AIM, „Zapisnik Hrvatskoga orlovskog saveza“.

16 Opširnije vidi Zdravko MATIĆ, „Dr. Ivan Merz provoditelj Katoličke Akcije u Hrvatskoj“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, vol. 43, 293-312.; Z. MATIĆ, „Ivan Merz, suutemeljitelj i idejni vođa Hrvatskog orlovstva“, *Croatia christiana periodica*, 63, 149.-184.

17 HR-AIM, fond: Križarstvo, kut. 5, dom. 7, Zapisnik od 14. VII. 1930. godine

18 HR-AJM, fond: Personalije, Bilješke (rukopis).

u životu bilo posebno teško, s ciljem da im se pomogne (bolesnima, invalidima i siromašnima). No, ne samo da je o tome pisao, nego je prema svojim mogućnostima svakom koji mu se osobno obratio i materijalno pomogao.¹⁹ U arhivu nalazimo brojna pisma zahvale upućena njemu osobno, kao npr. zahvala na pruženoj pomoći od poznate zagrebačke dobrotvorke gđe Nikolaje, koja je okupljala i pomagala nezbrinutu djecu, do niza pisama, molbe za podporu i pomoć, kao i zahvale invalida g. Kalista Ostojića iz Splita, kojemu je Jerolim kontinuirano pomagao i poslao novac za kupnju proteze u vrijeme kad je i sam živio u velikoj oskudici.²⁰

Godine 1927. vjenčao se s mladom Verom Jesensky u crkvi svetog Blaža, a vjenčani kumovi su im bili dr. Avelin Čepulić,²¹ Jerolimov veliki prijatelj i Verin bratić Ferdinand Concilia.²²

S obzirom na veliko iskustvo u izdavaštvu i novinarstvu te ljubav prema

Ivan Merz i isusovac Bruno Foretić prigodom hodočašća u Rimu 1925.
(foto: Jerolim Malinar)

knjigama, zajedno sa ženom odlučio se za otvaranje privatnog obrta, knjigoveške radnje. U tome su mu u mnogome financijski pomogli njegovi kolege i prijatelji i suradnici: dr. Čepulić, dr. Merz, dr. Protulipac, dr. Markulin, dr. Klarić, Kemfelja, Gašpert i brojni drugi. Njegova investicija bila je veća od 200.000 dinara. Od toga novca kupio je prve strojeve i ostale potrebite uređaje. Prvi stroj koji su kupili bio je stroj za zlatotisak, kojim su se otiskivali naslovi na koricama i hrptu knjiga. Knjigovežnica je najprije bila smještena u suterenu *Djetećkog doma*, zgrade sv. Josipa na tadašnjem Pejačevićevu (danas Britanskom) trgu. Svečano otvorenje je bilo na svetkovinu sv. Josipa, 19. ožujka 1927. godine, a radnju je blagoslovio njegov duhovnik otac Bruno Foretić.²³ Kasnije radnju sele u zgradu sv. Jeronima na Trgu kralja Tomislava 21., opet u suterenu, ali s mnogo većim prostorom.

Dne 10. svibnja 1928. u svojoj 32. godini umro je dr. Ivan Merz, dugogodišnji tajnik HOS-a, Malinarov prijatelj i

njegov veliki uzor, danas svetac Katoličke crkve. Merz je cijeli svoj kratki život posvetio Crkvi i katoličkom odgoju mladeži. To je bio ogroman gubitak za organizaciju katoličke mladeži i za njegove prijatelje. Umro je na glasu svetosti, pa su zato Jerolimu predložili, da Merz bude pokopan u njegovoj orlovskoj odori (uniformi), a da se orlovska odora i kapa Ivana Merza sačuva kao relikvija. Jerolim rado pristaje te pohranjuje i smješta Ivanovu orlovsku odoru na počasno mjesto u središnji dio kutne vitrine u svom domu i to u svojoj radnoj sobi.²⁴ Nakon ukidanja HOS-a Malinar se odmah uključio u rad novoosnovanoga Velikog križarskog bratstva (VKB) pod vodstvom dr. Ivana Protulipca.²⁵

Malinar je bio vrlo aktivan u Križarskoj organizaciji kao tajnik i član VKB-a. Iz njegovih bilježaka razvidno je da je sudjelovao u nizu raznih i brojnih akcija, duhovnih vježbi, izleta, logorovanja, proslava i procesija u Mariju Bistricu itd., a posebno 1933., povodom Svete jubilarne godine bio je posebno angažiran u organiziranju i vođenju hrvatskih hodočasnika u Rim. Kao jedan od organizatora i vodiča Hrvatskog hodočašća u mjesecu srpnju u Rimu, papa Pio XI. ga je 1934. odlikovao posebnom plaketom za zasluge u organizaciji i vođenju Hrvatskog hodočašća u Rim.²⁶ Bio je to znak priznanja njemu, ali i svim ostalim članovima koji su radili na promicanju katoličke vjere i odanosti Papi.

Uspostavom Nezavisne Države Hrvatske 1941. zavlada je velika euforija u Hrvatskoj. Narod je bio oduševljen što je nakon jugoslavenske diktature napokon dobio svoju državu. Mnogi su pristupili ustaškom pokretu, jednako zdušno kao što su 1990. mnogi gra-

19 HR-AJM, fond: Personalije, Životopis J. Malinara (rukopis).

20 HR-AJM, fond: Korespondencija, Pismo zahvale g. Kalista Ostojića, Split, 14. VII. 1926.

21 Avelin Čepulić, liječnik i kulturno-politički djelatnik (Bakar, 17. VII. 1896. - Zagreb, 2. II. 1936.). Unuk Avelina, političara i sudca. Gimnaziju polazio u Varaždinu i završio u Zagrebu 1914. Medicinu studirao u Innsbrucku, Grazu, Beču i Pragu, gdje je 1922. diplomirao. Kao privatni liječnik radio u Zagrebu na internom odjelu Bolnice milosrdnih sestara, zatim je liječnik bolesničke blagajne Merkur te Dječaćkog sjemeništa i profesor higijene u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji. Godine 1919. obnovio je Akademsko društvo Hrvatska. Djelovao je u orlovskim i križarskim redovima te bio pristaša Stranke prava. Javnu naklonost stekao je svojim nesebičnim i požrtvovnim radom kao „liječnik bez honorara“. Od 1934. urednik je *Hrvatske smotre*, gdje je objelodanio rasprave „Nacionalna ideja i seljački pokret“ te „Narodni život i politika“. Uređivao je i katolički tjednik *Nedjelju*. U hrvatskim i katoličkim gibanjima u međuraću bio je istaknut socijalni i politički djelatnik. (<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=4216>, pristup 10. VI. 2021.)

22 HR-AJM, fond: Personalije, Životopis J. Malinara (rukopis).

23 HR-AJM, fond: Personalije, Bilješke (rukopis).

24 HR-AJM, fond: Personalije, Životopis J. Malinara (rukopis).

25 Opš. Z. MATIĆ, „Dr. Ivan Merz, provoditelj Katoličke akcije“, 293.-312.

26 HR-AJM, fond: Personalije, Odlikovanje pape Pia XI., dodijeljeno g. Jerolimu Malinaru, 1934.g.

đani pristupili HDZ-a kao *masovnom pokretu* i političkoj stranci stvoriteljici moderne hrvatske države. I Jerolim je stupio u ustaški pokret (tada hrvatsku političku stranku). Malinaru je ponuđen niz odgovornih poslova ali ih je sve odbio.²⁷ No, ipak je prihvatio da uz redovni posao u svojoj knjigovežnici volonterski radi posao koji voli, a to je da bude od koristi siromašnima i onima bez skrbnika. Tako postaje Pobočnikom za socijalnu skrb u Ustaškom taboru za Črnomerec, koji je obuhvaćao cijeli zapadni dio grada Zagreba.²⁸ On je zapravo radio onaj posao koji je od najranije mladosti radio, a to je značilo: baviti se humanitarnim radom i u teškim ratnim vremenima koja ubrzo nastupaju, pomoći svima onima kojima je ta pomoć potrebna bez obzira na njihovu nacionalnost i vjeru.

Na nagovor svojeg ispovjednika o. Josipa Müllera D. I.,²⁹ te nakon razgo-

vora obavljena s nadbiskupom Alojzijem Stepincom, u travnju 1944. je pristao biti i porotnikom u Pokretnome prijekom sudu, s jedinim ciljem da spasi što više života koji su bili ugroženi od ustaškog režima koji je također često sudio samo na temelju indicija i bez dovoljno dokaza. Poznato je tako da je spasio 15 optuženika od najteže kazne, pa im je ta kazna zamijenjena vremenskom. Izuzetak su tri smrtne kazne u slučajevima u kojima je navodno dokazana korupcija te su optuženici osuđeni na smrtnu kaznu.³⁰

Iz podataka dostupnih u Hrvatskome državnom arhivu i donesenim presudama Pokretnoga prijekog suda (PPS) OS od 1. travnja 1944. pa nadalje – otkad je *de iure* Jerolim Malinar bio član porote, razvidan je broj procesa i osuda. Međutim iz popisa osuđenih se vidi kako iza rednih brojeva procesa i datuma nedostaju brojni podatci, što pokazuje da je posrijedi naknadni prijepis koji uključuje moguću manipulaciju nakon sloma Nezavisne Države Hrvatske. Iz istih dokumenata proizlazi da su u razdoblju od 1. travnja 1944. do kraja rata pred PPS-om procesuirana ukupno 23 optuženika. Presude koje su donesene u tom popisu, konačne su presude: krivnje je oslobođeno 6 osoba, u bolnicu na liječenje poslana je jedna osoba, smrtne kazne preinačene su na vremenske za 11 osoba, a smrtne su presude potvrđene za 4 osobe, dok se za jednu osobu iz spisa ne vidi sudsko

rješenje. Od navedene četiri potvrđene smrtne kazne, čak tri su donesene za pripadnike Hrvatskih oružanih snaga koji su primili mito, a za jednoga se ne vidi zbog čega je osuđen, tj. za što mu je potvrđena najteža kazna.

Dakle iz popisa osuđenih osoba može se utvrditi kako su u razdoblju dok je Jerolim Malinar bio porotnik u PPS-u mnoge smrtne presude izrečene neprijateljima tadašnjeg režima (komunistima) bile preinačene na vremenske kazne ili su čak bile oslobođajuće. Najstrože kazne nije bilo moguće preinačiti jedino za pripadnike hrvatskih oružanih snaga. Lako se iz toga može zaključiti da su Jerolim Malinar i porotno vijeće PPS-a u kojem je sudjelovao, časno izvršili svoju misiju spašavanja ljudskih života. No, očigledno je da se unatoč navedenim činjenicama predsjednik Vijeća vojnog suda Komande grada Zagreba, sudac jugoslavenskog komunističkog vojnog suda, kapetan Vlado Ranogajec, na to nije obazirao.³¹

Za vrijeme rata Malinar je živio i radio u svojoj knjigovežnici u Zagrebu. Grad je skoro svakodnevno bio pod zračnom uzbunom, pogotovo kada su saveznički avioni letjeli preko Zagreba prema Austriji. Iz njegovog dnevnika doznajemo da je na sam Dan fašnika 22. veljače 1944. godine u 10,30 Zagreb doživio prvi pravi zračni napad. Prigodom tog zračnog napada poginulo je 60, a ranjena 101 osoba. Srušene su 72 kuće, a teže oštećeno njih 155. Ukupno je bačeno 210 najtežih bombi iz 12 zrakoplova. Bez krova nad glavom ostalo je 850 građana. Štete su među ostalima pretrpjeli: Tkalčićeva ulica, Franjevački samostan na Kaptolu, Tvornica ulja, zgrada Socijalnog osiguranja u Mihanovićevoj ulici i stambeno naselje Željeznička kolonija.³² Tijekom 1944. godine i prva četiri mjeseca 1945. godine glavni grad

27 HR-HDA, fond: MUP RH, sign. 001.4, kut. 9., Jedan dio članova Križarske organizacije je pronašao posao u državnom aparatu Nezavisne Države Hrvatske: Ljubomir Maraković, Petar Grgec, Janko Penić, Janko Šimrak, Andrija Živković i dr.

28 HR-AJM, fond: Personalije, privatne bilješke.

29 O. Josip Müller, isusovac (Trebinje, 3. IV. 1883. – Zagreb, 29. XI. 1945.), osnovnu školu je pohađao u Trebinju, a završna dva razreda u Senju. Senjsku gimnaziju je upisao 1894. i završio 1901./02. Nakon uspješne mature 1902. javio se u vojsku koju je služio u Beču, ali je zbog bolesti otpušten. Stigavši ljeti 1904. iz Beča u Senj na praznike, prijavio se biskupu za bogosloviju. Biskup Antun I. Maurović primio ga je i poslao na studij u Zagreb. Sljedeće tri godine studija teologije Josip će nastaviti i završiti u Senju. Sveti svećenički red podijelio mu je generalni vikar biskup Roko Vučić u senjskoj katedrali 2. II. 1908. Nakon razmišljanja 25. VII. 1913. dobio je otpusnicu iz biskupije kako bi mogao stupiti u Družbu Isusovu. Početkom Prvoga svjetskog rata, p. Müller morao se odazvati pozivu za vojnoga svećenika, u kojoj službi je proveo do kraja 1918. Za vrijeme Drugog svjetskog rata službovao je u Zagrebu. Rat je bjesnio, zatvor je bio pun. Kao zatvorski dušobrižnik, spašavao je iz zatvora koga god je mogao, pa i na smrt osuđene Židove i komuniste. Nakon završetka rata uhitila ga je OZN-a te je na montiranom

sudjenju 19. VII. 1945. pred Vojnim sudom Komande grada Zagreba osuđen na smrt strijeljanjem. Prema svjedočenju Fabijana Bognara iz Đakova koji se tada nalazio u vojnom zatvoru u Novoj Vesi u Zagrebu, p. Müller je uoči Dana Republike 29. XI. 1945. oko 14,45 sati odveden iz Zagreba i strijeljan istog dana. (Valentin MIKLOBUŠEC, „Od Trebinja do stratišta: O. Josip Müller DI (1883.–1945.)“, *Obnovljeni život*, 2014, 69, 2, 193.–220.

30 HR-HDA, fond: Zemaljska komisija za ratne zločine Hrvatske (dalje: ZKRZ), Jerolim Malinar, knjigoveški obrtnik sa stanom u Zagrebu, Istarska ul. 39., dana 1. IV. 1944. imenovan je kao ustaša knjigoveški obrtnik iz Zagreba za člana vijeća Pokretnog prijekog suda u Zagrebu, senat III.

31 HR-HDA, fond: ZKRZ, Presude pokretnog prijekog suda (PPS) OS 1. 04. 1944. god.

32 HR-AJM, fond: Personalije, dnevnik zapisa Jerolima Malinara, rukopis

Hrvatske angloameričke zračne snage napale su bombama iz zraka ukupno dvadeset i jedan put.³³

Pred kraj rata je djelovao u krugu koji je smatrao da može uspostaviti kontakt sa Zapadnim saveznicima, s ciljem svrgavanja ustaškog vrha. Pokušaj je poznat pod nazivom „puč Lorković-Vokić“.³⁴ Malinar je imao zadaću povezati se s potpredsjednikom Hrvatske seljačke stranke Augustom Košutićem,³⁵ kako bi nakon svrgavanja ustaškog vrha, vodstvo države preuzeo HSS-a koji bi hrvatsku državu preveli na stranu Saveznika, da ne padne u ruke komunista i Be-

Iz istih dokumenata proizlazi da su u razdoblju od 1. travnja 1944. do kraja rata pred Pokretnim prijekim sudom procesuirana ukupno 23 optuženika. Presude koje su donesene u tom popisu, konačne su presude: krivnje je oslobođeno 6 osoba, u bolnicu na liječenje poslana je jedna osoba, smrtne kazne preinačene su na vremenske za 11 osoba, a smrtne su presude potvrđene za 4 osobe, dok se za jednu osobu iz spisa ne vidi sudsko rješenje. Od navedene četiri potvrđene smrtne kazne, čak tri su donesene za pripadnike Hrvatskih oružanih snaga koji su primili mito, a za jednoga se ne vidi zbog čega je osuđen, tj. za što mu je potvrđena najteža kazna.

ograda.³⁶ Međutim, Košutić je odmah o tome obavijestio partizane i sam im se priključio. O tome su obaviješteni i Nijemci, a preko njih i ustaški vrh koji je utornike zapriječio i zatvorio. Nisu osuđeni na smrt, nego su lišeni činova i konfinirani. Većina je puštena pred sam kraj rata, a najviši ustaški dužnosnici svjedočili su kako je Pavelić pred povlačenje u svibnju dao nalog da se puste i ostali. No, zbog nejasnih razloga nekolicina najistaknutijih sudionika zamisli nije bila te sreće, pa im se gubi svaki trag, a u literaturi prevladava mišljenje da su stradali od ustaške ruke.

Po završetku rata Malinar je upozoren da se skloni u inozemstvo jer je bio u velikoj opasnosti od Jugoslavenske armije, ali je to odbio, uz obrazloženje da je nevin i da se nema čega bojati.³⁷ Neposredno prije ulaska Jugoslavenske armije u Zagreb, njegov prijatelj Viktor Kmoniček, inače komunist i komunistički aktivist došao je u Istarsku ulicu te ga zamolio da

se skloni kod njega na Krijesnicama, jer da će prvih dana biti mnogo pogubljenja, te će mnogo nedužnih ljudi stradati. U toj situaciji je Kmoniček, dakle, kao Jerolimov prijatelj, svoju sigurnost doveo u pitanje kako bi spasio Malinara kojega je visoko cijenio kao čovjeka. No, on tu prijateljsku i plemenitu ponudu odbija. Vjeruje kako će moći svakome dokazati svoju nedužnost. Nažalost, bilo je preveliko njegovo poštenje ali i naivna vjera u poštenje drugih, pa možda i iluzije o nadolazećoj crvenoj revoluciji.³⁸

Već 10. svibnja 1945. agenti OZN-e dolazi na adresu Istarska 39, u Zagrebu i uhićuju Jerolima Malinara. Prema pripovijedanju njegove supruge Vere, bio je odjeven u kućni ogrtač i kućne papuče. Odveden je u Andrijevićevu ulicu br. 4, gdje je bilo sjedište OZN-e za Zagreb, potom je prebačen u Savsku cestu, u zgradu današnje Učiteljske akademije, a potom u zarobljenički logor na Kanalu koji se nalazio na prostoru na kojem je danas zagrebački Autobusni kolodvor. Bio je to zarobljenički logor ograđen bodljikavom žicom i pod partizanskom stražom.³⁹

33 HR-AJM, fond: Personalije, privatne dnevničke bilješke.

34 Ivan KOŠUTIĆ, *Radanje, život i umiranje jedne države: 49 mjeseci NDH*. Zagreb, 1997., 371.

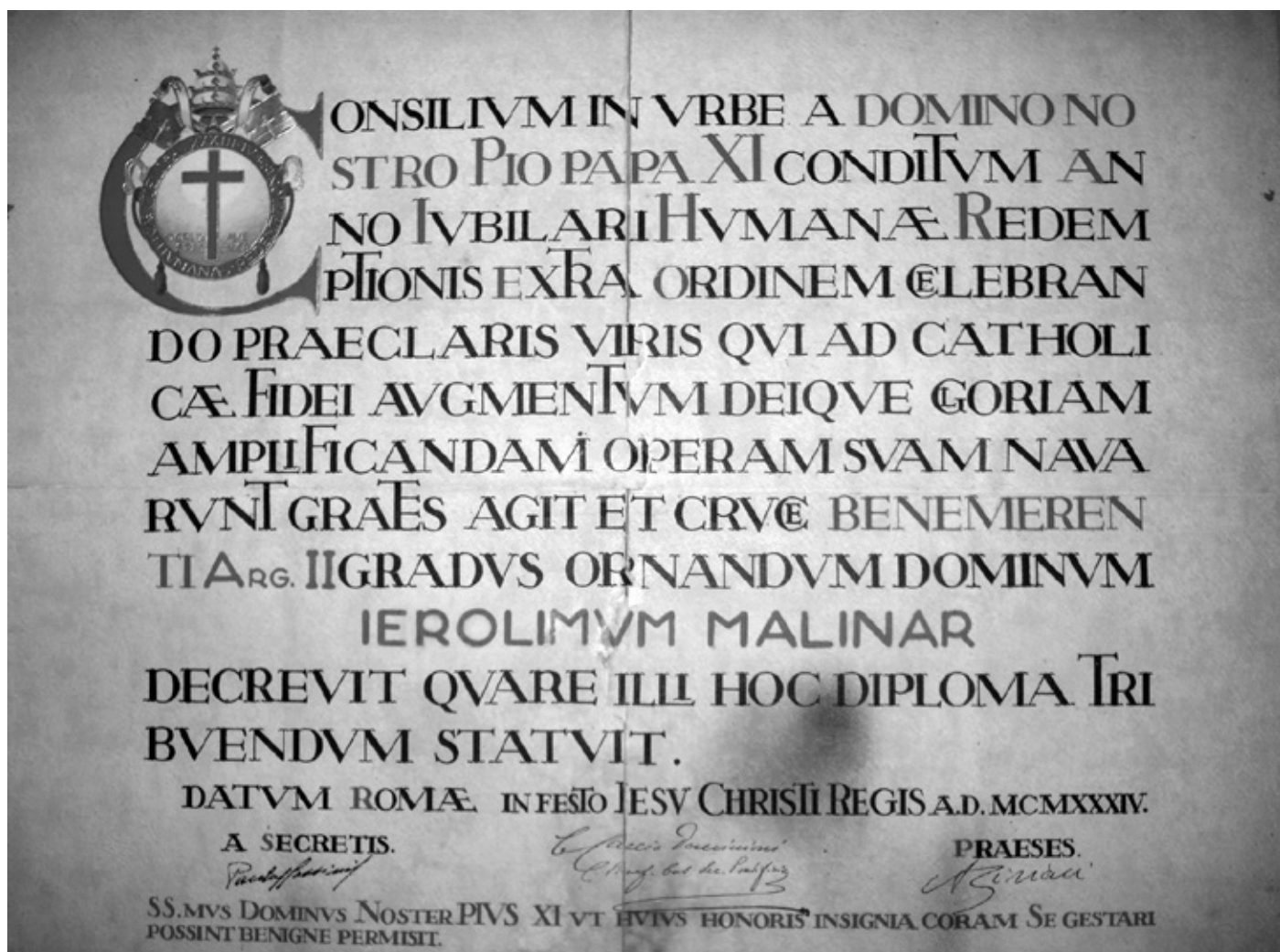
35 August Košutić, hrvatski političar (Rado-boj kraj Krapine, 5. VII. 1893. - Zagreb, 12. IX. 1964). Studirao pravo u Zagrebu (od 1913). Završio Visoku tehničku školu u Brnu 1922., gdje je neko vrijeme radio kao asistent na katedrama za toplinske strojeve. Nakon povratka u domovinu oženio kći S. Radića i postao njegov blizak suradnik. Godine 1924. preživio atentat u Kaštel Starom. Bio je narodni zastupnik HSS-a za splitski kotar, a nakon ulaska HSS-a u vladu državni podtajnik u ministarstvu prometa (1926.) i ministar građevinarstva u vladi Kraljevine SHS (1926.-1927). Godine 1927. izabran je za tajnika HSS-a (do 1928). Nakon uvođenja diktature živio u iseljeništvu (1929.-1937). Vrativši se u domovinu, djelovao je u Hrvatskom radničkom savezu, a kao potpredsjednik HSS-a sudjelovao je u pregovorima oko uspostave banovine Hrvatske. Glavni urednik Hrvatskoga dnevnika. Vladko Maček predložio ga je za bana Banovine Hrvatske, ali je knez Pavle Karadorđević taj prijedlog odbio. Za Drugoga svjetskog rata bio je više puta zatvaran (1941., 1942.) te pod stalnim nadzorom vlasti. Zbog političke suradnje s Mladenom Lorkovićem i Antom Vokićem polovicom 1944. pobjegao je na teritorij pod partizanskom nadzorom, gdje je bio uhićen. Nakon izlaska iz zatvora 1946. sudjelovao u obnovi rada HSS-a, ali mu je potom političko djelovanje bilo onemogućeno. („Košutić, August“, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=33437>, pristup 8. VI. 2021.)

36 HR-AJM, fond: Personalije, privatne dnevničke bilješke.

37 Mnogi nevini Hrvati su nastradali nakon Drugoga svjetskog rata, jer su bili uvjereni da nikome nisu ništa našao učinili. Nažalost, jugoslavenski komunistički režim nije nikome opraštao ni najmanju sitnicu. Samo u razdoblju poraća ubijeno je po gradovima i selima na tisuće Hrvata koji su ostali u svojim kućama i čekali „osloboditelji“. Opširnije vidi: *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti: Dalmacija*, Slavonski Brod, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Hrvatski institut za povijest, 2011.

38 HR-AJM, fond: Personalije, Životopis J. Malinara (rukopis).

39 U Zagrebu je bilo niz privremenih logora koje su jugoslavenski „partizanski osloboditelji“ otvorili u svibnju 1945., kako bi mogli lakše osumnjičenike dovoditi pred sud i izricati najčešće smrtne kazne strijeljanjem ili vješanjem. Opš. *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti*.

Povelja pape Pija XI. dodijeljena Jerolimu Malinaru 1934. u Rimu

Metodologija rada institucija komunističke Federalne Države Hrvatske

U svibnju 1945. vodile su se završne operacije i na području Hrvatske. Na svakom „oslobođenom“ teritoriju odmah je uspostavljena „narodna vlast“ s primarnom zadaćom „čišćenja“ od zaostalih neprijatelja i smaknuća odnosno suđenja „neprijateljske države“. ⁴⁰ Jedna od glavnih karika u provođenju represivnih mjera koje su bile postavljene kao „kategorički imperativ“, posebno se isticala jugoslavenska tajna policija - Odjeljenje za zaštitu naroda (OZN-a) koja je *de iure* bila partizanska sigurnosna,

obavještajna i protuobavještajna služba osnovana u svibnju 1944. godine.

Njezina temeljna zadaća je bila identificirati, locirati, uhititi i po kratkom postupku osuditi „državne neprijatelje“. Osim toga je imala velike ovlasti kao i nadzor nad svim pravnim subjektima u državi, ali i nad pojedincima na svim područjima društvenog, političkog, gospodarskog ili kulturnog života. Protivnici novoutemeljene jugoslavenske komunističke države bili su svi oni koji su se na bilo koji način ogriješili o državu ili režim. Politička zadaća OZN-e i Korpusa narodne obrane Jugoslavije (KNOJ) kao neposrednog izvršitelja bila je definirana na najvišoj razini, a to je u operativnom smislu značilo: „brzo, munjevito i efikasno uhititi sve sumnjivce po bilo kojem osnovu

i osuditi po kratkom postupku“. ⁴¹ Naravno, bez jasno propisane pravne procedure koji bi optuženom dopuštala pravo na obranu, odvjetnika, svjedoke obrane kao i pravo na žalbu višem sudu. Nažalost, svi ti postupovni elementi bili su izostavljeni te su osumnjičenici odmah bili osuđeni samo na temelju indicija i to najčešće na smrtnu kaznu strijeljanjem ili vješanje, uz neizbježnu konfiskaciju imovine i gubitak svih ili velike većine građanskih prava. ⁴²

Smaknuću osuđenika je prethodio pseudopravni postupak koji je redovito i svakodnevno vršen na području cijele Hrvatske. Iz arhivskih je podataka razvidno da su smrtne

⁴⁰ Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti.

⁴¹ Isto.

⁴² Isto.

kazne vrlo često vršene i bez suđenja, a izvršavale su ih postrojbe KNOJ-a i OZN-e intenzivno od 1944. do 1946. godine. Na prvom „savjetovanju“ OZN-a sa šefovima regionalnih centara OZN-e održanog u srpnju 1944. general Ivan Stevo Krajačić, načelnik OZN-e za Hrvatsku, između ostalog je kazao: „Drugovi, prestanite konačno sa likvidacijom. Ne zato što ja možda žalim neprijatelja, ja ne žalim ni moga oca, nego zato što se u narodu kuje, ruje. Mi moramo nastojati da nađemo nov način sa kojim ćemo iste neprijatelje odstraniti. Mi imamo vojne sudove, sud nacionalne časti. Ima načina kako pronaći neprijatelja, ući u njihove redove i odstraniti ga na legalan način da izađemo kao pobjednici. Mi treba zajedno sa partijskim organizacijama na terenu da pokažemo da nismo oni kako su nas opisali. Svaki momenat člana OZN-e koji propusti, neka zna da je propustio jedan momenat koji će protivnik iskoristiti. Nikada u historiji nije bio slučaj da je partijska organizacija stvorila organizaciju OZN-e, i da već za par mjeseci nije više vodila računa o njoj. Svi članovi OZN-e su ujedno i članovi Partije. Oni moraju da misle politički, ne da naprave aparat agenata i žandara, nego da budemo zbilja pomoćni aparat partije, koji ima ugleda u svijetu.“⁴³ Taj govor zorno svjedoči o brutalnosti OZN-a i potvrđuje da su likvidacije provedene danima, mjesecima, po samo njima znanim kriterijima, ali sve pod zajedničkim nazivnikom obračuna s „neprijateljima države“.

Iako su ustanovljeni vojni sudovi, sudovi vojnih korpusnih oblasti, okružni narodni sudovi, sudovi za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba te civilna i vojna tužiteljstva koja su imala zasebnu ulogu najčešće u dogovoru s OZN-om, optužnica je u pravilu bila već unaprijed napisana, a tužitelj bi ju samo potpisao te prošli-

jedio nadležnom civilnom ili vojnom sudu koji bi je bez iznimke proglasio osnovanom, nakon čega je slijedilo njezino „odobrenje“ i izvršenje, a nekad bi egzekucija uslijedila odmah i bez ikakva „odobrenja“ višeg suda.

Dostupne „sudske“ presude iz tog doba pokazuju da su u većini slučajeva osuđenici na smrt bili optuženi da su „ustaški špijuni“, bez ikakvih službenih dokumenata, izjave ili zapisnika u spisu iz kojih bi se mogla vidjeti i čuti druga, optužena strana (prema načelu *audiatur et altera pars* – *neka se čuje i druga strana*). Optuženicima se je u pravilu sudilo prema tadašnjoj *Uredbi o vojnim sudovima* koja je donesena 24. svibnja 1944., te se najčešće samo kratko navodilo kako kod optuženika ne postoji olakotne okolnosti te da je riječ o „okorjelom zločincu po naravi“ čije je djelovanje bilo usmjereno protiv NOB-a i stoga se donosi presuda „smrt strijeljanjem ili vješanjem“ koja se ima izvršiti odmah i bez prava na žalbu.⁴⁴

Prema istoj Uredbi, vojni sudovi sudili su „za sva djela koja su uperena protiv oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije, protiv tekovina i interesa te borbe, za ratne zločine, djela narodnih neprijatelja i krivična djela vojnih lica i ratnih zarobljenika“.⁴⁵ Tako je, primjerice, prema sudskim presudama i izvješćima vojnog tužitelja Vojnog suda XI. korpusne vojne oblasti u Gospiću, samo u srpnju 1945. taj sud osudio 373 osobe na smrtnu kaznu strijeljanjem ili vješanjem. Najveći broj smrtnih kazni izvršen je 22. srpnja 1945., kad su strijeljane 54 osobe, a 30. srpnja 1945. njih još 23. Najstarija strijeljana osoba rođena je 1866. te je imala 79 godina, a najmlađa strijeljani rođen je, 1929., što znači da je imao 16 godina.⁴⁶ Nakon donošenja Zakona o krivičnim

djelima protiv naroda i države iz rujna 1945., u suđenja su uključeni i civilni sudovi – okružni narodni sudovi, koji su također bili radikalni i dosljedni u nepoštivanju kaznenopravnog postupka i elementarnih prava osumnjičenika te su također najčešće izricali smrtne presude.

(nastavit će se)

RUB

Rub mora u
sporazumu s kopnom
ovom suznom vremenu
dodjeljuje prostor
izvan dosega svjetlosti
u kojemu tumačimo poruke,
odašljemo raspuklo vrijeme,
svjetlucaju signali,
pamtimo očima,
dosegnutim odjecima,
kojima ne odgovorismo jekom,
neka se pamti,
kao da i nije bilo,
svjetlost izgubismo
u drugoj galaksiji,
dovršeni davno
umrlim odjekom,
uslišani gluhoćom
svojega bila.
Oglušismo.

Dragica VRANJIĆ GOLUB

43 Isto, dok. br. 80, 234.-236.; HR-HDA-1491. OZN-a za Hrvatsku, 2.24.

44 HR-HDA, Fond: OZN-a, kut. 1. „Uredba o vojnim sudovima“ (dalje: Uredba).

45 HR-HDA, Zagreb, Fond: OZN-a, kut. 1, Uredba.

46 HR-HDA, Fond: ZKRZ, kut. 27, omot 3.; HDA, Zagreb, 421, kut. 5/85;

O NEUSPJELOM ATENTATU NA JUGOSLAVENSKOGA KRALJA ALEKSANDRA KARAOĐORĐEVIĆA U ZAGREBU 1933. (II.)

Kao što smo vidjeli, do stana u kojemu ih je čekao Josip Begović, Ivan (Ivo) Herenčić i Petar Oreb su došli bez ugovorenih znakova raspoznavanja. To bi moglo govoriti o organizacijskim slabostima, a u tom svjetlu možda treba promatrati i činjenicu da nije došlo ni do Herenčićeva i Orebova susreta s Vladimirom Singerom u Austriji prigodom njihova putovanja iz Italije u Hrvatsku. Koja je trebala biti svrha toga sastanka, ne znamo, baš kao što ne znamo je li istinita tvrdnja iz jednog Orebovih iskaza, prema kojoj je njega u Zagreb trebao dovesti Singer, a ne Herenčić.

Iskaze pred policijom, pa i pred sudom, ne treba uzeti zdravo za gotovo, jer je uvijek moguće da se osumnjičeni nečega ne sjeća, da nešto pokušava prikazati drugačijim, a na koncu i da zapisnik bude krivo diktiran. I Oreb je više puta mijenjao iskaz, pa sve što je kazao valja uzeti s velikim oprezom. Josip Begović tvrdi kako je pri prvom susretu došlo do prepirke između njega i Herenčića, jer da mu je ovaj prigovarao što, prema njegovu mišljenju, nisu primjereni dočekani, nego su ostavljeni čekati na hladnoći, dok Begović tvrdi da je postupao po napatku koji je dobio u Klagenfurtu. Begović je dodao kako na ovoj dvojici nije uočio znak raspoznavanja i nisu izgovorili dogovorenu lozinku, dok je Herenčić odvratio da on ne zna za nikakav znak raspoznavanja niti za neku lozinku. Za slučaj da im zbog nedostatka oznake i lozinke ne povjeruje, Herenčić je, prema Begoviću, kratko odvratio kako bi ga tada morali ubiti da ne bi ugrozili izvršenje zadaće.

Begović očito nije imao takvih stvarnih dvojbi, jer ih je uveo u stan. Potom ih na zapisnik opisuje: za Herenčića kaže da je bio odjeven u športske hlače

Piše:

Darko UTOVAC

i žuto-zeleni kišni mantil, a imao je i kapu svijetle boje. Dodaje da je visok oko 170, bljedolika izgleda, tanak i koščat s velikim plavim očima. Za Oreba kaže kako je neznatno niži, ali zato dosta korpulentniji, te da je nosio crne hlače i tamni kaput, a na glavi svijetlu športsku kapu. Begović dalje iskazuje da je Oreb odmah iz džepa izvadio tri bombe, a da se predstavio kao Ivan Marković, premda mu je pravo ime Petar Oreb Mijat. Ne znamo iz zapisnika, je li se Oreb u nekom trenutku Begoviću predstavio pravim imenom ili je njegove identitet Begović doznao naknadno odnosno od istražitelja. Potom Begović iskazuje kako je Oreb poslije bombi izvukao i dva pištolja F. N. dulje cijevi te nož dug 30-ak centimetara. Za Herenčića kaže da je izvadio jedan pištolj i jedan nož. Zanimljivo je da Begović opisuje vrške tih noževa i za njih kaže da izgledaju kao da su spaljeni, ali da se u stvari radilo o otrovnom premazu.

Begović potom opisuje svoj razgovor s Herenčićem, u kojemu mu je ovaj navodno rekao da je sve ovo ispalo pomalo neorganizirano i na brzinu; da ga je Poglavnik pitao bi li se usudio prevesti Oreba preko granice, na što je uzvratilo da će ga odvesti sve do Zagreba jer da ovaj Zagreb ne poznaje. Nadalje je Herenčić navodno rekao Begoviću kako mu je Poglavnik osobno dao i pištolj koji nosi te 25 naboja. Begović izjavljuje da su pridošlice imali 3000 dinara te oko 300 lira. Potom prenosi da je njih dvojice čuo da je ustaški logor za obuku u Italiji, ali da nitko ne smije znati gdje je, te da će i on ići s njima u taj logor.

Nadalje tvrdi kako je od Herenčića čuo da Talijane više košta ustaška vojska u izbjeglištvu nego njihova vojska.

Naravno da je to izmišljotina, a o njezinim se motivima može samo nagađati: ako Begović cijelu tu pripovijest ne izmišlja, moguće je da je Herenčić htio njega impresionirati, a moguće je da je i sâm htio tom izmišljotinom impresionirati i uplašiti istražitelje. U nastavku iskaza Begović navodi kako mu je Herenčić zapovjedio da Oreba provede Zagrebom i pokaže mu najpogodnija mjesta za izvršenje atentata. Pri tome posebno spominje lokacije kod Glavnoga kolodvora i na Markovu Trgu. Nastavlja kako je Herenčić od njega tražio da osigura automobil za bijeg iz Zagreba, a izjavljuje da je preko Marije Pušić stupio u kontakt s vozačem Dragutinom Zajecom, za kojega kaže da je već više puta vozio bjegunce iz Zagreba. Ipak naglašava da je od gospođe Pušić tražio neka Zajecu ne kaže da se radi o atentatu, kako se ovaj ne bi prestrašio.

Iz toga bi proizlazilo da je Marija Pušić znala za pripreme atentata, što bi ju uvrstilo u istaknutije članove ustaške organizacije tog doba. Begović, međutim, opisuje i svoj susret sa Zajecom te priznaje kako ga je upoznao s pripremom atentata, što je u potpunom neskladu s onim što je izjavio tek koji rečenicu prije. To dovoljno ilustrira pouzdanost njegova iskaza, ali i pozornost istražitelja koji očito nisu uočili taj nesklad, pa od istraženika zatražili da se on raščisti. U nastavku Begović spominje da je po Herenčićevu nalogu potražio Šarića i htio ga dovesti k Herenčiću, no da nije u tome uspio, jer je od Šarićevih ukućana doznao da je ovaj nekamo iznenada oputovao.

U nastavku ispitivanja sljedećeg dana istražitelja je zanimao odnos Begovića i Tomiše Grgića, a pitao je – očito na temelju prvog Orebova iskaza – i za brojnost atentatora koji su trebali doći u Zagreb. Na to Begović odgovara da su trebala doći dvojica i da je on zato pripremio dva para ključeva stana u Štoosovoj. Ne zna ništa o navodnih pet-šest atentatora za koje se istražitelj raspituje. Na pitanje o Erihu Lisaku i Anti Moškovu, odgovara kako je čuo da je Lisak već odavno u logoru za obuku te da ima čin poručnika, dok za Moškova tvrdi kako ga osobno ne poznaje. Potom su slijedila pitanja o Zlatku Frajsmanu i Vrljiću (vjerojatno Tihomiru Vrljiću), za koje je Begović također odgovorio da ih osobno ne poznaje, ali da pretpostavlja kako je Vrljić završio šumarski fakultet ili još studira (jer mu je Herenčić rekao da u emigraciji imaju već jednog šumara, a da će on, Begović, biti drugi).

Na daljnje istražiteljevo inzistiranje o još jednoj skupini atentatora čiji dolazak omeo Herenčićev odlazak, Begović to ponovo otklanja te naglašava da je Herenčić njega i Oreba trebao čekati u Celju, i to kod mjesne pravoslavne crkve ako bi došli po danu ili u hotelu Union ako bi došli po noći. Slijedi odulje Begovićevo izlaganje u kojemu s više pojedinosti ponavlja ono što je prethodno već izjavio o dogovoru s vozačem Zajecom glede bijega iz Zagreba, ali ovaj put govori i o tome da se Zajec pokušao izvući izgovorom da su ceste zaleđene i da nisu pogodne za vožnju, pa da su se na koncu dogovorili neka ih vozi dotle dok to uvjeti na cesti dopuste.

Begović nadalje objašnjava zašto je trebalo fotografirati Oreba. Naime, u ustaškom logoru nije postojala ni jedna njegova fotografija, a poslije atentata, naravno ako on uspije, fotografija

Juraj Špiler je istraživao Petra Oreba

bi se koristila u promidžbene svrhe. Doista su fotografije napravili kod nekog fotografa odmah lijevo od ulaza u Maksimir. Opisuje također kako je otišao kupiti skijaške hlače da ne bi bio sumnjiv zato što po Zagrebu nosi skije, a skije je trebao nositi kako bi ga Oreb mogao pratiti kroz masu. Nakon kupnji te odjeće došao je do stana u Štoosovoj. Krenuli su nakon što se Oreb na brzinu odjenuo, uzeo dva pištolja, bombe i nož, ali da ipak nisu na vrijeme stigli izvršiti napad kod Glavnoga kolodvora, pa su požurili prema Jelačićevu trgu, ali da su i tamo zakasnili.

Za razliku od toga, Oreb će u svom iskazu tvrditi kako na položaj na Jelačićevu trgu nije zakasnio, nego da je od izvršenja atentata odustao. Begović, međutim, tvrdi kako je Oreb njega, Begovića, krivio zbog neuspjeha atentata. Potom opisuje kako su njih dvojica išli do mitnice na Črnomercu, gdje ih je kod benzinske crpke trebao s vozilom za bijeg čekati Dragutin Zajec, no njega tamo nije bilo. To je Oreba, prema Begoviću, dodatno razljutilo te mu je predbacivao da je sve vrlo slabo

organizirano i pitao, što bi se dogodilo da su atentat izvršili, a da nema vozila za bijeg. Potom Begović opisuje kako se s Orebom vratio u stan u Štoosovoj 4, gdje ga je nastojao nagovoriti da sutra barem bace dvije bombe na okupljene povodom kraljeva dolaska na Markovu trgu. Prema njegovim riječima, Oreb je bio zapao u apatiju te je to otklonio i uporno tražio da što prije odu iz Zagreba.

Potom Begović opisuje upoznavanje Petra Oreba i svojeg ujaka Antuna Podgorelca u gostionici Perčec. On je doveo tamo Oreba da večeraju te je ovu dvojicu upoznao. Tvrdi da je Oreb potom zatražio da se povuku sva trojica u stan u Štoosovoj, pa neka tamo Podgorelec položi ustašku prisegu. Ovaj ju je uz propisanu ikonografiju i položio na Orebove ruke.

Naime, Begović objašnjava da je u *Novostima* pročitao kako će kralj povodom rođendana sutradan posjetiti zagrebačku katedralu, pa da je nagovarao Oreba neka tom prigodom bace bombe na kralja ili barem na kraljevske oficire. Priznaje da je u noći uoči uhićenja Oreb njemu i ujaku mu pokazivao kako se aktivira bomba; dodaje čak i to da je rekao Orebu kako je on spreman sutra izvršiti atentat ako mu pokaže kako se aktivira bomba.

Iz ostatka Begovićeova iskaza proizlazi da su se sporazumjeli kako će Oreb i Begović sutradan izvršiti napad kod katedrale, dok će Podgorelec potražiti Zajeca te na svaki način osigurati da ih sa vozilom čeka na Črnomercu. Postoje, međutim, razlike u iskazima osumnjičenika u pogledu određenih pojedinosti, pa i u pogledu uloge tajanstvenog Šarića, ubog čega je nemoguće sa sigurnošću znati što je od svega točno. No, čini se da je razjašnjena barem Podgorelčeva uloga. Prema svemu sudeći, on nije trebao sudjelovati u samome napadu, nego u osiguranju bijega dvojice atentatora.

Na kraju svojeg iskaza Begović opisuje kako mu je ujutro 17. prosinca policija banula u stan, odmah počela pretraživati njega, a potom i Podgorelca. Oreb je u prvi mah ostao s oružjem skriven iza vrata. No, kad su ga detektivi uočili i zatražili da pokaže ruke koje je držao iza leđa, Oreb je na jednog od njih ispalio tri naboja. Potom je na drugoga ispalio pet naboja, zbog čega se ovaj uhvatio za glavu te počeo jaukati, a potom je pao na pod. Prema Begoviću, Oreb je nastavio pucati u detektiva i nakon što je ovaj pao na pod, ali ne govori ništa o tome, je li Podgorelec uhvatio drugog detektiva za ruku i spriječio ga da puca na Oreba (kako je tvrdio Oreb na sudu, a što u svojim sjećanjima 1941. priznaje i sam Podgorelec).

Time je okončan Begovićev iskaz koji je zapisnički zabilježen na čak 50 strojopisnih stranica. Ispitivanje Petra Oreba odvijalo se u više navrata od 17. prosinca 1933. godine do 2. siječnja 1934. godine.¹ U prvom je iskazu govorio o tome kako ga je u ustaški pokret uključio Ivan Telenta (u zapisniku pogrješno: „Talenta“), koji je prije toga bio na privremenom radu u Belgiji. S Telentom da je s Lastova na Korčulu prenosio ustaške letke i novine, dodajući da je Telenta bio povezan s nekim od oružnika („žandara“), jer je dio materijala predavao žandarima. Navodi kako je Telenta bio zbog nečega na Korčuli uhićen te nakon nekoliko dana pušten, a poplije je pobjegao na Lastovo. Preko tamošnjih ribara da je njemu, Orebu, poručio neka mu se pridruži na Lastovu. Oreb je to i učinio te je oko dva mjeseca s njime i o njegovu trošku boravio na Lastovu. Nisu u tom razdoblju razgovarali o politici, a onda

Ivo (Ivan) Herenčić u ustaškoj časničkoj odori za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske

su brodom preko Zadra otputovali u Trst.

Oreb tvrdi da ni tada nisu razgovarali o ustaškom pokretu nego o tome da navodno idu u Italiju gdje ne će morati ništa raditi nego samo naučiti talijanski i poslije biti špijun. No, u Trstu je boravio skupa s nekim Hrvatima koji su nagovorili da stupi u „Pavelićevu vojsku“. Ustašku prisegu je dao pred osobom koju naziva „Bego“ – jamačno se radi o Vjekoslavu Servatzyju – kojega opisuje ovako: visok, dobro razvijen, duguljasta lica, plave kose koju češlja na stranu, orlovskog nosa, u gornjoj vilici ima nekoliko zlatnih zuba. Dalje kaže kako mu je „Bego“ pripovijedao da je cilj Pavelićeve vojske oslobođenje Hrvatske. U svom iskazu Oreb sustavno spominje Trst, iako ćemo vidjeti da se u tom gradu zadržao relativno kratko, a izbjegava govoriti o ustaškim logorima, što sugerira da je i poslije neljudskih mučenja pokušavao prikriti i zaštititi ustašku organizaciju.

Zbunjuje, međutim, da spominje kako je iz Trsta poslije intenzivne obuke skupina od šest ustaša upućena u Hrvatsku. Skupinu su činili: Herenčić,

Oreb, Moškov, Lisak, Tihomir Vrljić te „Stipan“ i „Frane“ kojima ne navodi prezime. Prema Orebu, ta je skupina poslana postaviti paklene strojeve i baciti bombe na neki skup jugonacionalista. Ne spominje tada još atentat na kralja. Iz njegova se opisa daje razabrati kako je čitava skupina putovala zajedno, a razdvojila se je pred samim Zagrebom. Što je bilo s ostalom četvoricom on ne zna, nego opisuje da je nastavio putovanje s Herenčićem. To će, međutim, biti vjerojatni razlog da su istražitelji Begovića ispitali o pet-šest atentatora.

U nastavku iskaza Oreb govori kako je po dolasku u Zagreb s Herenčićem pola dana lutao, da bi na kraju završili u stanu koji je za njih pripremio Josip Begović. (U tom trenutku su istražitelji suočili njega i Begovića, pa je Oreb ovoga identificirao kao mladića kod kojega je boravio). Zanimljivo je, međutim, da u svome prvom iskazu Oreb uopće ne spominje Šarića koji je vrlo vjerojatno odveo Herenčića i njega do Begovićeve stana. Tamo su govorili kako za vrijeme kraljevog posjeta treba baciti bombe na okupljenu masu ili skupinu oficira, te da ga je Begović savjetovao neka bombu baci na kralja, a ako u tome ne uspije, da se ubije drugom bombom. On tvrdi da se kolebao, pa da ga je Herenčić jednom prigodom i ošamario.

Sasvim je moguće da takvim prikazom Oreb pokušava umanjiti svoju odgovornost, ali je u nastavku saslušanja, suočen s Podgorelcem, identificirao i ovoga, rekavši da je to rođak s kojim ga je Begović upoznao. Ne spominje tada da je Podgorelec pred njim položio ustašku prisegu, ali se upušta u neke sporedne pojedinosti koje će kasnije prikazivati drugačije. Priznaje, međutim, da je prije odlaska na počinak pokazivao Begoviću i Podgorelcu kako se aktivira bomba. Plan za bilo kakav sutrašnji atentat uopće ne spominje, a iskaz tog dana završava opisom upada

1 Sve izjave uhićenih nalaze se u HR-HDA-1354 Režimske i reakcionarne organizacije, broj 381, Zapisnici o ispitivanju Oreba, Begovića i Podgorelca u zagrebačkoj policiji.

Policajska uprava u zagrebačkoj Petrinjskoj ulici

policije u stan za koji kaže da je bio oko sedam sati ujutro. Priznaje da je pucao na jednog detektiva, no izjavljuje kako se ne sjeća da bi pucao u drugoga, te nastavlja opisivati kako je pobjegao iz stana i pokušao se izvući iz Zagreba.

Drugi, znatno opširniji Orebov iskaz uslijedio je 20. prosinca 1933. godine i znatno je opširniji od prethodnog iskaza. Oreb iskazuje da mu se majka zove Joza, da je nezakoniti sin i da do stupanja u ustašku organizaciju nije bio član nikakve druge političke organizacije. Objašnjava da se od djetinjstva poznaje s Ivanom Telentom, a da su se počeli intenzivnije družiti otkad mu se majka udala u Blato. Za sebe tvrdi da se prethodnih deset godina bavio krijumčarenjem, a zbog toga da se je i udružio s Telentom nakon što se ovaj vratio iz Belgije. Telenta da ga je na Lastovu upoznao sa stanovitim Martinom – pod imenom tog Martina koji se navodno prezivao Prelog, zacijelo se krije neki ustaški pouzdanik – s kojim da je prethodno radio u Belgiji.

Telenta i taj Martin da su često odvajali i o nečemu dugo razgovarali, a da je Martin u više navrata davao Telenti svežnjeve novina da ih prenese na Korčulu. Za svežnjeve novina Oreb kaže da su bili debeli između 15 i 20 centimetara i da je jednom prigodom Telenta svežanj tih novine predao mjesnim žandarima čija imena on ne zna. Ponavlja ono što je već kazao o Telenčinu uhićenju i bijegu na Lastovo, kao i to da mu je na poziv uskoro priključio. Ovog puta Oreb nešto detaljnije opisuje i put prema Trstu, pa saznajemo da ih je u Zadru dočekaio najvjerojatnije talijanski policajac koji je srdačno razgovarao s Telentom, a potom njega odveo u zatvor gdje je proveo četiri dana – kasnije će to skratiti na dva dana – a da ga nitko pritom nije ispitivao ni zlostavljao. Također iskazuje da je za to vrijeme u zatvoru dobivao kvalitetnu hranu i vino koje mu je slao Telenta.

Nastavlja kako su njih dvojicu u tršćanskoj luci dočekaia četiri čovjeka koji su se po dolasku srdačno rukovali i izljubili sa Telentom. Za tu četvoricu kaže da su se zvali Bego (Vjekoslav

Servatzy), Babić, Joža Miljković i Giovanni. (To vjerojatno ne će biti točno, jer „Miljković“ bi mogao biti Josip Miljković, ali je najvjerojatnije da su Mijo Babić i „Giovanni“ ista osoba. Premda je u ustaškoj emigraciji bilo i drugih osoba s tim prezimenom, zacijelo je riječ o jednom od najbližih Pavelićevih suradnika, koji će u ljeto 1941. poginuti u Berkovićima kod Stolca, skupa s Antun Podgorelcem.) „Bego“ da ga je nagovarao neka stupa u Pavelićevu vojsku, a on da se je navodno branio kako je zbog ozljede ruke proglašen nesposobnim za vojsku i kako ne zna čitati ni pisati. „Bego“ da mu je uzvratio kako to ne smeta, jer će naučiti sve treba, a sad je važno samo to da „Pavelićeva vojska“ postoji zato da oslobodi Hrvatsku od Srba i učini ju samostalnom.

Oreb kaže da je tada pristao biti član ustaške organizacije, nakon čega su ga smjestili u sobu koju je dijelio s Antom Moškovom, Martinom Grabovcem i Pavlom Vukićem. Nastavlja da se u Trstu rastao s Telentom i da ga nikada više nije vidio, te navodi da je u navedenoj kući bilo uvijek 20 do 25 ustaša

Stanoje Mihaldžić prigodom uhićenja u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj

koji su se često mijenjali. Iskazuje kako ih je „Bego“, za kojeg tvrdi da mu nikada nije saznao pravo ime, obučavao u uporabi bombi i kratkoga vatrenog oružja, te ga ponovo opisuje, s više pojedinosti, ali i s razlikama u odnosu na prethodni opis. (Protekom vremena Orebovi iskazi postaju sve opsežniji i detaljniji, pa se valja upitati, je li to doista ono što je on izjavio ili se radi o plodu sugestije i prisile.)

U nastavku Oreb poimenično navodi ustaše koji su boravile s njim u istoj kući, spominjući Antu Moškova, Tihomira Vrljića, Juru Francetića, Zlatka Frajsmana, Ivu Šarića, Franju Šarića, Ivu Herenčića, Josipa Miljkovića, Miju Babića, Martina Grabovca, Pavla Vukića, Krunu Devčića, Marka Čavića i Marijana Bolčića. Navodi i one koje poznaje samo po imenu poput: Slavka, Frančeska, Stjepana, Jeronima, Matu, Andriju i Ivana, te nekog „Giovannija“ (opet!). Na koncu spominje i osobu koju poznaje po prezimenu Seletković, a zacijelo se radi o Miji Seletkoviću. Dalje opisuje kako ih je „Bego“ poučavao o čitanju topografskih karata i prekidanju telefonskih žica, te o glavnom cilju borbe njihove organizacije: oslobodjenju Hrvatske od Srba i stvaranju samostalne hrvatske države.

Vrlo detaljno Oreb opisuje posjet dr. Ante Pavelića i govor koji je tom prigodom održao te da ih je on na kraju govora pozdravio sa „Za dom!“, na što su oni uzvratili sa „Spremni!“ Oreb opet spominje dvije skupine ustaša koje su trebale doći u Zagreb, jedna 1. prosinca, a druga 17. prosinca. Prva skupina je trebala doći s njemu nepoznatog mjesta dok je iz njegove skupine trebalo odabrati drugu skupinu. Možemo samo nagađati o tome, je li posrijedi potpuna izmišljotina – jer je tih godina ustaško vodstvo (u prvom redu Gustav Perčec) tih godina organiziralo čitavu seriju diverzija, a na više mjesta se u literaturi spominje da je upravo 1. prosinca 1933., na tzv. Dan ujedinjenja, bio planiran atentat na bana Savske banovine Ivu Perovića.²

Potom Oreb nastavlja kako je „Bego“ tražio dragovoljce za atentat na Aleksandra 17. prosinca. Od njih desetorice u skupini javila su se čak deveto-

rica, dok je jedini šutio, ali je „Bego“ valjda baš zato izabrao njega. Kasnije ćemo vidjeti da je Oreb promijenio iskaz te je na suđenju tvrdio kako je atentat htio izvršiti za novac. Nije to jedina pojedinost o kojoj je različito iskazivao – jer će svoj iskaz mijenjati i u pogledu bitnih, ali i u pogledu posve nebitnih činjenica – što treba shvatiti s obzirom na uhićenje, mučenje i prijetnju smrtnom kaznom. Koji od tih iskaza je istinit, i je li ijedan od njih istinit, ostat će nam zato vječna zagonetka. Jednako tako je posve bespredmetno ukazivati na sve brojne razlike između opisa koju daju osumnjičeni: u kriminalistici je općepoznato da nikad, ni u idealnim okolnostima dva sudionika istog događaja niti dva svjedoka očevidca ne će dati navlas isti iskaz, a to je još manje moguće očekivati tamo gdje su te osobe podvrgnute mučenju ili im prijeti najteža kazna.

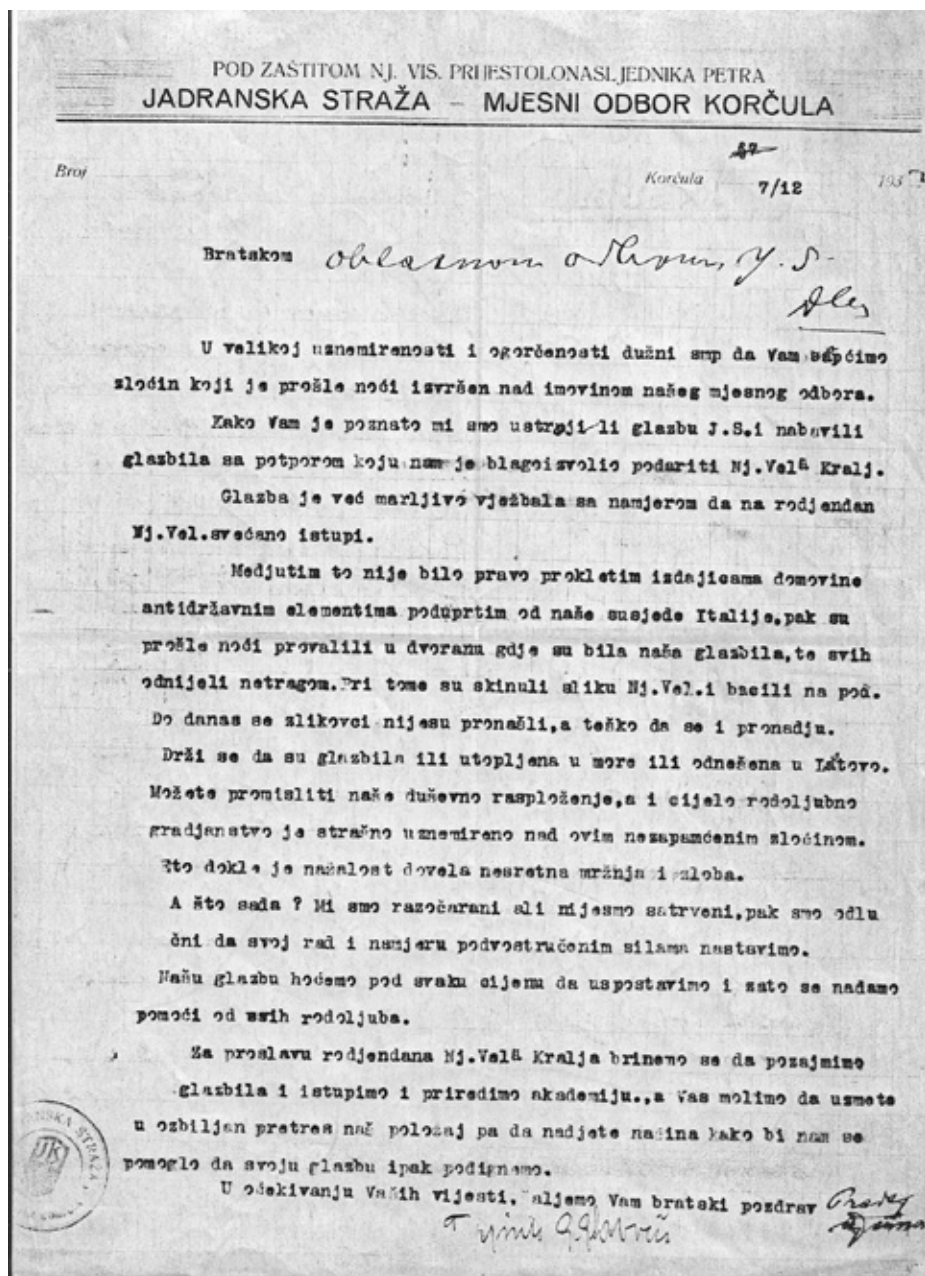
U nastavku saslušanja Oreb opisuje kako mu je Bego uručio osobnu iskaznicu na ime Ivan Marković, preko koje je bila naslikana jugoslavenska trobojnica te mu je rekao da mu neće nitko ništa učiniti ako pokaže tu iskaznicu. Kad bi se moglo vjerovati ovom Orebovu iskazu, ispalo bi da ga je na put ispratio i sam dr. Ante Pavelić koji mu je navodno rekao da se

2 Višeslav ARALICA, „Kronologija zbivanja u ustaškom logoru Jankapuszta“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, vol. 53/2021., 227.; Vladimir ŠADEK, „Logor Janka-puszta i razvoj ustaške organizacije“, *Podravina*, Koprivnica, Vol. 11, br. 21., 47.-56.

ništa ne brine, da su dolje njegovi ljudi sve pripremili i da će, ako Bog dađe da se sretno vrati, s njime proslaviti Božić. Oreb spominje da je dobio i lažnu mađarsku putovnicu na ime Emil Benedikt te u nastavku iskaza opet unosi zabunu, govoreći da ga Herenčić nije trebao pratiti dalje od austrijsko-slovenske granice, a da ga je preko granice trebao prevesti i u Zagreb odvesti stanoviti „Vlado“ s kojim su se trebali naći u Klagenfurtu.

Prema raspoloživim podacima, u to je vrijeme tamo živio Vladimir Singer, no veliko je pitanje, bi li se on usudio vratiti u Zagreb u kojem je bio razmjerno poznat, a prijeto mu je uhićenje. U svakom slučaju, prema Ovom Orebovu iskazu s tim „Vladom“ ni poslije dva dana čekanja nisu ostvarili kontakt, pa je Herenčić preveo Oreba ilegalno preko granice i produljio s njim prema Zagrebu. Tu se Oreb zbog nečega upušta u podroban opis krajeva kroz koje su putovali, hrane i pića koje su konzumirali, ali ponavlja i to da je doista postojala druga skupina ustaša koje da je ušla u Hrvatsku radi akcije 1. prosinca, no da su oni s njom izgubili kontakt. Priznaje, međutim, i to da je prethodno lagao te da u njegovoj skupini nije bilo šest ustaša nego samo on i Herenčić. Navodno je lagao zato jer mu je Herenčić tako savjetovao, da će ga nakon uhićenja navodno manje tući ako stvori dojam da surađuje.

U ovom iskazu Oreb neizravno spominje i Šarića, jer govori o dotad mu nepoznatom mladiću koji ih je doveo do stana koji je za njih pripremio Josip Begović. Opisuje ovdje i nespornost Begovića i Herenčića oko lozinke te govori kako je Herenčić rekao Begoviću da bi ga morao ubiti u slučaju da ih nije pustio u stan. Za Begovića kaže da je bio potpuno upućen u njihove planove, samo da nije točno znao dan kada će on i Herenčić doći. Za bodež s otrovnim vrhom kaže da mu ga je predao „Bego“ koji ga je upozorio da se njime ne poreže. Iskazuje kako su Herenčić i Begović često raspravljali o tome da treba izvršiti atentat na kra-

Jadranska straža o ukradenim glazbenim instrumentima na Korčuli

lja, samo da nisu bili sigurni hoće li on doista doći u Zagreb. Oreb naglašava da stan u Štoosovoj ulici nije napuštao osim nekoliko puta kad mu je Begović pokazivao grad i kad su tražili najpogodnije pozicije za atentat. Za Herenčića kaže da nikad nije napuštao stan sve do odlaska, i da su on i Herenčić u tome stanu spavali dok je Begović noćio u svome pravom stanu. Za Begovića kaže da je od njega svaki dan tražio neka ga poučava u korištenju bombe, jer da je tvrdio kako će u slučaju da ne izvrše atentat u planiranom vremenu,

on to svakako učiniti drugom zгодom, jer će nje biti.

Prelazeći na opis neuspjelog atentata, Oreb potpuno zaobilazi naum i plan da bace bombu već kod Glavnoga kolodvora, nego opisuje kako su išli izravno na Jelačićev trg, gdje je on tobože odustao od atentata. Je li bilo tako, jesu li razlog tomu bila djeca koja su se nalazila u špaliru – kao što se ponegdje tvrdi – ili je bilo sasvim drugačije, nikad ne ćemo znati. Svoj iskaz Oreb nastavlja opisom svoje navodne svađe s Begovićem koji da ga je korio, jer nije ništa učinio i nagovarao

da produlje na Markov trg i tamo bace bombu. Oreb ustraje da je to odlučno odbio i zahtijevao da odmah krenu prema automobilu za bijeg, čemu je Begović naposljetku i popustio. Dolaskom na naznačeno mjesto nije bilo ni automobila ni vozača. Potom da su odlučili vratiti se u stan, navodno zato da bi Begović ostavio ujaku ključeve stana.

Ujaka Antuna Podgorelca su doista i pronašli te su večerali s njim. On im je prigovarao što nisu izvršili atentat, zbog čega je Oreb stekao dojam kako je i on sa svime upoznat. Nastavlja kako je Begović u novinama pronašao vijest da će kralj sutra posjetiti katedralu te da je navaljivao neka sutra tamo izvrše napad, na što da mu je on odgovorio kako će se o svemu dogovoriti sutra. Iskazuje još da nije imao povjerenja u Podgorelca, jer ga nije poznao, te da ga je pitao, je li dao ustašku prisegu. Ovaj mu je odgovorio da nije, pa mu je Oreb predložio da ju položi sada, što je ovaj i učinio.

Ima nedosljednosti i nelogičnosti i u Orebovu opisu upadanja policije u stan, pa i u tome što on sada tvrdi kako je čuo jedan ispaljen hitac prije nego što je i sam počeo pucati, da je ispalio osam hitaca u jednog detektiva, da je uzeo njegov pištolj i pobjegao. S obzirom na to da spominje dva pištolja, a da je uzeo i pištolj koji je ispao iz ruke ubijenog detektiva misleći da je njegov, otvara se mogućnost da je i Begović u nekom trenutku imao pištolj, pa čak i to da je pucao iz njega, ali – nagađanje o tome ostaje nagađanje. Za takvo što Begović nije ni optužen niti osuđen. A u nastavku Oreb opisuje kako je bježao kroz Zagreb te je na periferiji naišao na skupinu Cigana. S jednim od njih da je zamijenio odijelo te mu dao i otrovani bodež, tri bombe, nešto naboja, dva pričuvna spremnika za pištolj i tri pištolja.

Nastavlja da je s tim Ciganima pio vino, pa da ga je jedan od njih za novac vodio dio puta i onda ga pokušao ucijeniti da mu da još novca, a naposljetku su ga toga 17. prosinca oko 16

sati uhitila dvojica žandara. Na istražiteljevo pitanje, je li doista pucao samo u jednog detektiva, Oreb odgovara da nije potpuno siguran, ali misli da je tako. Uvjeren je da je ispalio točno osam metaka, jer ih je toliko imao u spremniku pištolja, da u cijevi nije držao metak i da je pucao sve dok je imao metaka u spremniku. Na daljnje pitanje da su i on i Herenčić oružje za vrijeme putovanja i boravka u Zagrebu na držali stalno uza se. Što se tiče ustaša koje je viđa u Trstu, dopunjuje svoj iskaz tvrdnjom da je dolazio i Mile Budak, ali da on nije držao nikakve govore, nego je uvijek pozivao na slogu i tražio da se ustaše međusobno ne svađaju. Dodaje i da je u Trst bio došao i Branimir Jelić, za kojega kaže da je održao vrlo lijep govor.

Slijedi niz pitanja o kontaktima s talijanskim vojnim i civilnim vlastima, a Oreb odgovara da nije imao nikakvih kontakata te vrste. Na pitanje poznaje li Tomišu Grgića, on odgovara da ga ne poznaje. Istražitelja zanima i oružje kojim ustaše raspoložu, ali i tu Oreb šturo odgovara da je samo kod „Bege“ vidio jedan pištolj i nekoliko bombi. Na koncu istražitelj pita Oreba, je li za vrijeme boravka u Zagrebu od Herenčića, Begovića ili Podgoreleca čuo ime neke osobe koja s njima surađuje ili se također bavi protudržavnim radom. Oreb kratko odgovara da nije čuo za nikoga. Također nije dao odgovor ni na pitanje na čije ime je glasila lažna mađarska putovnica s kojom je Herenčić došao u Hrvatsku, kao ni odakle je trebala doći druga skupina ustaša koju je spominjao u iskazu. Time je završilo i drugo ispitivanje Petra Oreba.

Treći put je Petar Oreb ispitan na sam Božić, 25. prosinca 1933. godine. Spominje da mu je nadimak Mulo, jer je nezakonito dijete. Na pitanje kad je počeo sa Korčule prelaziti u Italiju, odgovara da je počeo krijumčariti u skupini Petra Surjana, no da se priključio Ivanu Telenti kada se ovaj vratio iz Belgije. Za Telentu još kaže da mu je nadimak bio Maglica. Na pitanje što mu je Telenta pričao o ustaškom radu u Belgiji, Oreb daje

vrlo detaljan odgovor (iako je donekadno tvrdio kako s Telentom uopće na Korčuli i Lastovu nije razgovarao o ustaškom pokretu). Navodi, naime, da mu je Telenta pričao kako u Belgiji postoji vrlo jaka hrvatska organizacija s približno dvije do tri tisuće članova. Predsjednik da joj je Luka Čulić, tajnik neki Novak, dok za Telentu kaže kako je bio rizničar. Spominje da je ta organizacija imala i veliki dom u Seraingu ili Liègeu, gdje su se Hrvati nedjeljom okupljali.

Na daljnje pitanje odgovara kako je Telente čuo da su članovi te organizacije imali pištolje i revolvere, no da ne zna za nikakva skladišta oružja. Istražitelja zanima i postoji li u Belgiji kakav ustaški vojni logor u kojemu se vježba oružjem, a Oreb odgovara da nije čuo za takav logor. Slijedi pitanje o vezama Ante Pavelića s organizacijom u Belgiji, na što Oreb odgovara da je čuo kako je Pavelić dolazio u prethodno spominjani Hrvatski dom gdje je držao govor u kojemu je naglasio da će Hrvatska biti samostalna, a od okupljenih tražio da budu strpljivi i da ne prenaljuju. Na pitanje od koga Hrvati u Belgiji dobivaju pomoć, Oreb je odgovorio da ju, koliko on zna, ne dobivaju od nikoga, jer da su svi zaposleni.

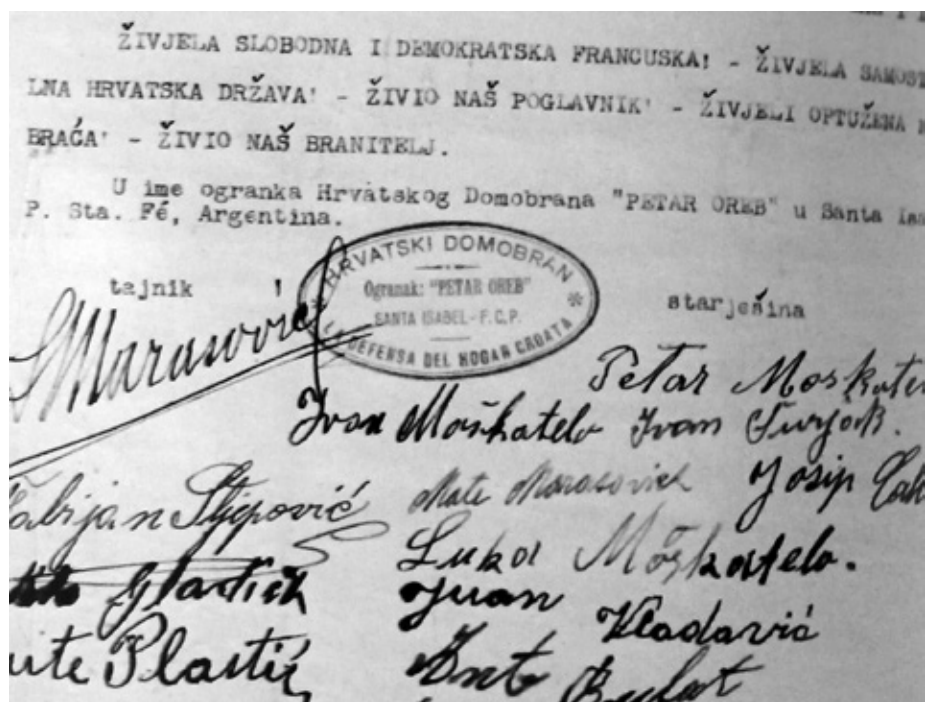
Više svjetla Oreb baca i na tajanstvenog „Martina Preloga“ za kojega kaže da je star oko 30 godina, niskog rasta, mršav, tamnije puti, velikog nosa, crnih gustih obrva, krupnih crnih očiju i ćelav. Iskazuje da su Telenta i Martin, kad nisu htjeli da ih se razumije, razgovarali na francuskom jeziku, te da mu je Martin pričao kako su mu supruga i dijete ostali u Belgiji. Priповijeda Oreb i to da mu je Telenta pričao kako su njega i Lovru Franulovića žandari jednom prigodom umalo uhvatili kada su prenosili na Korčulu 1200 metaka i veću količinu letaka. Za Franulovića kaže da je pobjegao u Italiju i tamo poginuo u njemu nepoznatim okolnostima. Potom na sličan način kao ranije opisuje svoj prelazak s Korčule na Lastovo i boravak na Lastovu, dodajući da ga je Telenta pitao,

znade li što je bilo prošle godine na Velebitu. Istražitelj je zanimalo, znade li Oreb nešto više o Velebitskom ustanku, ali nije dobio bogzna kakve odgovore, jer je očito da Oreb u to nije bio upućen.

Ni na pitanje o odnosu talijanskih vlasti prema Telenti i Orebu odnosno o tome jesu li od Talijana dobili neka kvu iskaznicu ili je možda imao kakvih neugodnosti zato što nije imao isprave, istražitelj nije dobio odgovor kojemu se nadao: Oreb je odgovorio kako mu nitko nije izdao nikakvu ispravu, a da zbog njezina neposjedovanja nije imao problema ni na Lastovu, ni u Zadru niti u Trstu gdje se susretao s talijanskom policijom. Na pitanje o svom uhićenju u Zadru, Oreb daje drugačije odgovor nego u prethodnom iskazu: sad kaže da je bio pritvoren dva dana, dok je ranije govorio o četiri dana. Moguće je, dakako, da odgovornost za različite iskaze i nije sasvim na njemu, jer je karakteristično da iz zapisnika proizlazi kako on, nepismen čovjek, sada znade ulicu i kućni broj u Trstu, pa čak i broj tramvaja kojim se vozio, a vidljivo je da se stalno povećava broj ustaša koje je navodno upoznao.

Istražitelj od njega opetovano traži da opiše „Begu“, pa on opisuje i njegovu sobu s pokuštvom i Pavelićevom slikom, a na posebno pitanje dodaje kako bi talijanskoj policiji, da ga je zbog nedostatka dokumenata privela, kazao da se obrate „Begi“, jer je stekao dojam da se je on policajcima poznao. Posebnu pozornost istražitelj, razumljivo, posvećuje Pavelićevim posjetima ustašama u Trstu. Oreb tu u biti ponavlja prethodni iskaz i naglašava da s Pavelićem nije nikad osobno razgovarao, osim spomenutoga 8. prosinca, kad ga je Pavelić osobno ispratio na put u Hrvatsku.

Prema Orebu, vojna izobrazba odvijala se na nekom brdu („Monte Kakrovale“) koje od Trsta udaljeno sat vremena vožnje i pola sata hoda. Bio je tamo u više navrata s još osam ustaša po 4 ili 5 sati dnevno. Vježbalo se pucanje iz kratkoga vatrenog

Jedan ogranak Hrvatskog domobrana u Argentini dobit će Orebovo ime

oružja te bacanje bombe. On osobno da nije prošao obuku za postavljanje paklenog stroja, ali da jesu neki studenti, ne precizira koji, te nastavlja da su mu Moškov i Vrljić rekli kako se te naprave aktiviraju putem satnog mehanizma. Na pitanje odakle ustašama oružje, Oreb odgovara da ne zna. I oko količine oružja i proturječi sam sebi, pa je nemoguće ocijeniti što je doista odgovaralo istini. Isto vrijedi i za opis Herenčićeve uloge: jednom kaže da ga je „Bego“ uputio neka s Herenčićem ide u Zagreb, a samo koju rečenicu iza toga pripovijeda o tome kako ga je Herenčić trebao otpratiti samo do austrijske granice, a da ga je tamo trebao preuzeti drugi, njemu nepoznat čovjek koji se nije pojavio. Dimalo pak tu osobu iz Austrije imenuje Vladimirom Singerom. Nedosljedan je i u pogledu mađarskih putovnica, skrivanja bombi i pištolja koji mu je uručen pri polasku.

Kad ga istražitelj pita o ustaškom logoru u blizini Trsta, Oreb odgovara kako za nikakav ustaški logor u Italiji ne zna, osim za kuću u Trstu u kojoj je i sam boravio, a da je čuo da postoji slična kuća i u Rijeci. Na upit koliko ima ustaša u Rijeci, kako se zovu i gdje

borave, Oreb odgovara da ih ne zna po imenu, da je čuo kako ih je desetak, ali da ne zna na kojoj su adresi. Na pitanje je li mu poznato da su i drugi atentatori dolazili u Hrvatsku, Oreb odgovara kako je čuo da su koncem kolovoza 1933. Zlatko Frajsman i Jure Francetić ilegalno došli u Zagreb naružani strojnicama i bombama te da su kanili napasti nekakav kongres, no da kongres nije održan, pa su se vratili neobavljena posla, a strojnice i bombe da su ostavili na njemu nepoznatoj lokaciji u Zagrebu.

Pri kraju ovog ispitivanja istražitelj Orebu postavlja pitanje, poznaje li Lovru Franulovića Jurjeva, nadimkom Repaka. Oreb potvrdno odgovara i kaže da je i on bio krijumčar, no da je još prije njega prebjegao u Italiju. Tamo je navodno poginuo, što da je čuo od Telentine supruge. Posljednje pitanje odnosilo se na krađu instrumenata Jadranske straže na Korčuli, za što je bio osumnjičen i Oreb koji je zbog toga proveo 14 dana u zatvoru na Korčuli, gdje je i mučen. Kao što je to ranije, na Korčuli, poricao, tako Oreb i sada poriče svoje sudjelovanje u tome, ističući kako ne zna tko je instrumente ukrao.

Inače je ta krađa izazvala okapanja na Korčuli, jer je svakomu bilo jasno da se radi o političkim, a ne o kriminalnim motivima. Na otoku postoji narodna predaja da su instrumente te jugounitarističke organizacije ukrali pristalice HSS iz Žrnova te ih bacili u obližnju jamu, a u prostoriji u kojoj su instrumenti bili navodno su srušili sliku kralja Aleksandra te se po njoj pomokrili. O krađi je sačuvan dopis Jadranske straže u kojemu piše:

„U velikoj uznemirenosti i ogorčenosti dužni smo da vam saopćimo zločin koji je prošle noći izvršen nad imovinom našeg odbora. Kako Vam je poznato, mi smo ustrojili glazbu J. S. I nabavili glazbila s potporom koju nam je blagoizvolio podariti Nj. Vel. Kralj. Glazba je već marljivo vježbala s namjerom da na rođendan Nj. Vel. svečano istupi. Međutim, to nije bilo pravo prokletim izdajicama domovine antidržavnim elementima poduprtim od naše susjedne Italije, pak su prošle noći provalili u dvoranu gdje su bila naša glazbila, te svih odnijeli netragom. Pri tome su skinuli sliku Nj. Vel. i bacili na pod. Do danas se zlikovci nijesu pronašli, a teško da se i pronađu. Drži se da su glazbila ili utopljena u more ili odnesena u Lastovo. Možete promisliti naše duševno raspoloženje, a i cijelo rodoljubno građanstvo je strašno uznemireno nad ovim nezapamćenim zločinom. Eto dokle je nažalost dovela nesretna mržnja i zloba. A što sada? Mi smo razočarani ali nijesmo satrveni, pak smo odlučni da svoj rad i namjeru podvostručnim silama nastavimo. Našu glazbu hoćemo pod svaku cijenu da uspostavimo i zato se nadamo pomoći od svih rodoljuba. Za proslavu rođendana Nj. Vel. Kralja brinemo se da pozajmimo glazbila i istupimo i priredimo akademiju, a Vas molimo da uzmete u ozbiljan pretres naš položaj pa da nađete načina kako bi nam se pomoglo da svoju glazbu ipak podignemo. U očekivanju

Vaših vijesti, šaljemo Vam bratski pozdrav. Potpis tajnik Glavočić“³.

Idući, najkraći iskaz Oreb je dao 27. prosinca 1933. Tu je istražitelja zanimala samo činjenica da Oreb tvrdi kako je nepismen, ali unatoč tome uredno potpisuje zapisnike o ispitivanju. Oreb na to vrlo podrobno odgovara da je završio samo prvi razred osnovne škole, a da je u drugom razredu ukrao školske igračke, zbog čega ga je učiteljica teško izbatinala pa se više nikada nije vratio u školu te da je to sva njegova izobrazba. Ipak da je naučio potpisati svoje ime i prezime, i da s teškom mukom može proslovkati pokoju riječ. Za potpis kaže kako drži da je važno da se svaki čovjek zna potpisati, te da je zato vježbao vlastiti potpis. Ispitivanje je tu prekinuto i nastavljeno sutradan.

Oreb na pitanje odgovara da je u Trstu stanovao u ulici Bulgari, na kućnom broju 742; da je riječ o kamenoj dvokatnici. Ulica da se nalazi na sjevernoj periferiji Trsta, da je strma i da u njoj ima oko 20 kuća s jedne i petnaestak s druge strane, a da par kuća prije ulaza u ulicu kafić drži neki Ivan podrijetlom iz okolice Dubrovnika. U nastavku istražitelj započinje ispitivanje tvrdnjom da je Oreb boravio u ustaškom logoru u blizini Trsta, te ga poziva da izjavi sve što zna o tome logoru. Oreb ustraje u tvrdnji da nije bio u nikakvom logoru, ali da mu je Joža Miljković (Milković!) pričao kako po Italiji ima više sličnih kuća u kojima borave ustaše, no da on ne zna za njihove lokacije. U nastavku govori o logoru nadomak mađarsko-jugoslavenske granice, za koji se u Jugoslaviji već odavno znalo i koji je tada već bio u fazi rasformiranja s malim brojem ustaša, jer je prije nekoliko mjeseci stanovita Jelka Pogorelec svojim pam-

fletom koji je nastao u suradnji s jugoslavenskom policijom, teško kompromitirala lokaciju i ustaše u logoru Janka-pusta, što je na koncu glave stajalo njezina ljubavnika, zapovjednika logora Gustava Perčeca. On je prvo smijenjen sa svih dužnosti, a onda je pod nejasnim okolnostima ubijen vjerojatno od ruke bivših suboraca.

Jelka Pogorelec u svojem pamfletu piše stvari o kojima vrlo izvjesno zapravo nije imala saznanja nego su joj izdiktirana ili samo dana na potpis. U tom pogledu postoje sličnosti njezinih tvrdnji s iskazima Petra Oreba koji su, kako vrijeme protječe, sve detaljniji i točniji. No, dok je nju motivirala izdaja i materijalna nagrada, iz Oreba su riječi izvlačene lomljenjem rebara, teškim premlaćivanjem i prženjem živog mesa, što je trajalo puna dva tjedna, dok ga nisu na koncu slomili. Zato je Jelka Pogorelec u prvim danima Nezavisne Države Hrvatske pronađena i smaknuta zbog izdaje, a Orebu je u službenim tiskovinama ustaškog pokreta pored svega priznata uloga prvoborca i mučenika.

Oreb je u Trstu, kazuje on dalje, vidio fotografije ustaša iz Janka-puste. Dodaje da je rijetko išao u grad, a umjesto toga je s Krunom Devčićem, Pavlom Vukićem i Martinom Grabovcem igrao „na buće“ ili u kući kartao. Iduće saslušanje održano je 1. siječnja 1934. godine. Vjerojatno je u međuvremenu Oreb bio podvrgnut mučenju, jer se čini da je u novu godinu ušao potpuno slomljen. Iz memoarske i znanstveno-publicističke literature poznate su metode kojima se jugoslavenska policija služila: premlaćivanje volovskim žilama, palicama i bokserima, zabijanje i paljenje drvenih klinova natopljenih benzinom pod nokte, cjelodnevno vješanje za noge, lomljenje prstiju i ekstremiteta, batinanje po tabanima, čupanje mesa s tijela posebnim kliještima, stezanje glave i trupa posebnim okovima, vješanje cigle o genitalije, čupanje stidnih dlaka, zabijanje čavala u pete, čupanje kose, guranje puščane cijevi u usta, udaranje šakama u želudac do povraćanja, vezivanje lancima za stolicu i kotrljanje po podu skupa sa stoli-

3 Prema <https://dubrovacki.slobodnadalmacija.hr/dubrovnik/zupanja/korcula/kraljevi-instrumenti-na-korculi-za-vrijeme-pritvora-detektivi-su-me-silno-mucili-i-tukli-samo-da-od-mene-doznaju-jesam-li-u-kradi-sudjelovao-1524022> (pristup 23. I. 2026.)

Podgorelec među robijašima u Lepoglavi

Antun Podgorelec među hrvatskim političkim uznicima

com, vješanje za noge, s krpom u ustima i vrećom na glavi.⁴

U tekstu smo se već ranije susreli s izjavom Jurja Špilera koji je uzimao više izjava od Oreba u istrazi, a komunističkim je istražiteljima iza Drugoga svjetskog rata priznao da je, između ostalog, Oreb u sklopu istrage u zagrebačkoj policiji natjeran da bos stoji na užarenoj žeravici. Zato treba biti posebno obziran prema posljednjoj Orebovoj izjavi koja je jedina u čitavome istražnom spisu zabilježena ćirilicom, a uzeo je osobno Stanoje Mihaldžić, tadašnji upravitelj zagrebačke policije, kasnije ban Savske banovine i naposljetku ministar unutarnjih poslova u vladi Cvetković – Maček.

Na početku ovoga iskaza Oreb naglašava kako je točno sve ono što je prethodno izjavio o putovanju od Lastova do Trsta, ali da je u samom Trstu zapravo bio samo deset dana, te da je u grad izašao samo onda kada je s „Begom“ išao sebi kupiti odijelo. Potom tvrdi da ga je Mijo Seletković sa skupinom drugih ustaša odveo na tršćanski kolodvor, pa ih sve zajedno preko Venecije, Padove i Brescie doveo u ustaški logor. On se nalazio u „Borgotaru“ [Borgo Val di Taru], a zapovjednik da mu je bio [Narcis] Jesenski. U logoru da se nalazilo pedesetak ustaša koje su, pored Jesenskog, vojničkim vještinama poučavali još Pivac,⁵ Korčulanić⁶ i Boban,⁷ a kasnije

i Stjepan Dabiša⁸. Oreb spominje i to da je ustaški logor imao svog trubača.

Potom opisuje prelazak ustaške skupine iz logora „Borgotaro“ u mjesto „Višketo“ [Vischetto] te ustrojavanje novog ustaškog logora tamo. Do toga je navodno došlo zato što se ustaško vodstvo bojalo špijuna. Inače Oreb iskazuje da mjesno pučanstvo nije znalo (ili smjelo znati) da se tu uvježbavaju Hrvati, a izgleda da nisu smjeli ni pitati za njihov identitet, premda su ga naslućivali, pa su ih nazivali Bugarima. Oreb iskazuje da se Erih Lisak brinuo za zdravlje ustaša u logoru, kao i da je njihov broj od 50 u međuvremenu porastao na 140. Spominje naposljetku i oružje te tvrdi da su raspolagali s 18 repetirnih pušaka

4 Sve te metode su opisane u knjizi Marija Stipančevića *Redarstveni bestijarij*, a u njoj je spomenuta Špilerova izjava o opisanoj osobito okrutnom mučenju Petra Oreba.

5 Vrlo vjerojatno misli na Ivana Devčića – Pivca (1904. - 1974.) predratnog ustašu i kasnije višeg ustaškog časnika u Nezavisnoj Drržavi Hrvatskoj.

6 Vrlo vjerojatno Šime Korčulanić (1899. - ?) predratni ustaša iz Kukljice na otoku Preku.

7 Među ustašama u Italiji nalazimo dva Bo-

bana, Matu i Rafaela. Budući da je Rafael redovni vojni rok u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca završio s nižim dočasničkim činom, prije će biti da misli na njega.

8 Radi se o tajnom ustaškom imenu Stjepana Tomičića rođenog 1886. u Gospiću.

i jednom lakom strojnicom s kojima su vježbali.

Opisuje da su logor posjećivali Ante Pavelić, Mile Budak, Branko Jelić i Gustav Perčec, te spominje da je bio izabran u skupinu od devet ustaša koji su se osobito uvježbavali za borbu kratkim vatrenim oružjem i uporabu bombi. Kaže da su za vježbu rabili pištolje kalibra 9 milimetara. Zanimljiv je i dio iskaza u kojemu spominje kako je često talijanska oružnička ophodnja prolazila blizu logora, ali da nikada nisu u nj svraćali. Oreb ne govori zašto je on izabran za atentat, ali potanko opisuje kako je iz logora kamionom putovao u Piacenzu gdje se u kavani pored kolodvora susreo s Pavelićem, „Begom“, Milkovićem i Herenčićem. Kaže da su on, Herenčić i Pavelić sjeli za jedan stol, dok su ostali bili za drugim stolom. Ovdje Oreb govori o tome kako mu je tom prigodom Pavelić rekao da on i Herenčić idu u Zagreb izvršiti atentat na kralja Aleksandra (dok je ranije spominjao da ga je Herenčić trebao dovesti samo do granice). Oreb dalje tvrdi kako mu je na rastanku Bego rekao da zadaću pod svaku cijenu mora izvršiti, da ne smije vlastima živ pasti u ruke, da bez oklijevanja puca ako ga pokušaju uhititi, a ako ga slučajno i uhvate, da ne smije spominjati logore za obuku nego neka kaže kako ga je poslao on iz Trsta. Potom opisuje svoj put sa Herenčićem preko Italije i Austrije, ovog puta spominjući točnu rutu i mjesta kojima su prolazili te na koncu opisuje dolazak u Klagenfurt i noćenje u hotelu. Ovom prigodom Singera ne spominje.

Orebovo ispitivanje je nastavljeno i sljedećeg dana, 2. siječnja 1934. godine. Više ispitivač nije upravitelj zagrebačke policije Mihaldžić nego je to opet Špiler koji je Oreba i do sada ispitivao. Ono što je uslijedilo teško možemo nazvati iskazom u pravome smislu riječi, jer nalazimo vrlo detaljan popis svih ustaša koji su se tada nalazili u Italiji, s imenima, prezimenima i detaljnim osobnim opisom. Ovdje Oreb navodno govori puno ime

i prezime i za one kojima do sada nije znao ime ili ih uopće nije spominjao te ih potanko opisuje. Ima tu i zbujujućih dijelova koji jačaju sumnju u autentičnost iskaza koji je pisan na 15 strojopisnih stranica te ne sadrži baš ništa što bi se ticalo atentata na kralja, nego je u potpunosti ispunjen popisima i osobnim opisom ustaša koji su tada boravili u Italiji. Ovaj iskaz – točnije: Orebov potpis na tom „iskazu“ – uzet je očito uzet za neke drugu svrhu, a ne u cilju istražnog postupka protiv atentatora.

Posljednji u ovom nizu iskaza Petra Oreba uzet je 4. siječnja 1934. godine. Istražitelj se vraća na prvi logor u kojemu je Oreb boravio, no više ga u zapisniku ne naziva Borgotaro nego Bolgotari, dok mjesto novog logora zapisnički konstatira kao „Višketo“. Oreb izjavljuje kako ne može pobliže opisati mjesto, jer je samo jednom prošao njime, da je putovao autobusom, a da je ono u uvali između brjegova. Sjeća se jedino da su kuće prizemne, a da u blizini postoje dva mosta. Na zahtjev istražitelja Oreb opisuje građevinu u Borgo Val di Taru u kojoj su ustaše bile smještene. Potom potanko navodi sela i brda, te opisuje kako izgledaju sela u koja je odlazio. Naposljetku mijenja iskaz i navodi kako je u mjestu iz daljine vidio četiri velika dimnjaka, iz čega zaključuje da se tamo nalazi velika tvornica.

I logoru u Vischettu je Oreb opisao, štoviše još potanje nego onaj u „Borgotaru“, ali je neobično da on – čovjek koji se latinicom jedva znade potpisati – navodi kako zgrada u kojoj ustaše borave ima oblik ćiriličnog slova P. Moguće je, doduše, da je Oreb nekako orisao taj oblik i bez spominjanja ćirilice, a da ga je istražitelj tako prenio na papir. U svom iskazu Oreb nastavlja o djevojkama koje je upoznao u Italiji te opisuje selo Bardi koje je u blizini ustaškog logora. Spominje i povremeni prolazak predstavnika talijanskih redarstvenih vlasti u odori, no naglašava kako sa njima nije imao osobnih kontakata, da oni nikad nisu dolazili u prostorije u kojima su boravili usta-

še, a da bi ih ignorirali kad bi se susreli u gostionici u Vishettu, iako su, kako Oreb tvrdi, ustaše bile odjevne u ustašku odoru.

Na kraju istražitelj poziva Oreba da opiše ustašku odoru, pa Oreb izjavljuje da je odora svijetlo sive boje, bluza se kopča po sredini s običnim, a ne metalnim gumbima. Sprijeda je posve zatvorena i ima niski ovratnik. Za hlače kaže da su također svijetlosive boje i krojene kao što se kroje hlače običnih građanskih odijela. Na nogama da su ustaše nosili teške vojničke cipele crne boje. Za kape tvrdi da su bile svijetlosive boje bez šilta, visoke oko 8 centimetara, te nastavlja da su se mogle otvoriti na način da pokriju lice, ali da ostane prorez za oči. Tvrdi i da su desetak dana prije nego što je on krenuo na izvršenje zadaće dobili kabanice zelene boje, vrlo slične onima kakve su u Kraljevini Jugoslaviji nosili financijski službenici ili financi, kako ih naziva Oreb prema nazivu koji je bio ukorijenjen u narodu.

Ovo je posljednji iskaz koji je Petar Oreb dao u istrazi, a time je ujedno završeno ispitivanje uhićenika. Vidjeli smo kako tijekom nešto više od dva tjedna ispitivanja Oreb spominje sve više detalja, sve manje toga taji i na koncu odaje ono što mu je najstrože bilo zabranjeno otkriti – postojanje ustaških logora u Italiji. Nema nikakve dvojbe da su Orebovi iskazi izvučeni najgrubljom silom i da su mu dobrim dijelom stavljeni u usta, to jest da su mu sugerirani odgovori. U nastavku nam ostaje vidjeti što o neuspjelom atentatu piše u vrlo detaljnim policijskim izvješćima na oko 900 stranica strojopisnog materijala, gdje istražitelji pokušavaju rekonstruirati čitav događaj, što je o svemu pisao onovremeni tisak, kao i rekonstruirati tijek suđenja te analizirati presudu.

(nastavit će se)

REVIZIJA PRESUDE VLČ. ASTALOŠU I JAVNO SRAMOĆENJE TOBOŽNJIH ZNANSTVENIKA I TZV. STRUČNJAKA

Ne samo zbog toga što je Hrvatsko društvo političkih zatvorenika formalni podnositelj zahtjeva za reviziju presude Vojnog suda vojne oblasti Slavonije Jugoslavenske armije, sud. br. 651/45 od 1. srpnja 1945., kojom je vlč. Josip Astaloš, župnik u Dalju (1937.-1942.) i Osijeku (1942.-1945.), bio proglašen krivim zbog kaznenih djela iz članka 13. i 14. Uredbe o vojnim sudovima od 24. svibnja 1944. i kaznenih djela (zločina) iz članka 2. točka 2. i 8. Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj od 24. travnja 1945. te osuđen na kaznu smrti vješanjem, trajni gubitak građanske i vojničke časti te konfiskaciju cjelokupne imovine u korist države, nego i zato što presuda Kv-I-26/2025-15, koju je 12. veljače 2026. donijelo tročlano vijeće Županijskog suda u Osijeku, profesionalnošću sudskog pristupa i kakvoćom svojeg obrazloženja može poslužiti kao poticaj i putokaz drugima, čiji su predci ubijeni u desetcima tisuća pravosudnih umorstava koja su slijedila pad Hrvatske pod jugoslavensko „oslobođenje“ 1945., odlučili smo ju donijeti u cijelosti.

Ona je danas pravomoćna te je presuda od 1. srpnja 1945. u odnosu na vlč. Astaloša konačno poništena, a ubijeni je župnik stekao status neosudivane osobe, u odnosu na koju su trajno i nepozivo izvan snage stavljene sve pravne posljedice ondašnje sramotne osude. Time se, naravno, ne mogu vratiti godine života koje su pokojnome daljskom odnosno osječkom župniku silom ukradene niti se mogu reparirati desetljeća njegova javnog sramoćenja – a s njime i sramoćenja njegovih župljana – ali se ipak postiže određeni stupanj pravosudne zadovoljštine i povijesne pravde. Ideološka i nacionalno-politička moti-

Piše:

Dr. sc. Tomislav JONJIĆ

Vlč. Josip Astaloš napokon je oslobođen

vacija presude iz 1945. smije se smatrati općepoznatom, a o njoj je sve kazano i u zahtjevu za njezinom revizijom.

S druge strane, o načinu na koji je ona u ljeto 1945. donesena, vijeće Županijskog suda u Osijeku kazalo je praktično sve što je trebalo kazati. To se može iščitati iz revizijske odluke koja slijedi u nastavku, pa nema potrebe ovdje ulaziti u pojedinosti. Vrijedi ipak napomenuti kako je, zahvaljujući etičnosti osuđenikova položaja, dosljednosti njegova ponašanja te neporecivosti dokumentacije koja je o tome govorila, neosporiva bila i argumentacija podnositelja revizije, Hrvatskog društva političkih zatvorenika. Suočeno s time, državno odvjetniš-

tvo je s pravom ocijenilo da možebitna žalba nema izgleda na uspjeh. Time je postupak okončan, a pravomoćno sudsko utvrđenje nedužnosti vlč. Josipa Astaloša na pravnoj razini sve nas obvezuje. K tome bi ono u svakoj uljuđenoj državi cijelu javnost obvezivalo i na etičkoj razini.

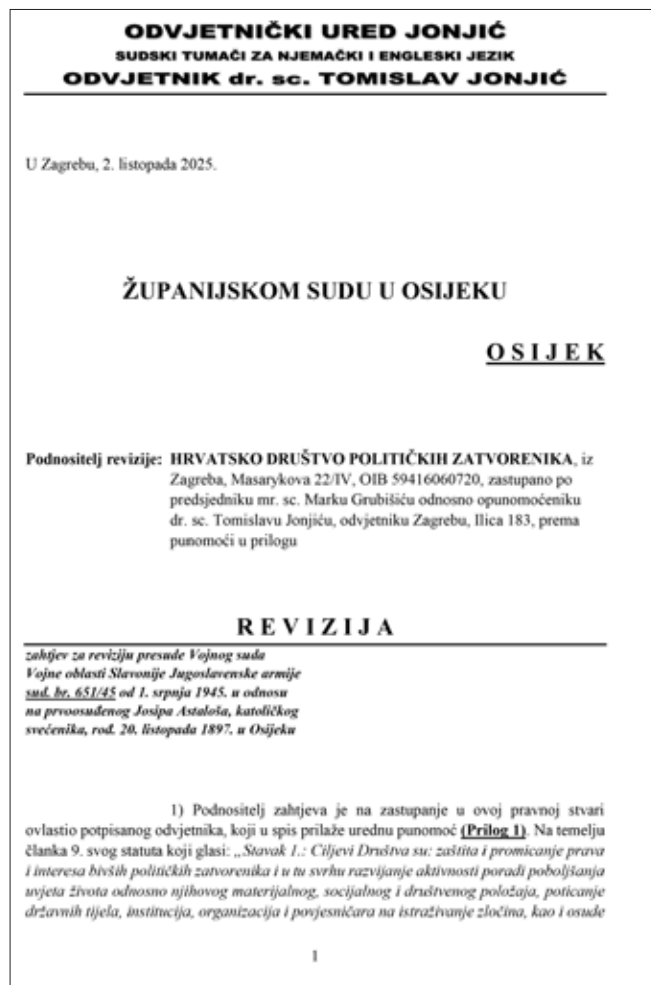
Ako osuđujuća presuda u kaznenom postupku uvijek uključuje određeni moralni prijekor koji se upućuje počinitelju, onda – *vice versa* – oslobađajuća presuda uključuje suprotnu, pozitivnu etičku ocjenu njegova djelovanja. Kako se je na tu oslobađajuću presudu čekalo više od osam desetljeća, onda stupanj društvene odgovornosti prema nepravedno progonoj osuđenici, i stupanj *kajanja* koje društvo mora pokazati, mora biti i veći nego u slučajevima kad je oslobađajuća presuda uslijedila odmah. Drugim riječima, vlč. Josip Astaloš danas i prema odlukama svjetovnog suda, a ne samo u svjetlu Božje pravdnosti i crkvenih pravila, ima pravo na dobar glas i na apsolutno poštovanje. Oni koji su mu ga više od osam desetljeća uskraćivali, i koji su ga više od osam desetljeća vrijeđali i ponižavali, sada bi morali osjećati tim veću moralnu obvezu da mu na određeni način vrate dug. Nije to dočekao na ovo me, ali kao kršćaninu i katoličkom svećeniku, dajmo mu ga na onome svijetu.

Zato su zapanjujući pokušaji i žilava nastojanja da se – usprkos uspješnoj reviziji – na političkoj i uopće javnoj razini održi predodžba o njegovoj „stvarnoj krivici“. Politički motivi agitatora upregnutih u ta kola potpuno su jasni i ne treba ih potanje opisivati, a svaki nepristrani promatrač lako će, usporedbom argumentacije presude od 1. srpnja 1945. i današnjih nastojanja da se ona, usprkos svemu, barem na psihološkoj i

političkoj razini održi na snazi, utvrditi njihova zajednička polazišta i iste motive: hoće nam se pokazati da je godina 1945. zapravo godina koja nikad nije prošla. No, ipak je iznenađujuće da ima sveučilišnih nastavnika koji su u tom ideološko-političkom nastojanju spremni pokazati zastrašujuće razmjere svog neznanja. Ti razmjeri su takvi da ih se i sâm sramim, više nego što se nad njima zgražam.

Iz perspektive čovjeka koji je, kao prvi u svojem studentskom naraštaju, diplomski rad na Pravnom fakultetu u Zagrebu obranio 7. lipnja 1988., završivši studij s dosta visokim prosječkom ocjena i – usprkos nekim obiteljskim otežicama – nakon svega tri godine i osam mjeseci studija, osjećam se, naime, i osobno posramljenim pravnim mišljenjem koje je u povodu revizije Astaloševe osude, na zahtjev famozne *Documentae* – *Centra za suočavanje s prošlošću*, dao osobno mi nepoznati **Aleksandar Maršavelski** (potpisan kao „izv. prof. dr. sc.“), čovjek blizak sektu Možemo! koji je uz zdušnu potporu *ranogajaca* (SDP + Možemo!) postao članom Vijeća za građanski nadzor sigurnosno-obavještajnih agencija (*aferim*, rekli bi naši Bošnjani!), inače sin **Magdalene Apostolove Maršavelske**, rođene 1938. u dalekim Kočanima, na istoku Makedonije, koja je „u moje vrijeme“ bila nastavnicom na katedri rimskog prava na istom fakultetu.

Ima laika koje „pravno mišljenje“ može impresionirati – upravo zbog toga se pravna mišljenja i traže i daju! – ali svatko tko je pravni fakultet vidio iznutra, a ne samo iz tramvaja ili autobusa, znade da ona ne obvezuje baš nikoga, i da nerijetko izazivaju podsmijeh, navlastito onda kad, kao što smo u nizu slučajeva vidjeli i posljednjih mjeseci (od ocjene /ne/ustavnosti odluke zagrebačke Gradske skupštine o tzv. zabrani nastupa **Marka Perkovića Thompsona** u

Naslovna stranica revizijskog zahtjeva

gradskim prostorima, preko /ne/ustavnosti odluke kojom se onemogućuje vršenje mandata nekim saborskim zastupnicima, do prijepora o /ne/ustavnosti Vladina dočeka rukometne reprezentacije), do javnosti dopru posve oprječna mišljenja stručnjaka s istog fakulteta, ponekad i s iste katedre.

U tom kontekstu možda vrijedi podsjetiti na to da je na istoj katedri Pravnog fakulteta u Zagrebu (katedri za kazneno pravo) nastalo i ono znamenito pravno mišljenje **prof. dr. Davora Derenčinovića** kojim se je – uz pravno-političko-obavještajnu asistenciju **Zorana Milanovića** i poznati *Lex Perković* – pokušalo spriječiti izručenje **Josipa Perkovića** i **Zdravka Mustaća** njemačkom sudu. Napisao je Derenčinović to „pravno mišljenje“ – i za to dobio svoju nagradu – ali: trla baba lan. Na to su „pravno mišljenje“ rukom odmahnuili i hrvatski i njemački sudovi. Tako to s „pravnim mišljenjima“ uvijek biva, ali bi zlobni-

ci, možda, mogli kazati kako na toj katedri postoji stano-vita kadrovska i druga logika, odnosno ideološko-politički kontinuitet, spomenuta stravična godina koja ne prolazi...

Bilo kako bilo, nema sumnje da je u tome svojem papiru, datiranom 24. ožujka 2026., izv. prof. dr. sc. Maršavelski osvjetlao obraz i sebi i svojim predcima – a nažalost, eto, osramotio i mene koji s njime imam manje veze nego s kakvim islandskim ribarom – upuštajući se u nedopustive logičke i pravne akrobacije te demonstrirajući nevladanje temeljnim pravnim institutima i nepoznavanje elementarnih činjenica.

Tvrđi, naime, u tome svojem „pravnom“ mišljenju (ne u: „pravnom mišljenju“!) izvanredni profesor i doktor znanosti, učeni i velevažni gospodin Maršavelski, da je revizijska osuda u protimbi s izvorišnim osnovama Ustava (što znači da znade ponavljati, ali ne zna da izvorišne osnove nisu nikakav propis, k tome ne ih ne zna pročitati ni protumačiti), pa veleučeno zaključuje kako revizija osude „znači formalnu nedužnost, a ne nužno i materijalnu nedužnost“. No, u nastavku svojega „pravnog“ mišljenja ne zadržava se na toj uopćenoj kvalifikaciji, nego preuzima ulogu tročlanoga sudskog vijeća, onoga iz 1945. te svojim majestetičnim tonom – *Roma locuta, causa finita* – sâm osuđuje Astaloša na smrt, odnosno nalazi kako je on u „materijalnom smislu“ neupitno kriv i da je njegova kaznena odgovornost nedvojbeno utvrđena presudom od 1. srpnja 1945. godine.

On, doduše, dopušta da je to obrazloženje u formalnom smislu manjkavo, ali mu je najvažnije da ono, prema njegovu sudu, sadrži nepobitne dokaze o Astaloševoj krivici. Ništa, dakle, za izvanrednog profesora na katedri kaznenog prava, doktora znanosti, učenog i velevažnoga gospodina Aleksandra Maršavelskoga ne znači **presumpcija**

nedužnosti – koju i posljednji nepismeni čobanin instinktivno prepoznaje i osjeća jednim od temeljnih etičkih i pravnih postulata svake ljudske zajednice – i ništa u presudi iz 1945. nije kadro ponukati pravnički um izvanrednog profesora na katedri kaznenog prava i doktora znanosti, učenog i velevažnoga gospodina Aleksandra Maršavelskog, da se upita: **bi li dokazni materijal sažet u tobožnjem obrazloženju presude iz 1945. uopće bio takav, da je vlč. Astalošu omogućena obrana**, tj. da je doista imao pristup sudu, da je imao kvalificirana branitelja, pravo na jednakost oružja i pravo na pravično suđenje!?

Ništa od toga ne pada čovjeku koji je – kažu – profesor kaznenog prava i kojega se s razlogom smatra možemovskim adutom u saborskom Vijeću za građanski nadzor sigurnosno-obavještajnih agencija; ništa nije kadro obuzdati njegovu „antifašističku“ mržnju i dovesti u pitanje „antifašističku“ pseudologiku koja i danas hoće silom demonstrirati da je 1945. godina koja nikad ne prolazi!

Jer, kako se ne upitati, što sili izvanrednog profesora kaznenog prava i doktora znanosti, učenog i velevažnoga gospodina Aleksandra Maršavelskog, da previdi kako u presudi Astalošu iz 1945. nema apsolutno nijednog dokaza obrane?

Kako je izvanredni profesor kaznenog prava i doktor znanosti, učeni i velevažni gospodin Aleksandar Maršavelski uspio previdjeti da u tom postupku Astaloš nije imao stručnog branitelja ni pravo na prigovor protiv optužnice?

Kako je izvanredni profesor kaznenog prava i doktor znanosti, učeni i velevažni gospodin Aleksandar Maršavelski uspio previdjeti da u postupku iz 1945. Astaloš nije mogao ispitivati svjedoke optužbe niti predlagati svjedoke koji bi govorili drugačije od optužbe?

Kako je izvanredni profesor kaznenog prava i doktor znanosti, učeni i velevažni gospodin Aleksandar Maršavelski uspio previdjeti da su Astaloša optužili, sudili i (u posljednjih nekoliko sati postupka) „branili“ poslušni pouzdanci Komunističke partije Jugoslavije, koja je unaprijed najavila smrtnu osudu?

Srpskih dobrovoljaca iz Srbije unosi se u naša srpska sela mnogo četničkih tendencija. U Hrvatskim selima sve više dižu glave klerofašisti. Mačekovski elementi još su uvijek prilično zibunjeni. Tu i tamo se primjećuje povezivanje Mačekovaca sa četničkim nastrojenim Srbima. Većina naroda na okrugu je uz NOP. i odziva se na sve akcije narodne vlasti i JNOF.

Karakteristično je za cijeli okrug, da u svim našim organizacijama postoji neka popustljivost i površnost. Naročito se to osjeća u odnosu prema ustaškim elementima, koji su zaostali iza fronta i sada se još šeću po selima. Narod u srpskim selima traži kažnjavanje, a naši sudovi puštaju često puta i one koji bi trebali biti obješeni. To je jedan od razloga, da u tim selima mogu da uspijevaju četnički elementi, koji onda ubacuju u narod protuhrvatske parole i govore kako je u Srbiji drukčije, nego u Hrvatskoj. Pored toga raspaljuju mržnju kod Srba protiv Hrvata govoreći "treba poklati isto toliko Hrvata, koliko je poklano Srba i tek onda će se moći govoriti o bratstvu i jedinstvu". S druge strane isti takvi elementi povezuju se sa Hefercima¹⁴⁶ kao n.pr. neki Pavlović koji je došao iz Srbije u Petrijevece i prvo mu je bilo, da traži od NOO-a, da mu se vrati sve onako, kako je bilo 1941. god. kada su ga proterali ustaše. Među Srbima je govorio, da je on razgovarao sa Titom i sa Ribarom¹⁴⁷, da su mu oni rekli da će sve Srbe iz Hrvatske iseliti u Srbiju. Drugi dan otišao je u Petrijevece i tamo se je povezao sa nekim Mačekovcima kod kojih je agitirao za vraćanje i uspostavljanje stare Jugoslavije i slično. Isto tako vratili su se iz Srbije i neki pop /pravoslavni/ i dva advokata iz Vinkovaca, koji su kratko nakon dolaska u Vinkovce održali sastanak sa najvećim reacionarima, kao što je Urbiha i slični. Mi smo protiv takovih poduzeli i neke mjere i uapsili smo Pavlovića i još neke.

Što se tiče klerikalaca oni uglavnom rade preko križarskih organizacija i nastoje da ometu naše javne zborove i mitinge. Križari još uvijek pozdravljaju sa "spremni", a u Valpovu su prilikom kotarske konferencije žena na brzinu organizirali neki sprovod jednom domobrancu, koji je slučajno poginuo u zatvoru kod komande mjesta.

Pripremamo nekoliko javnih sudjenja, gdje ćemo nekoliko gadova i javno likvidirati. Među tima u Dalju, mislimo javno osuditi popa Astaloša¹⁴⁸ poznatog krvnika, koji se nalazi kod nas u zatvoru. Formiranjem suda Nacionalne časti Srba i Hrvata u Hrvatskoj popraviće se u mnogome situacija na našem okrugu. Čim narod osjeti da se čiste razni spekulanti i drugi narodni neprijatelji.

Prije izvesnog vremena mi smo htjeli rasformirati Vukovarski kotar i pripojiti ga jedan dio Vinkovcima, a jedan dio Osijeku. To je kod naroda izazvalo priličnu reakciju sa težnjom, da se pripoje federalnoj Srbiji i da svakako ostanu vezani za grad Vukovar.

¹⁴⁶ Odnosi se na pristaše dr. Stjepana Hefera, odvjetnika, prijeratnog istaknutog "desnog" HSS-ovca, narodnog zastupnika za kotar Valpovo, a u vrijeme NDH Velikog župana Velike župe Baranja, člana Hrvatskog državnog sabora, te ministra seljačkog gospodarstva i prehrane.

¹⁴⁷ Dr. Ivan Ribar, predsjednik AVNOJ-a

¹⁴⁸ Josip Astaloš (1897.-1945.), rkt. svećenik, 1945. župnik u Osijeku. Sudjenje svećeniku J. Astalošu, bilo je popraćeno velikom protucrkvenom promidžbom, posebice u novinama i na radiju. Kazna smrti vješanjem je izvedena javno, u Dalju, 5. kolovoza 1945. pred okupljenim mnoštvom. Usp. A. Jarm. Svećenici Đakovačke i Srijemske biskupije svjedoci i žrtve u vrijeme i neposredno nakon Drugog svjetskog rata, u: Z. Šeparović (ur.), Da se ne zaboravi. Zbornik Drugoga hrvatskog žrtvoslovnog kongresa, Zagreb, 2002., str. 81.-82.

Partija unaprijed najavljuje smrtnu osudu

Kako je izvanredni profesor kaznenog prava i doktor znanosti, učeni i velevažni gospodin Aleksandar Maršavelski uspio previdjeti da Astaloš nije imao pravo na žalbu?

Kako je izvanredni profesor kaznenog prava i doktor znanosti, učeni i velevažni gospodin Aleksandar Maršavelski uspio previdjeti da su obnovu tog postupka – u vrijeme jugoboljševičkog terora, kad je takav zahtjev značio stavljanje glave na panj – tražili brojni mještani Punitovaca, Josipovca, Jurjevca, Vuke i Širokog Polja koji su nudili dokaze žu-

pnikove nedužnosti, pa bi slijedom toga i njihove tvrdnje valjalo uzeti u obzir (svagdje gdje ne sude Partija i OZN-a)?!

Kako je moguće da ništa od toga izvanredni profesor kaznenog prava i doktor znanosti, učeni i velevažni gospodin Aleksandar Maršavelski ne uspijeva vidjeti ni zaključiti, ali onda – na sramotu svoju, na sramotu Pravnog fakulteta u Zagrebu, a time, eto, i na tešku sramotu moju – tvrdi kako je Astaloš kriv samim time što je, tobože, bio ustaški logornik odnosno „sudjelovao u upravi logora u koji su oni [Srbi] odvođeni“.

tom teoretičaru državnštva nekakvog **Mike Špiljka** ne znači da se baš nikakvo „prekrštavanje“ nije spominjalo ni u optužnici niti u presudi iz 1945., pa čovjek ne zna što je strašnije: to da jedan sveučilišni nastavnik (!) govori o osudi Astaloša, a nema pojma za što je on suđen; ili to da na sveučilištu predaje čeljade koje nema pojma da pravoslavne uopće nije moguće „prekrstiti“ na katolicizam, jer Katolička crkva krštenje i po nekatoličkom obredu priznaje kao valjano.

Takvi, eto, „stručnjaci“, „znanstvenici“ i „profesori“ napadaju reviziju Astaloševu osudu, zakriljujući se tobožnjim akademskim titulama – blago narodu koji ima takve profesore i koji je izbio državu što ih hrani! – a zapravo se baveći politikom i demonstrirajući svoju odlučnost da se i danas svim silama suprotstave osudi jugoslavenstva i bolševizma, dvaju najvećih zala koja su pogodila naš narod u čitavoj njegovoj tužnoj i slavnoj povijesti. Zato objavljujemo cijelu revizijsku odluku, kako bi pravni argumenti Županijskog suda u Osijeku, oblikovani na visokoj stručnoj razini i na iznimno profesionalan način, možda mogli poslužiti i drugima...

* * *

REPUBLIKA HRVATSKA
ŽUPANIJSKI SUD U OSIJEKU
Osijek, Europska avenija 7
Poslovni broj: Kv I-26/2025-15

U IME REPUBLIKE HRVATSKE
P R E S U D A

Županijski sud u Osijeku, u vijeću sastavljenom od sutkinje Vlaste Šimenić-Kovač, predsjednice vijeća, sutkinje Azre Salitrežić i suca Davora Mitrovića, članova vijeća, uz sudjelovanje višeg sudskog savjetnika - specijalista Daniela Bogovića i zapisničara Snježane Jovanović, u kaznenom predmetu protiv osuđenog Josipa Astaloša, zbog kaznenih djela iz članka 13. i 14. Uredbe o vojnim sudovima od 24. svibnja 1944. i kaznenih djela (zločina) iz članka 2. točka 2. i 8. Odluke

Centar mačekovaca okupljen je oko katoličkih popova. U svojim propovjedima ti popovi indirektno napadaju naš pokret "kako je grijeh ubijati ljude", "čovjek čovjeku nije dao život te da mu nema prava oduzeti". Krvno vezane familije ustaša na te parole okupljaju. Mačekovština koja je bila na valpovačkom i miholjačkom kotaru vrlo jako također je vezana sa popovima. Primećuje se poznati mačekovci, Mato Žanić, Mato Benić i dr. /Feričanci, kotar Našice/ često u društvu popova i ustaških familija, dok sa našim partizanskim porodicama neće ni govoriti.

Na valpovačkom kotaru situaciju karakteriše pitanje zarobljenika. Rodbinski vezani sa domob.[ranima] i ustašama, narod na tom kotaru lako nasjedne popovskim parolama. Pomirljivi duh prema saboterima, kod naroda zavukao se i kod naših pojedinih rukovodioca, usled toga je pasivnost zavladała kod masa u većoj mjeri. Tako je na kotaru Valpovo, oportunistam prodro duboko i zacario se. Reakcija protura parole "nemože tako ostati". Naše mobilisu u Srbiju a jedni su u logoru, tako će Srbi imati prevlast uništiti Hrvate. "Žito šalju sve u Srbiju". Na tim parolama oni uspijevaju zadržati pasivnost masa prema izgradnji zemlje. Slično je i na miholjačkom kotaru no na miholjačkom kotaru je nama uspelo okupiti ogromnu većinu omladine u izgradnji zemlje. To je glavni i vrlo dobar oslonac našem pokretu.

Što se tiče Srba koji su bili internirani u Srbiju situacija se popravlja. S njima više politički raditi i pružiti im pomoć, moći će se aktivizirati u radu. Naročito ima dobre omladine.

Da bi popravili političko stanje u planu smo imali: prirediti javno sudjenje popa Astaloša²¹¹ u Dalju. Sudjenje obavljeno i malo je prilično efekta.²¹²

U planu je također čišćenje NOO-a od kulačkih i oportunističkih elemenata, za taj zadatak formirane su komisije. Te komisije dosta sporo rade, tako da taj zadatak još nije imao većih rezultata. Izvršene su mjere poduzete kod kotarskih NOO-a.

Kampanja je formirana ponovo i nadamo se da će mo uskoro zalihe žitarica otkupiti. Špekulante koji su sakrili žito pohapsili smo u većem broju.

Aktivizirati omladinu i žene u okopavanju kukuruza i na ostalim poljoprivrednim radovima. Kod omladine smo postigli relativno dobar uspjeh oko 5.500 omladine se odazvalo na rad.

Nadalje smo u planu imali čišćenje ustaša i ostalih pomagača fašizma. Taj plan nismo uspjeli izvršiti.

Isto tako je predviđeno pružiti socijalnu pomoć postradalom narodu od rata.

Žetveni plan se tek sprovodi i nadamo se uspješno aktivizirati mase u žetvenoj kampanji

Jedinstvena NOF-a nedovoljno čvrsta i slabo organizovana, nije ispunila zadatke koji su postavljeni.

Okružni Odbor JNOF-a nismo još oformili. Rasformiranje okruga Našice, te odvajanje Vinkovaca od Osijeka, pa tek pripojenje ponovo Vinkovaca i Županje /o čemu se govorilo/ jedan je od razloga da nemamo formirani potpuni Okružni JNOF na jednoj široj bazi.

²¹¹ Josip.

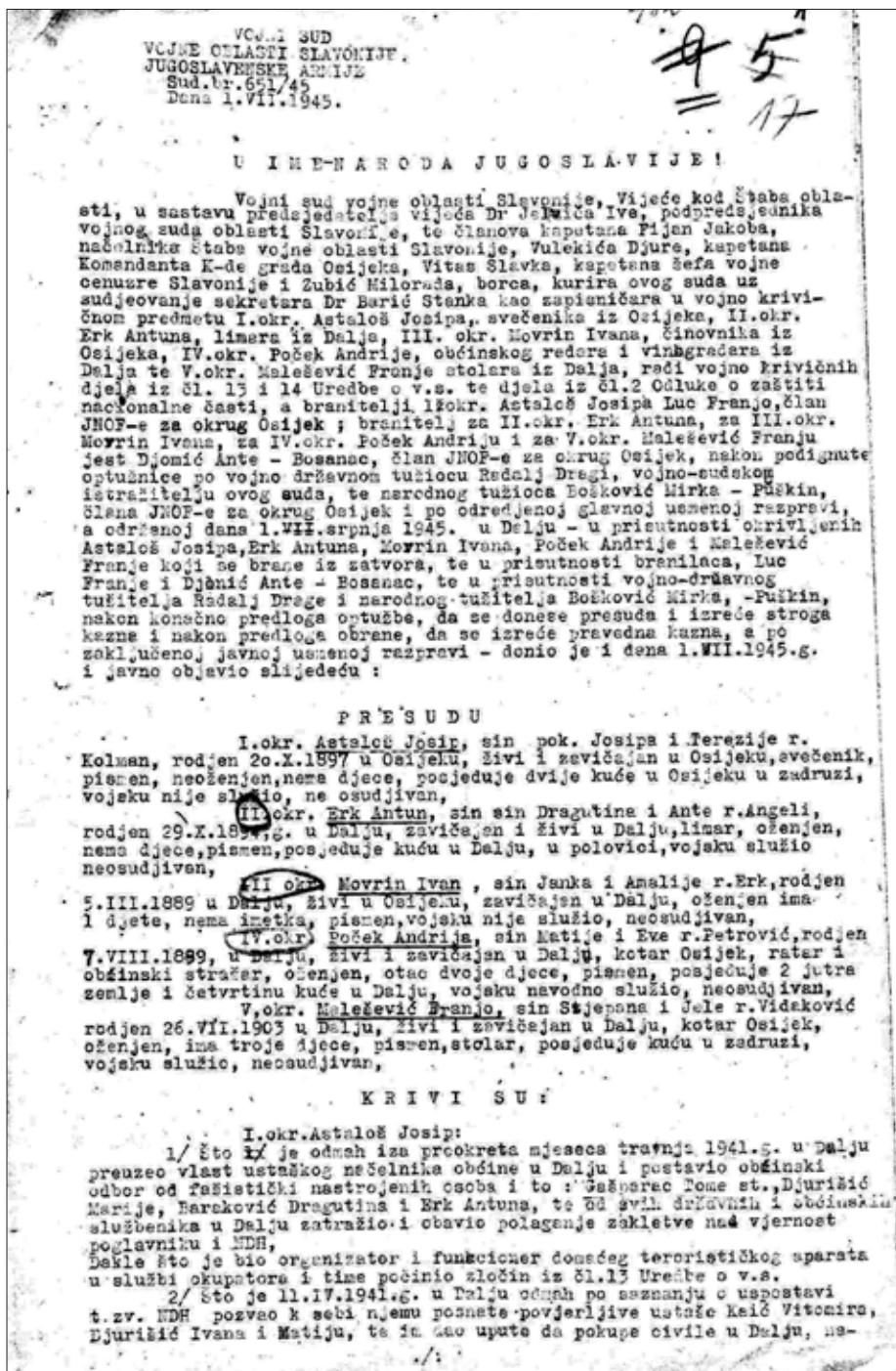
²¹² Usp. dok. br. 49.

Priznaje se da svrha suđenja nije pravna, nego politička

o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj od 24. travnja 1945., u svrhu donošenja odluke o reviziji presude Vojnog suda vojne oblasti Slavonije Jugoslavenske armije, sud. br. 651/45 od 1. srpnja 1945., u javnoj sjednici vijeća održanoj 12. veljače 2026., u prisutnosti Davora Petričevića, zamjenika županijskog državnog odvjetnika u Županijskom državnom odvjetništvu u Osijeku i opunomoćenika podnositelja revizije Tomislava Jonjića i Zvonimira Jonjića, odvjetnika u Zagrebu,

presudio je

Na temelju članka 570.d stavak 4. Zakona o kaznenom postupku ("Narodne novine", broj 152/08., 76/09., 80/11., 121/11. – pročišćeni tekst, 91/12. - Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske, 143/12., 56/13., 145/13., 152/14., 70/17., 126/19., 126/19. – Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske, 130/20. – Odluka i Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske, 80/22., 36/24. i 72/25. – dalje: ZKP/08.) u cijelosti se

Sramotna presuda od 1. srpnja 1945.

poništava u odluci o kaznenoj odgovornosti presuda Vojnog suda vojne oblasti Slavonije Jugoslavenske armije, sud. br. 651/45 od 1. srpnja 1945., kojom je Josip Astaloš proglašen krivim zbog kaznenih djela iz članka 13. i 14. Uredbe o vojnim sudovima od 24. svibnja 1944. i kaznenih djela (zločina) iz članka 2. točka 2. i 8. Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj od 24. travnja 1945. te je osuđen na kaznu smrti vješanjem, trajni gubitak građanske i

vojničke časti i konfiskaciju cjelokupne imovine u korist države.

Obrazloženje

1. Hrvatsko društvo političkih zatvorenika, po opunomoćeniku Tomislavu Jonjiću, odvjetniku u Zagrebu, podnijelo je zahtjev za reviziju presude Vojnog suda Vojne oblasti Slavonije Jugoslavenske armije, sud. br. 651/45 od 1. srpnja

1945. u odnosu na osuđenog Josipa Astaloša, katoličkog svećenika, rođenog 20. listopada 1897. u Osijeku. Revizijom se traži poništenje navedene presude u odnosu na Josipa Astaloša, koji je tom presudom proglašen krivim i osuđen na smrt vješanjem, gubitak građanske i vojničke časti i konfiskaciju cjelokupne imovine. Smrtna osuda izvršena je 5. kolovoza 1945. u Dalju.

1.1. Presudom Vojnog suda Vojne oblasti Slavonije Jugoslavenske armije, sud. br. 651/45 od 1. srpnja 1945., Josip Astaloš proglašen je krivim što je:

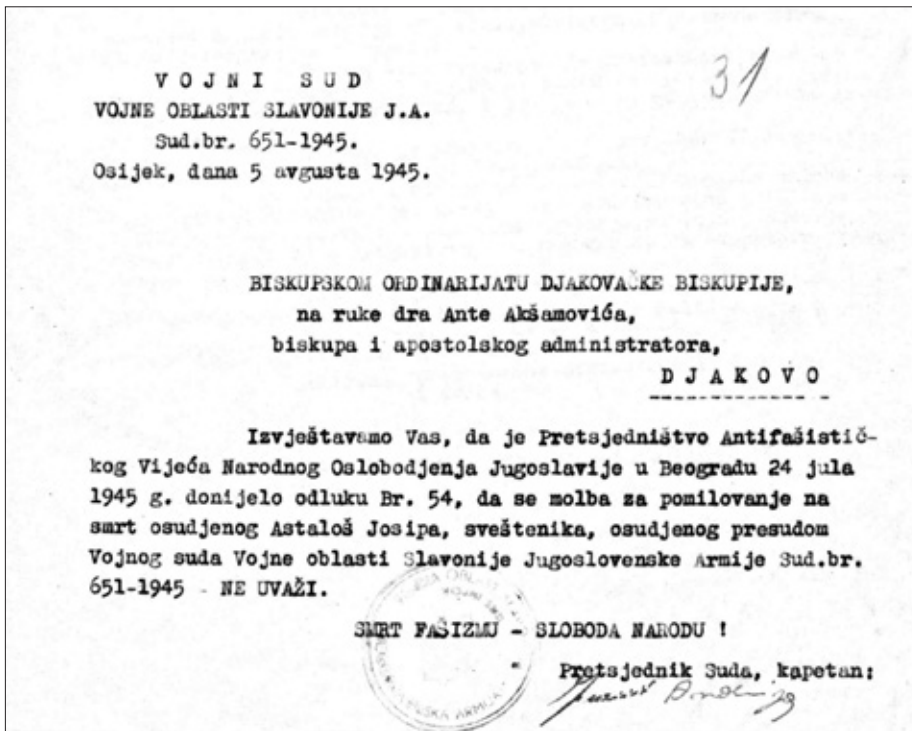
- "odmah iza preokreta mjeseca travnja 1941. g. u Dalju preuzeo vlast ustaškog načelnika občine u Dalju i postavio občinski odbor od fašistički nastrojenih osoba, i to: Gašparac Tome st., Đurišić Marije, Baraković Dragutina i Erk Antuna, te od svih državnih i občinskih službenika u Dalju zatražio i obavio polaganje zakletve na vjernost poglavniku u NDH

dakle, što je bio organizator i funkcionar domaćeg terorističkog aparata u službi okupatora i time počinio zločin iz čl. 13. Uredbe o v. s."

- "11. IV. 1941. g. u Dalju odmah po saznanju o uspostavi t. zv. NDH pozvao k sebi njemu poznate povjerljive ustaše Kaić Vitomira, Đurišić Ivana i Matiju, te im dao upute da pokaže civile u Dalju, napose zaštitare radi razoružavanja biv. Jugoslavenske vojske, lično preuzeo na sebe pregovore sa biv. Jugoslavenskim oficirima o predaji oružja

dakle što je počinio djelo učešća i pomaganja izdajničkih organizacija prije sloma Jugoslavije u cilju njezina poraza, djelo iz čl. 2. t. 8. Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj od 24. IV. 1945. g. te djelo petokolonaštva iz čl. 14. Uredbe o v. s."

- "u prevratu 1941. g. lično pozvao jugoslavenske oficire i vojsku u Dalju da polože oružje i tako razoružao oko 600-700 vojnika i oficira biv. jugoslavenske vojske u Dalju

Obavijest da je odbijena molba biskupijskih vlasti za Astaloševo pomilovanje

- "u vremenu od početka prosinca 1942.g. do neustanovljenog dana kolovoza 1943. g. u Osijeku, kao pobočnik za prosvjetu ustaškog tabora Osijek, Donji grad, održao tečaj za t.zv. dužnosnike ustaške organizacije, radio na prikupljanju novih članova ustaške organizacije i kao vršilac dužnosti ustaškog tabornika u Osijeku kroz travanj i svibanj 1943.g. prisustvovao sjednicama ustaškog stožera i logora u Osijeku

dakle je kriv što je jačanjem kadra ustaške organizacije i sudjelovanjem na sjednicama ustaškog logora i stožera svojim radom pomagao okupatora i time počinio voj. krv. djelo iz čl. 14. Uredbe o v. s."

- "od neustanovljenog dana koncem siječnja 1937. g. pa dalje od kako je postao župnik u Dalju, branio hrvatskoj omladini da navraća u lokal Hajduković Vojina, Srbina, zatim da šeta na šetalištu u srpskom kraju sela pred pravoslavnom crkvom i tražio od iste omladine da svraća u lokal Hrvatske čitaonice i da šetnju vrši pred katoličkom crkvom iako do tada to nije bio običaj, - zatim što je prigodom posvete usjeva o danu posvete 25. travnja, na Markovo, između

1937. g. i 10. travnja 1941. g. odbio, da izvrši posvetu žita pred krstom podignutim po pravoslavnoj crkvenoj općini i poveo vjernike u drugi kraj atara i pri tom izjavio, da neće svetiti tamo, gdje je sv. Sava, - zatim se protivio uzajamnom zvonjenju sa pravoslavne crkve prigodom katoličkih procesija u namjeri da stvori jaz i vjersku mržnju između pravoslavnih i katolika

dakle je kriv što je širio nacionalnu i vjersku nesnošljivost, dakle vršio propagandu u korist neprijatelja i time počinio djelo iz čl. 2. t. 2. odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj"

- "neustanovljenih dana i mjeseci 1940.g. i 1941.g. a prije prevrata dobio ustaške letke, čitao ih i davao na čitanje Bašić Mili

- kroz godine 1940. g. i 1941. g. prije prevrata okupljao Hrvate, mladiće - dake, odgajao ih u fašističkom duhu, tako da su neki od njih stupili u ustaše a neki u kulturbund o prevratu 1941. g. kao na pr.: Kovačić, Veis i Bajer

- kao župnik u Dalju u više mahova neustanovljenih dana i mjeseci koncem

1941. g. i početkom 1942. g. odilazio na ustaške sastanke, ustaške mladeži u Dalju, učestvovao u pripravi mladeži za ustaške prigodne manifestacije, te ova mladež na takovim manifestacijama je nastupala sa ustaškim pjesmama

- kao načelnik Dalja i povodom uspostave NDH i prigodom Pavelićevim imendanom 13. VI. 1941. g. javno nastupao kao govornik, te u govoru veličao poglavnika, Pavelića i pozivao narod na saradnju sa ustaškom organizacijom

dakle je kriv što je počinio djelo agitacije u službi neprijatelja po čl. 14. Uredbe o v. s."

- "7. lipnja 1941.g. kao načelnik Dalja kamionom došao u Bijelo Brdo, te od stanovništva B. Brda oduzeo 13-14 mtc. modre galice uslijed čega su te godine vinogradi u B. Brdu stradali od peronospore

dakle je kriv što je neposredni izvršitelj masovne pljačke narodne imovine i time počinio djelo iz čl. 13. Uredbe o v. s."

1. 2. Podnositelj revizije navodi da je Josipa Astaloša osudio sud bivše jugoslavenske države, da je cijeli postupak motiviran političkim razlozima i da je do osuđujuće presude došlo grubom povredom temeljnih prava okrivljenika i zlouporabom političke moći u postupku kojim su sustavno kršena međunarodnopravno priznata načela pravne i demokratske države, u suprotnosti s javnim poretkom svakog civiliziranog društva, čime su ispunjene zakonske pretpostavke za poništenje presude u odnosu na Josipa Astaloša u cijelosti.

1.3 Josip Astaloš je u vrijeme Drugog svjetskog rata bio župnik u Dalju (1937.-1942.) i u Osijeku (1942.-1945.). Uhićen je 16. travnja 1945. nakon ulaska Jugoslavenske armije u Osijek, a 29. svibnja 1945., odnosno prije nego li je protiv njega formalno otvorena istraga, Okružni komitet Komunističke partije Hrvatske Osijek izvijestio je Oblasni komitet Komunističke partije Hrvatske za Slavoniju da priprema nekoliko javnih suđenja "...gdje ćemo nekoliko gadova

i javno likvidirati. Među tima u Dalju, mislimo javno osuditi popa Astaloša poznatog krvnika, koji se nalazi kod nas u zatvoru.” Ističe da dokument s ovakvom porukom izravno potvrđuje da je presuda protiv Josipa Astaloša donesena unaprijed, bez poštivanja pretpostavke nedužnosti, kao jednog od temeljnih kaznenopravnih postulata.

1.4. Podnositelj revizije nadalje navodi da je presudom Vojnog suda Vojne oblasti Slavonije Jugoslavenske armije, sud. br. 651/45 od 1. srpnja 1945., Josip Astaloš proglašen krivim zbog počinjenih kaznenih djela iz članka 13. i 14. Uredbe o vojnim sudovima od 24. svibnja 1944., koju je donio Vrhovni štab Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, kao vojno-političko, a ne zakonodavno tijelo i zbog kaznenih djela (zločina) iz članka 2. Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj od 24. travnja 1945., koju je donijelo Predsjedništvo Zemaljskog anti-fašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (dalje: ZAVNOH). Presudom Josipu Astalošu nisu izrečene pojedinačne kazne, nego je sud odmah izrekao jedinstvenu kaznu iako za kaznena djela iz Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj nije propisana mogućnost izricanja smrtne kazne. Josip Astaloš nije bio vojnik, a unatoč tome je osuđen pred vojnim sudom iako se ni po članku 6. Uredbe o vojnim sudovima nije mogao podvesti pod kategoriju građanskih osoba kojima je nadležan suditi vojni sud. Iz navedenoga se zaključuje da je Josip Astaloš osuđen pred nenadležnim sudom, što u presudi nije ni na koji način obrazloženo. Podnositelj revizije ukazuje da je navedenom presudom povrijeđeno i načelo zakonitosti jer je Josip Astaloš proglašen krivim za djela koja u vrijeme počinjenja (1941./1942.) nisu bila propisana kao kaznena djela i to na temelju podzakonskih akata, a ne zakona.

1.5. Uputstvom o postupku sudova u kaznenim stvarima, koje je 16. studenoga 1944. donio Odjel za pravosuđe ZAVNOH-a, propisan je način provođenja kaznenog postupka. Člankom 27. tih Uputstava propisano je da osumnjičenik može u roku od tri dana od pri-

mitka optužnice iznijeti prigovor sucu istražitelju i da o prigovoru odlučuje kazneno vijeće suda. Optužnica protiv Josipa Astaloša sastavljena je 30. lipnja 1945., a rasprava na kojoj je postupak i dovršen provedena je odmah sljedeći dan, 1. srpnja 1945. Stoga je očigledno da nije poštivan rok od tri dana u kojemu je Josip Astaloš, kao osumnjičenik, mogao podnijeti prigovor protiv optužnice, a upitno je i je li mu ista uručena prije rasprave. Optužnica je na raspravi proširena, ali ni tada sud nije poučio Josipa Astaloša o pravu na prigovor, dok se branitelj nije ni na koji način očitovao o izmjeni optužnice. Time je Josipu Astalošu uskraćeno pravo na jednakost oružja, na djelotvornu pravnu pomoć i na pravično suđenje.

1.6. Podnositelj revizije ukazuje i na nepravilnosti prilikom ispitivanja svjedoka jer Josip Astaloš u niti jednoj fazi postupka nije mogao ispitivati ili postavljati pitanja svjedocima, niti je to mogao činiti njegov branitelj. Govoreći o branitelju, podnositelj revizije ukazuje da je Josipu Astalošu uskraćeno pravo na kvalificiranu obranu jer prvi spomen branitelja vidimo tek na raspravi 1. srpnja 1945., pri čemu iz dokumentacije ne bi proizašlo da mu je omogućen izbor branitelja ili da je branitelj bio prisutan prilikom njegovog ispitivanja ili da se na bilo koji način mogao konzultirati s braniteljem. Dakle, za branitelja je Josipu Astalošu fiktivno postavljen Franjo Luc, koji nije bio odvjetnik nego član Narodnooslobodilačke fronte za okrug Osijek i koji je u postupku samo predložio da se “izrekne pravedna kazna”. Branitelj nije postavio nijedno pitanje svjedocima, nije se oglašio nijednim prigovorom ili dokaznim prijedlogom, nije ukazivao na nesklad u iskazima svjedoka, na dokaze koji pobijaju teze optužbe, na kršenje procesnih i drugih prava svog branjenika, odnosno nije poduzeo ništa što se od branitelja očekuje u kaznenom postupku. To se stoga nipošto ne može smatrati obranom.

1.7. Podnositelj revizije nadalje navodi da je svrha jednodnevnog postupka protiv Josipa Astaloša, koji je uz to održan u nedjelju, bila provođenje političke

parade i ostavljanje dubokog političkog dojma na javnost, a ne zakonito i pošteno suđenje. Pri tome ništa nije prepušteno slučaju te su i predsjednik i svi članovi sudskog vijeća bili angažirani i politički motivirani visoko rangirani pripadnici vladajućeg jugoslavenskog komunističkog režima.

1.8. Iako iz zapisnika s rasprave proizlazi da su na glavnoj raspravi 1. srpnja 1945. vrlo skraćeno i sumarno izvedeni dokazi optužbe, iz literature i novinskog članka Glasa Slavonije proizlazi da je na raspravi ispitano samo jedan svjedok. Pri tome niti jedan izvor ne dvoji da nije ispitano niti jedan svjedok obrane i da niti jednom svjedoku (ako ih je bilo više) nije postavljeno niti jedno pitanje.

1.9. Člankom 28. spomenutih Uputstava od 16. studenoga 1944. propisano je da posljednju riječ uvijek ima okrivljenik. Iz zapisnika proizlazi da ni to pravo nije poštovano jer Josip Astaloš nije mogao ni komentirati (ne) izvedene dokaze, nije se mogao osvrnuti na način na koji je postupak proveden te mu nije omogućeno ni pravo na završnu riječ. Cjelokupnim postupkom povrijeđena su konvencijska prava Josipa Astaloša, i to pravo na život, pravo na tjelesni i društveni integritet, pravo na osobnu slobodu, zabranu mučenja, pravo na pravičan postupak, zabrana retroaktivnosti kaznenih zakona, pravo na poštivanje osobnog i obiteljskog života, pravo na slobodu izražavanja, pravo na djelotvoran pravni lijek i zabrana diskriminacije.

1.10. Podnositelj revizije zaključuje da se ovakvo suđenje i ovakva presuda moraju smatrati politički motiviranim, sumarnim i protivnim načelima kaznenog postupka. Okrivljenici nisu imali pravo na žalbu, što je protivno Okružnici 8 Odjela za pravosuđe ZAVNOH-a od 8. lipnja 1944. i Uputama Odjela za pravosuđe ZAVNOH-a od 14. lipnja 1944., a viši sud je bez ijedne riječi obrazložena potvrdio prvostupanjsku presudu. Molba za pomilovanje je odbijena i Josipu Astalošu upućena na dan izvršenja smrtne osude (dakle, nije ju ni primio), a u odnosu na molbu za obnovu postup-

ka koju su odmah 2. srpnja 1945. podnijeli mještani Punitovaca, Josipovca, Jurjevca, Vuke i Širokog Polja, odluka nikada nije donesena.

1.11. Iz navedenih razloga, podnositelj revizije smatra da je Josip Astaloš proglašen krivim i osuđen na smrt u postupku koji je politički motiviran i u kojem je osuđen zlouporabom političke moći, radi čega predlaže da sud reviziju ocjeni osnovanom te na temelju članka 570.d stavak 4. ZKP/08. u cijelosti poništi presudu Vojnog suda Vojne oblasti Slavonije Jugoslavenske armije, sud. br. 651/45 od 1. srpnja 1945.

1.12. Uz predmetni zahtjev podnositelj revizije priložio je Statut Hrvatskog društva političkih zatvorenika (l. 27-47), ispis iz registra udruga za Hrvatsko društvo političkih zatvorenika na dan 25. rujna 2025. (l. 48-50), presudu Vojnog suda vojne oblasti Slavonije, Jugoslavenske armije, broj. 651/45 od 1. srpnja 1945. (l. 51-60), izvadak iz knjige dr. sc. Miroslava Akmadže i prof. dr. sc. Slađane Josipović Batorek - Stradanja svećenika Đakovačke i srijemske biskupije 1944.-1960. (l. 61-79), Hrvatski martirologij XX. stoljeća – svećenici-mučenici Crkve u Hrvata, don Anto Baković (l. 80-82), dokument – izvještaj Okružnog komiteta KPH Osijek od 29. svibnja 1945. upućen Oblasnom komitetu KPH za Slavoniju (l. 83-86), Uredbu o vojnim sudovima Vrhovnog štaba NOV i PO Jugoslavije (l. 88-95), Odluku o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj (l. 96-100), zapisnik o glavnom pretresu (rasprava) Vojnog suda Vojne oblasti Slavonije Jugoslavenske armije od 1. srpnja 1945. (l. 101-107), optužnicu Vojno-sudskog istražitelja Vojnog suda Vojne oblasti Slavonije, broj: 651/45 od 30. lipnja 1945, (l. 109-116), Uputstvo o postupku sudova u kaznenim stvarima Odjela za pravosuđe ZAVNOH-a od 16. studenoga 1944. (l. 117-134), izvještaj OZN-e za Slavoniju od 11. studenoga 1944. (l. 135-138), članak Glasa Slavonije od 3. srpnja 1945. (l. 139-140), dokument – izvještaj Okružnog komiteta KPH Osijek od 5. srpnja 1945. upućen Oblasnom komitetu KPH za Slavoniju (l. 141-145), dokument – izvještaj

o radu javnog tužitelja Okruga Osijek upućen Javnom tužitelju federalne Hrvatske od 10. srpnja 1945. (l. 146-150), zbornik dokumenata Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske – okružnica Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske, Odjela za pravosuđe od 8. lipnja 1944. (l. 151-152), zbornik dokumenata Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske – dopis Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske, Odjela za pravosuđe od 14. lipnja 1944. (l. 153-154), presudu Vojnog suda II. Jugoslavenske armije od 12. srpnja 1945. (l. 155), dopis Vojnog suda Vojne oblasti Slavonije Jugoslavenske armije od 5. kolovoza 1945. upućen Biskupskom ordinarijatu Đakovačke biskupije (l. 156), dopis Kotarske oblasti Osijek od 19. prosinca 1941. upućen Velikoj župi Baranja u odnosu na rušenje crkve u Dalju (l. 157), dopis Kotarske oblasti Osijek od 19. prosinca 1941. upućen Velikoj župi Baranja u odnosu na rušenje crkve u Dalju (l. 158) i dopis Kotarske oblasti Osijek od 19. prosinca 1941. upućen Ravnateljstvu župnog redarstva Osijek u odnosu na rušenje crkve u Dalju s brzojavom (l. 159-160).

2. Sud je u skladu s člankom 570.c stavak 1. ZKP/08. od Hrvatskog državnog arhiva i Državnog arhiva u Osijeku zatražio dostavu cjelokupne relevantne dokumentacije sa suđenja Josipu Astalošu.

2.1. Državni arhiv u Osijeku je dopisom, KLASA: 611-03/25-44/374 od 7. siječnja 2026., obavijestio sud da nije preuzeo dokumentaciju Vojnog suda Vojne oblasti Slavonije Jugoslavenske armije za navedeno razdoblje, radi čega ne raspolaže traženim podacima.

2.2. Hrvatski državni arhiv je uz dopis, KLASA: 611-03/25-30/379 od 15. siječnja 2026., dostavio fotokopije pronađenog gradiva, uz napomenu da nisu pronašli izvještaj OZN-e za Slavoniju od 11. studenoga 1944. Hrvatski državni arhiv je sudu dostavio okružnicu Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske, Odjela za pravosuđe od 8. lipnja 1944. (l. 174-175),

dopis Kotarskog narodnog suda Glina, broj: G 18/44 od 23. svibnja 1944. upućen Odjelu za pravosuđe ZAVNOH-a s presudom Kotarskog narodnog suda u Glini od 17. ožujka 1944. (l. 176-179), dopis Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske, Odjela za pravosuđe od 14. lipnja 1944. (l. 180), presudu Vojnog suda vojne oblasti Slavonije, Jugoslavenske armije, broj. 651/45 od 1. srpnja 1945. (l. 181-192), odluku o utvrđivanju zločina okupatora i njihovih pomagača Zemaljske komisije od 13. veljače 1946. (l. 193-196), dopis Okružne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača upućen Zemaljskoj komisiji za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača od 16. studenoga 1945. (l. 197), zapisnike o ispitivanju svjedoka u postupku protiv Steve Đurišića i Franje Alagića (l. 198-201), odluku o utvrđivanju zločina okupatora i njihovih pomagača Zemaljske komisije od 8. travnja 1946. (l. 202-205), dopis Okružne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača upućen Zemaljskoj komisiji za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača od 31. srpnja 1945. (l. 206), popis imovine za druge optuženike (l. 207-212), dopis Javnog tužitelja okruga Osijek upućen Javnom tužitelju federalne Hrvatske od 10. srpnja 1945. (l. 217-219), dosje osobe Josipa Astaloša iz ureda Hansa Helma, policijskog izaslanika pri Poslanstvu Trećeg Reicha u Zagrebu (l. 220-221), zapisnik o ispitivanju Josipa Astaloša od 13. lipnja 1945. sastavljen u uredu istražnog pododsječka OZN-e za grad Osijek sa suočenjem sa svjedokom Ivanom Movrinom (l. 224-229), zapisnik o ispitivanju Josipa Astaloša od 17. lipnja 1945. pred Vojno-sudskim istražiteljem Vojnog suda Vojne oblasti Slavonije, s nastavkom od 19. lipnja 1945. i 24. lipnja 1945. (l. 230-234), zapisnik o ispitivanju svjedoka Ivana Movrina od 11. lipnja 1945. (235-238), zapisnik o ispitivanju svjedoka Ljudevita Astaloša od 12. lipnja 1945. (l. 239), zapisnik o ispitivanju svjedoka Stjepana Bašića od 20. lipnja 1945. (l. 240-241), zapisnik o ispitivanju svjedoka Vojina Ajdukovića od 21. lipnja 1945. (l. 242-243), zapisnik

o ispitivanju svjedoka Šimuna Ivezica od 22. lipnja 1945. (l, 244-246), zapisnik Gradske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača od 19. siječnja 1946. (l, 247), dopis povjerenika Kotarske oblasti u Osijeku upućen Ministarstvu unutarnjih poslova u Zagrebu od 4. svibnja 1941. (l, 248-251), dopis Općinskog poglavarstva u Dalju upućen Kotarskoj oblasti u Osijeku od 12. rujna 1941. (l, 252), izjava žitelja Erduta o prekrštavanju Srba (l, 259), izvješće Okružnog komiteta KPH Osijek od 29. svibnja 1945. upućen Oblasnom komitetu KPH za Slavoniju (l, 296-303) i izvješće Okružnog komiteta KPH Osijek od 5. srpnja 1945. upućen Oblasnom komitetu KPH za Slavoniju (l, 304-315).

3. U skladu s člankom 570.b ZKP/08., 12. veljače 2026. održana je sjednica vijeća, na koju su pristupili Davor Petričević, zamjenik županijskog državnog odvjetnika u Županijskom državnom odvjetništvu u Osijeku i opunomoćeni podnositelja revizije Tomislav Jonjić i Zvonimir Jonjić, odvjetnici u Zagrebu.

3.1. Opunomoćenik podnositelja revizije Tomislav Jonjić, odvjetnik u Zagrebu, detaljno je iznio sadržaj revizije, ukazao je na nepravilnosti u postupku koji je proveden protiv Josipa Astaloša i predložio je da vijeće ocijeni reviziju osnovanom i u cijelosti poništi presudu Vojnog suda Vojne oblasti Slavonije Jugoslavenske armije, sud. br. 651/45 od 1. srpnja 1945.

3.2. Zamjenik županijskog državnog odvjetnika u Županijskom državnom odvjetništvu u Osijeku Davor Petričević naveo je da nakon pribavljene „originalne“ dokumentacije koja nije potpuna, ali je dostatna, smatra da je zbog niza grubih povreda prava Josipa Astaloša i kršenja međunarodnog i hrvatskog kaznenog prava, predmetna revizija osnovana. Pri tome ističe dva detalja, prvo dopis Okružnog komiteta Komunističke partije Hrvatske Osijek upućen Oblasnom komitetu Komunističke partije Hrvatske za Slavoniju od 29. svibnja 1945., iz kojega proizlazi da je Josip Astaloš unaprijed osuđen, kao i

iz Srbije, uporno rade na razbijanju bratstva sa Hrvatima pozivajući na "osvetu" prema Hrvatima. Tih naročito ima među kulacima. Većina srpskih popova koji se vraćaju iz Srbije povezuje se s tim šovinistima-kulacima, nastojeći da okupe oko sebe "ugledne" ljude. Popovi pomažu kulačke elemente u NOO koji su se poslije oslobodjenja uspjeli svući u NOO, nastoje da se ovi održe u narodnoj vlasti kako bi preko njih sprovodili svoju liniju. Neke šovinističke reakcionere smo hapsili i kažnjavali dok protiv popova se vodi borba raskrinkavanja.

U vezi sa zahtevima naroda za kažnjavanje ratnih zločinaca Vojni sud je u Dalju održao javno sudjenje petorici okrivljenika među kojima je bio i zloglasni katolički svećenik Astaloš²⁴³. Sam proces je bio sasvim dobro pripremljen i organiziran tako da je ostavio najbolji utisak.²⁴⁴ Pop Astaloš i jedan ustaški tabornik osuđeni su na smrt.

Drugi jedan slučaj se desio u selu Bóboti, kotar Vukovar. Kroz to selo koje je još 1941 godine dalo borce, jedan član Okružne komisije za kažnjavanje ratnih zločinaca proveo je sa oružanom pratnjom nekog Šipuša²⁴⁵ koji je bio ustaški kotarski predstojnik u Vukovaru kada su vršeni najveći progoni i streljanja. Narod a najviše žene su navalili na tog Šipuša i linčovali ga.²⁴⁶ Mi smo stvar ispitali kako je bilo i ništa naročito nismo preduzimali.

Moram naglasiti u vezi sa Srbima koji su se vratili iz Srbije da se situacija popravlja. U koliko se više s njima politički radi, u toliko su aktivniji na radu. Naročito omladina im je u većini dobra.

Što se tiče rada reakcije među Hrvatima pokazalo se da se sva ta reakcija kako Mačekovci tako i ostali, okupljaju oko katoličkih popova. Popovi u svojim propovjedima na indirektan način napadaju pokret govoreći: "Kako je grijeh ubijati ljude" pa "čovjek čovjeku nije dao život te mu nema pravo ni oduzeti". To ima uticaja na familije koje su krvno vezane sa ustašama i domobranstvom, koji su u logoru.

Reakcija protura parole "nemože tako ostati" ili "naše mobiliju u Srbiju dok su jedni u logoru, tako će Srbi imati prevlasti i uništiti Hrvate" ili "žito šalju u Srbiju". Tim parolama odbija reakcija mase od JNOF-e i pasivizira ih u izgradnji zemlje.

Isto tako i u samom Osijeku reakcija radi punom parom. Čak su pokušali neke letke da šire. Tako su na jednom javnom procesu počeli pljeskati jednom okrivljeniku industrijalcu. I tu popovi i fratri igraju važnu ulogu. I u samoj kampanji za otkup žitarica pokazali su kulaci svoje neprijateljsko lice jer oni su najmanje davali i najviše sakrivali. Mi smo one najgore hapsili i kažnjavamo ih. Isto tako i one industrijalce, trgovce, veleposjednike u gradu Osijeku i na okrugu koji su se ogriješili o interese naših naroda stavljamo pred sud za zaštitu nacionalne časti i kažnjavamo ih. Donešeno je oko²⁴⁷ presuda.

²⁴³ Josip.

²⁴⁴ Usp. dok. 49. i 70.

²⁴⁵ Vladimir.

²⁴⁶ Identifikaciju izmasakriranog i ubijenog V. Šipuša (Vukovar, 1898.), obavio je dr. Vlado Gnus iz Vukovara, koji će na sličan način biti ubijen u Boboti početkom srpnja 1945. Usp. Č. Višnjić, Partizansko ljetovanje. Hrvatska i Srbi 1945 - 1950., Zagreb, 2003., str. 36.-37.; M. Kovačić, U potrazi za istinom. Martirij Hrvata u Vukovaru 1941.-1945., Vukovar, 2004., str. 124., te dok. br. 105.

²⁴⁷ Točkice u izvorniku.

Javni tužitelj se hvali političkim odjecima suđenja

izostanak prava na žalbu Josipu Astalošu protiv navedene presude.

4. Revizija je osnovana.

5. Člankom 570. stavak 1. ZKP/08. propisano je da osobe koje su sudovi bivše Jugoslavije osudili za vrijeme komunističke vladavine za politička kaznena djela, politički motivirana kaznena djela ili druga kaznena djela ako je do osuđujuće odluke došlo zloupo-

rabom političke moći, mogu revizijom zatražiti poništenje osuđujuće odluke ili njoj drugoga odgovarajućega pravnog akta. Stavkom 2. istoga članka propisano je da će se pod zlouporabom političke moći smatrati slučajevi u kojima je došlo do osude koja u svojoj izreci ili u postupku koji joj je prethodio krši međunarodnopravno priznata načela pravne države i demokratskog društva ili proturječi javnom poretku Republike Hrvatske. Stavkom 3. toga članka propisano je da ako je osoba iz stavka 1. ovo-

ga članka umrla, reviziju mogu izjaviti njezini nasljednici po zakonskom redu, a ako su nasljednici nepoznati, reviziju mogu izjaviti udruga za zaštitu ljudskih prava sa sjedištem u Republici Hrvatskoj. Prema stavku 4. istoga članka, ako reviziju izjavljuje udruga sa sjedištem u Republici Hrvatskoj ona mora sadržavati i izvadak iz registra udruge iz kojeg je vidljivo da je područje njezine djelatnosti zaštita ljudskih prava.

6. Iz Statuta Hrvatskog društva političkih zatvorenika od 19. prosinca 2015. i ispisa iz registra udruga na dan 25. rujna 2025., proizlazi da je cilj udruge zaštita i promicanje interesa bivših političkih zatvorenika i u tu svrhu razvijanja aktivnosti radi poboljšanja uvjeta odnosno njihovog socijalnog i društvenog položaja: poticanje državnih tijela, institucija, organizacija i povjesničara na istraživanje zločina, kao i osude zločina i kršenja ljudskih prava i sloboda počinjenih tijekom totalitarnog komunističkog režima, poticanje neprekidne borbe za zaštitu ljudskih prava i sloboda te njihovo unapređivanje, kao i razvoj demokracije. Hrvatsko društvo političkih zatvorenika djeluje na području zaštite ljudskih prava, suzbijanju i zaštiti od diskriminacije. Time je utvrđeno da je u smislu članka 570. stavak 4. ZKP/08. Hrvatsko društvo političkih zatvorenika ovlašteno na podnošenje predmetne revizije.

7. Čitanjem presude Vojnog suda Vojne oblasti Slavonije Jugoslavenske armije, sud. br. 651/45 od 1. srpnja 1945., utvrđeno je da je Josip Astaloš proglašen krivim zbog kaznenih djela iz članka 13. i 14. Uredbe o vojnim sudovima od 24. svibnja 1944. i kaznenih djela (zločina) iz članka 2. točka 2. i 8. Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj od 24. travnja 1945. Iz obrazloženja presude proizlazi da je Josip Astaloš priznao da je 1941. godine, nakon preokreta primio dužnost općinskog načelnika u Dalju i pozvao na suradnju Gašparca, Jurišića, Barakovića i Erka, da je pozvao Kaića, Jurišić Ivana i Matiju i s njima govorio da će razoružati

vojsku bivše Jugoslavije i osobno pregovarati s Jugoslavenskim oficirima o predaji. Priznao je da je s jednim oficirima osobno pregovarao da odlože oružje i prije toga rekao da će razoružavanje obaviti kod Šehove kuće te je bilo razoružano 600- 700 vojnika, kao i da je priznao da je popisivao civile u Dalju kojima je dao jedan dio oružja oduzetog od bivše Jugoslavenske vojske i da je bio u Osijeku da tamo traži kamion za prijevoz oružja u Osijek, ali da se brani da nije išao Lukcu, zapovjedniku ustaša, nego da se u međuvremenu izmijenio zapovjednik u Osijeku, pa je Lukac bio nadležan za preuzimanje oružja. Brani se da je upravu i mjesto načelnika u Dalju preuzeo na nagovor kotarskog predstojnika. Poriče da je u prevratu rukovodio uhićenjem taoca i Srba, a priznaje da je taoce raspustio kućama na pravoslavni veliki [Veliki] četvrtak 1941. godine. Priznaje da je sačinio popis nepoćudnih te dobrovoljaca istaknutih političara i četnika, ali se brani da je to napravio po nalogu kotarske oblasti i poriče da bi osobno prisustvovao njihovim uhićenjima. Josip Astaloš priznaje da je iz općinske službe otpustio oko 7 pisara i 7-8 poljara Srba i postavio nove ljude. Priznaje da je bio pobočnik ustaškog logora u Osijeku, da je bio član ustaške organizacije i da je položio ustašku zakletvu, potom da je bio pobočnik ustaškog tabora za prosvjetu u Osijeku i da je bio vršitelj dužnosti tabornika u Osijeku te da je održao tečaj za ustaške dužnosnike, radio na prikupljanju novih članova ustaštva i organizacije i nekoliko puta bio na sjednicama stožera i logora u vrijeme kako je to navedeno u izreci. Josip Astaloš poriče da bi odbio posvetu žita kod pravoslavnog križa, nego se brani da je posvetu obavio 300 koraka dalje jer po crkvenom obredu nije dozvoljeno vršiti posvetu njemu kao katoličkom svećeniku uz pravoslavni križ. Poriče da je rekao da neće svetiti tamo gdje je sv. Sava, kao i da se protivio zvonjenju s pravoslavne crkve prilikom katoličkih procesija te da je branio hrvatskoj omladini šetnju u srpskom kraju sela, a priznaje da je rekao mladeži da ne ulazi u Hajdukovićev lokal jer je to inače svugdje branio, a ne zato što je on Srbin. Priznao je da

je bio u Bijelom Brdu i od seljaka skupio modru galicu, ali da je modra galica vraćena općinskom bilježniku u Dalju koji ju je trebao predati narodu.

7.1. Nadalje, u obrazloženju navedene presude reproducirani su iskazi svjedoka Emila Šuha, koji je iskazao da je Josip Astaloš od njega tražio da mu stavi kuću na raspolaganje radi razoružavanja vojske, da je Astaloš bio prisutan pri tom razoružavanju, kao i uhićenju Srba nakon prevrata te da je čuo kako je Astaloš u jednom govoru veličao poglavnika i pozivao narod na suradnju s ustaškim vlastima. Svjedok Ostoić je iskazao da je Astaloš po modru galicu došao osobno i da ista nije vraćena narodu. Svjedok Bašić iskazao je da je Astaloš dijelio ustaške letke sa sadržajem o odcjepljenju Hrvatske od Jugoslavije, a svjedok Ajduković je iskazao da mu je mladež Dalja govorila da im Astaloš brani da idu kod njega na zabavu, kao i da je bio uhićen kao taoc s drugim Srbima, a da je pri tome sudjelovao osobno Josip Astaloš. Svjedok Nikolić je iskazao da je Astaloš njega i još 14 drugih činovnika otpustio iz službe i rekao mu da više nigdje neće dobiti mjesto u Dalju i u Hrvatskoj. Svjedok Miler je iskazao da je vidio Astaloša prilikom razoružavanja bivše Jugoslavenske vojske kako je popisivao neke stvari. Svjedok Ivezić iskazao je da je Josip Astaloš obavio razoružavanje Jugoslavenske vojske i preuzeo svu vlast u Dalju te da su svi žandari morali položiti ustašku zakletvu, što je i on u strahu učinio. Iskazao je i da je čuo Astaloša kako govori da se moraju uhititi svi Srbi i pojedincima naredivao koga treba uhititi. Kod iseljavanja Srba 22. lipnja 1941., iseljavanje su vršili daljske ustaške i neke strane ustaše, a u zgradi općine su tada bili prisutni jedan domobranski satnik, Josip Astaloš, ustaša Kaić i drugi ustaški funkcioneri. Svjedokinja Đekić je iskazala da je bila prisutna kad se rušila daljska pravoslavna crkva i da je tome bio prisutan i Astaloš i da je čula da je jednom prilikom izjavio da srpskim djevojkama treba zabraniti šetanje u hrvatskom dijelu sela. Svjedok Žuvela iskazao je da je čuo na taborskim sastancima kada je Astaloš govorio da

su partizani neprijatelji hrvatske države, da su ustaše imale uspjeha u zemlji i da treba prikupljati nove članove.

7.2. U obrazloženju presude je citiran sadržaj izvještaja povjerenika kotarske oblasti u Osijeku od 4. svibnja 1941. upućen Ministarstvu unutarnjih poslova u Zagrebu, kojim povjerenik javlja da se u vrijeme preokreta naročito istaknuo Josip Astaloš, župnik u Dalju, da je sproveo razoružavanje bivših Jugoslavenkih jedinica, da je 11. travnja 1941. u Dalju osnovao ustašku organizaciju, da se pobrinuo da se uhite "istaknuti članovi četničkog udruženja" i da ih je 17 uklonjeno iz Dalja i predano Glavnom ustaškom stanu u Osijeku, da je preuzeo upravu u Dalju, a zapovjedništvo ustaškog stana povjerio egzekutoru Vitomiru Kaiću. Nadalje se utvrđuje sadržaj izvještaja mjesnog NOO-a Dalj od 28. lipnja 1945. iz kojega je vidljivo da je za vrijeme "načelnikovanja" Josipa Astaloša, nakon prevrata iseljeno 90 srpskih obitelji, a da je od zatvorenih taoca nestalo četvero.

7.3. Nakon toga slijedi analiza dokaza i zaključak suda o krivnji Josipa Astaloša za kaznena djela (zločine) navedene u izreci presude. Odluka o kazni sadržana je na posljednjoj stranici presude, gdje je u dva kratka odlomka izveden zaključak da je Josip Astaloš "naročito teški zločinac" i da mu je trebalo izreći "jednu zasluženu kaznu – smrt vješanjem".

8. Vojni sud II. Jugoslavenske armije je na zasjedanju održanom 12. srpnja 1945. preispitivao presudu Vojnog suda Vojne oblasti Slavonije Jugoslavenske armije, sud. br. 651/45 od 1. srpnja 1945. te je u jednoj rečenici naveo da se odobravaju izrečene kazne "iz razloga u njoj navedenih".

05-02-2026

HRVATSKI DRŽAVNI ARHIV
 Marulićev trg 21, 10000 Zagreb, Hrvatska
 tel: 385 (1) 48 01 999, fax: 385 (1) 48 29 000
 www: http://www.arhiv.hr, e-mail: hda@arhiv.hr

Odjel za zaštitu i obradu arhivskog gradiva
 Obrada arhivskog gradiva 1868-1945
 Obrada arhivskog gradiva 1945-1990
 Obrada starijeg i vojnog arhivskog gradiva
 Odsjek za arhivsko gradivo obitelji, pojedinaca i arhivske zbirke

KLASA: 611-03/25-30379
 URBROJ: 565-08/6-26-2

Zagreb, 15. siječnja 2026.

ŽUPANIJSKI SUD U OSIJEKU
 Doslavno raspravno i izvršno vijeće
 Odlučeno dana: **19-01-2026**

U ime Republike Hrvatske
 Županijski sud u Osijeku
 Europska avenija 7
 31000 Osijek

Val broj Kv-I-26/2025-5 od 24. prosinca 2025.

PREDMET: Josip Astaloš – informacije o arhivskom gradivu

Potkovani,

Vezano za Val upit od 24. prosinca o arhivskom gradivu vezanom uz Astaloš Josipa, svećenika iz Osjeka, u prilogu Vam šaljem fotokopije pronađenog gradiva:

- HR-HDA-206 Zemaljsko antifalističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske (arhivski fond, 1943-1945), Odjel za sudstvo i upravu (Odjel pravosuđa, Povjerenstvo pravosuđa, Ministarstvo pravosuđa); Okružnica Zemaljskog antifalističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske, Odsjela za pravosuđe od 8. Lipnja 1944. upućena svim oblastim i okružnim NOO-ima; Dopis Zemaljskog antifalističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske, Odsjela za pravosuđe od 14. lipnja 1944. upućen Okružnom NOO-u Kerdon.
- HR-HDA-306 Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Hrvatske (arhivski fond, 1944-1947); Presuda 651/45 - Astaloš Josip, Erik Antun, Mirovir Ivan, Poček Andrija, Malešević Franjo; Odluka o utvrđivanju zločina okupatora i njihovih pomagača, Zb 17420; Predmet Đurišić Stevana i dr., kojemu je dodana odluka za Astaloš Josipa, Zb 17419-17426; Odluka o utvrđivanju zločina okupatora i njihovih pomagača, Zb 23418; Karteska zločinca (2 kartice).
- HR-HDA-310 Komisija za odnose s vjerskim zajednicama Izvršno vijeće Sabora Socijalističke Republike Hrvatske (arhivski fond, 1944-1990); Osuđena crkvena lica u NRH 1944-1951.
- HR-HDA-421 Javno tužništvo Socijalističke Republike Hrvatske (arhivski fond, 1945-1990); Izvještaj o radu javnog tužitelja Okruga Osijek upućen Javnom tužiteljstvu federalne Hrvatske od 10. srpnja 1945.

Hrvatski državni arhiv dostavlja dokumentaciju osječkom sudu

9. Čitanjem zapisnika s glavne rasprave proizlazi da je suđenje Josipu Astalošu i još četvorici okrivljenika provedeno u Dalju 1. srpnja 1945. Istoga dana je postupak proveden i donesena je presuda. Optuženici su najprije iznosili svoju obranu i odgovarali na pitanja, a potom se pristupilo dokaznom postupku. Ispitan je svjedok Ivezić koji je izjavio da je Astaloš došao u žandarsku stanicu u Dalju te njega i druge žandare osobno zakleo. Za svjedoke Ostojića, Milera, Zadomića, Đekića, Hajdukovića, Jokića i Nikolića se u zapisniku navodi samo da u cijelosti iskazuju kao u istrazi i da su suočeni s Josipom Astalošem ili drugim okrivljenicima. Ispitan je svjedok Miladinović, koji je naveo da je bio uhićen kao taoc i da je u prostoriju u kojoj je bio zatvoren došao Astaloš i rekao da će ih pustiti kući. On je bio prebačen u Osijek, gdje je zlostavljan i tek nakon nekoliko dana pušten kući. Suočen s ovim svjedokom Astaloš je izjavio da se ne sjeća da bi bio u prostoru u kojem je svjedok bio zatvoren.

9.1. Nakon toga pročitani su iskazi svjedoka koji nisu došli na glavnu raspravu i materijalna dokumentacija – izvadak iz Hrvatskog lista, broj: 134 od 16. lipnja 1941., izvješće povjerenika Kotarske oblasti u Osijeku od 4. svibnja 1941., izvješće mjesnog NOO-a u Dalju i zapisnik OZN-e od 13. lipnja 1945.

9.2. Potom se prešlo na završne govore tužitelja i branitelja, pri čemu je branitelj "prikazao fašizam i zavedenost naroda zbog uspjeha Njemačke u početku rata, što je zavelo i njegovog branjenika i predlaže pravednu kaznu." Josip Astaloš je u završnoj riječi ponovio da se ne osjeća krivim jer je radio po zakonima, ispravno i sprovodio naloge viših vlasti.

10. U izvatku iz knjige dr. sc. Miroslava Akmadže i prof. dr. sc. Slađane Josipović Bato-rek - Stradanja svećenika Đakovačke i srijemske biskupije 1944.–1960. navodi se da se u Hrvatskom državnom arhivu čuvaju zapisnici s ispitivanja Josipa Astaloša, raznih svjedoka i Astaloševa sučeljavanja sa svjedokom Ivanom mo-vrinom u osječkoj OZN-i i pred vojno-sudskim istražiteljem u lipnju 1945. godine. Sud je Hrvatskog državnog arhiva pribavio navedene zapisnike i utvrdio istovjetnost zapisnika sa sadržajem koji je naveden u knjizi.

10.1. Ispitan u OZN-i, nepoznatog dana, u prisutnosti istražitelja i zapisničara, Josip Astaloš je iskazao da nije radio na zbližavanju Hrvata i Srba, ali poriče bilo kakve navode da bi radio na stvaranju jaza između Hrvata i Srba, osim da je prekinuo s dotadašnjim običajem da vodi procesiju posvete žita u onaj dio gdje se nalazi križ Srpske pravoslavne crkvene općine, o čemu je obavijestio pretpostavljenu crkvenu vlast. U ustaški pokret je službeno stupio 1942. godine, a s tim pokretom je surađivao od dana

prevrata. Poriče da bi davao izjave da je "zakleti ustaša od prije 10. travnja 1941."

10.2. U odnosu na razoružavanje Jugoslavenske vojske Josip Astaloš je izjavio da je na veliki [Veliki] petak, nakon što je most na Dunavu kod Erduta dignut u zrak, izašao na ulicu iz crkve. Naišao je Stevo Popović i zamolio ga za civilnu odjeću jer se bojao da ga Nijemci ne bi zarobili i on je toj molbi udovoljio. Nakon toga je, vidjevši strah naroda, odlučio govoriti s poznatim mu časnicima iz Erdutske posade da ostanu u selu radi mira i reda. Na putu prema općini razgovarali su o nastalim prilikama i složili se da je najbolje da se vojska razoruža i pristupili su u dvorište Emila Šuha radi razoružavanja. Neki ljudi iz sela, koji su primili vojničko naoružanje upućeni su u patrole radi održavanja reda i mira. Poriče da bi osnovao ustaški pokret u Dalju. Ne sjeća se da bi određio vođe patrola u svrhu razoružavanja vojske i tvrdi da nije imao povjerljivih ljudi niti da je sam vršio razoružavanje. Naveo je da je preuzeo vlast u općini, ali ne sam, nego s odborom koji su činile još četiri osobe.

10.3. Poznato mu je da su uhićeni četnici s noći od velike subote na nedjelju, ali on nije izdao nalog za njihovo uhićenje nego je to učinio časnik narodne zaštite Jerbić iz Osijeka s članovima zaštite iz Dalja. Poriče da bi sudjelovao u protjerivanju Srba i prije samog protjerivanja nije bio upoznat s time da će doći do protjerivanja. Svima onima koji su se vraćali iz Srbije i njemu obraćali za savjet govorio bi da se sklone iz Dalja. U pogledu rušenja pravoslavne crkve u Dalju intervenirao je kod župana Efera [Stjepana Hefera, op. T. J.] da se crkva ne sruši. Kada je trebao biti srušen toranj nalazio se u školi na sjednici Crvenog križa i svi su izašli van iz zgrade.

Reportaža "Glasa Slavonije" dovodi u pitanje sudski zapisnik s tzv. glavne rasprave

10.4. Naveo je da je od zime 1942. do ljeta 1943. godine obavljao dužnost taborskog pobočnika za prosvjetu u taboru u Osijeku III, dok je tabornik Ferdo Kornbürger bio odsutan radi bolesti. Kao pobočnik je radio na organizaciji i prikupljanju članstva, sudjelovao na ustaškim priredbama na koje je pozivao cjelokupno članstvo, davao je mišljenja o pojedinim ljudima kada su se obraćali molbama, sudjelovao je na sjednicama tabora i stožera i jednom prilikom je održao predavanje na temelju propisnika.

10.5. Zaključno je izjavio da je pri svakom postupku sve činio s ljubavlju prema zajednici i nije tražio nikakvu osobnu korist. Svakom stradalniku je rado prilazio u pomoć i pomagao.

10.6. Prilikom suočenja svjedoka Ivana Movrina i Josipa Astaloša je Ivan Movrin povukao svoje izjave u pogledu protjerivanja Srba iz Dalja i rušenju pravoslavne crkve u Dalju, te je izjavio

da su njegove izjave lažne u dijelu u kojem je naveo da je Josip Astaloš na sjednici svima naredio da sastave popis Srba koje treba protjerati i da je Astaloš inzistirao na tome da se isele domaći Srbi te da je njegov prijedlog prihvaćen i da je sastavljen popis od 80 obitelji za iseljavanje, pa da je nakon toga Astaloš pozvao ustaše iz Osijeka koji su te osobe stavili u kamione i odvezli. Svjedok Movrin je povukao izjavu i u dijelu u kojem je za rušenje crkve u Dalju odgovoran Josip Astaloš jer se "bez njega ništa nije moglo učiniti, pa ni to".

10.7. Josip Astaloš ispitan je i 17., 19. i 24. lipnja 1945. pred vojno-sudskim istražiteljem Vojnog suda Vojne oblasti Slavonije Jugoslavenske armije. Tom prilikom je pojasnio da je 1941. godine bio župnik u Dalju i da je po osnutku NDH primio dužnost općinskog načelnika za općinu Dalj, na kojoj dužnosti je ostao do kolovoza 1941. godine, a župnik u Dalju je bio do lipnja 1942. godine. Koncem studenoga 1942. godine stupio je u ustaški pokret i položio zakletvu te je predviđen za ustaškog dužnosnika za tabor Donji Grad u Osijeku, gdje je tada bio župnik. Poslije toga, kratko vrijeme je obavljao dužnost pobočnika ustaškog tabora za prosvjetu i tu je dužnost vršio do konca srpnja ili početka kolovoza 1943. godine, a u travnju i svibnju iste godine je oko dva mjeseca vršio dužnost ustaškog tabornika dok je tabornik bio bolestan.

10.8. Polovicom travnja 1941. godine je na traženje kotarskog predstojnika pristao preuzeti upravu općine, ali da s njim uđu zastupnici ostalih staleža, kao vijećnici (odbornici). Na odobrenje kotarskog predstojnika Glunčića otišao je zajedno s nekim članovima odbora dotadašnjem načelniku Đekiću i obavijestio ga da preuzima upravu općine, čemu se ovaj nije protivio i predao je dužnost. Po direktivi kotarskog predstojnika otpustio

je iz službe općine pisare Srbe, koji su bili potrebni kao stariji činovnici, a isto tako je otpustio neke namještenike kao poljare i redare, pri čemu je ostao jedan redar i dva poljara, a ostali su otpušteni. Njegov posao kao načelnika sastojao se u pogledu prehrane, radova i svih poslova u općini te se udovoljavalo naredbama kotarske oblasti. Među takvim traženjima je bilo i ono da dostavi popis dobrotvoraca, istaknutih političara, četnika i doseljenika, o čemu je onda dao nalog žandarmeriji i policiji. Oni su napravili popis i dostavili ga njemu, on je taj popis preradio i s njega izostavio 30 osoba, a ostatak popisa dostavio Ministarstvu unutarnjih poslova.

10.9. U odnosu na razoružavanje bivše Jugoslavenske vojske je izjavio da je na veliki [Veliki] petak 1941. godine k sebi pozvao Kaića i Đurišić Ivana i Matiju, radi dogovora što će biti s vojskom koja prema proglasu s radija prolazi kroz Dalj. Dogovoreno je da se vojska razoruža i oružje preda hrvatskim vlastima, da ne dopadne Nijemcima. Prema dogovoru on je otišao k oficirima i s njima dogovorio da odlože oružje, nakon čega je otišao kod Šuha i s njim dogovorio da se razoružavanje obavi u njegovoj kući. U isto vrijeme je dolazila vojska i civili iz Dalja te su se oni naoružali, a preostalo oružje je ostalo u dvorištu i postavljena je straža da čuva to oružje. Popisao je civile koji su primili oružje iz Dalja. Konje koji su vojsci oduzeti su predani seljacima na čuvanje. Nakon toga je osobno otišao u Osijek i od vojnog zapovjednika Lukca zatražio da se u Dalj pošalju kamioni i da se oružje odveze iz Dalja, što je i učinjeno.

10.10. Glede uhićenja Srba u Dalju Josip Astaloš je izjavio da nije naredio uhićenje onih koji su zatvoreni u Dalju, kao ni onih koji su otjerani u Osijek kao četnici. Jedino je taoce zadržane u Dalju u sporazumu s ostalima raspustio na pravoslavni veliki [Veliki] četvrtak 1941. godine. Sjeća se da je prvo iseljavanje srpskih obitelji iz Dalja izvršeno 22. lipnja 1941., ali nije mu poznato po čijem je to nalogu izvršeno, nego zna da je došao jedan domobranski satnik i izvjestan broj vojske te je narod odvezen vagonima.

10.11. U izvratku iz knjige se u zaključku navodi da je provedeno suđenje na kojemu su organizirani aktivisti Astaloša vrijeđali pogrdnim uzvicima. Nakon iznesenih optužbi Astaloš je izjavio “meni je savjest čista, a vi govorite što hoćete”. Na suđenju je prema nekim svjedočanstvima ispitano samo jedan svjedok optužbe Stevo Miladinović, koji je zatražio samo da Astaloš dobije polovicu batina od onih koje je on dobio, nakon što ga je Astaloš otjerao. Na temelju iskaza jednog svjedoka optužbe i bez svjedoka obrane, sud je nakon kraće rasprave 1. srpnja 1945. istoga dana donio presudu. Nakon presude apostolski administrator Đakovačke i Srijemske biskupije biskup Antun Akšamović uputio je predsjedništvu AVNOJ-a molbu za pomilovanje, koja molba je odbijena 24. srpnja 1945., a odluka o odbijanju upućena je biskupu Akšamoviću 5. kolovoza 1945., na sam dan izvršenja presude. Sudu se dan nakon presude obratila skupina mještana iz Punitovaca, Josipovca, Jurjevca, Vuke i Širokog Polja, tražeći obnovu postupka, navodeći niz svjedočanstava o Astaloševoj pomoći ljudima svih vjera i nacija u vrijeme rata, ali ni to nije dalo rezultata.

11. Dopisom Okružnog komiteta Komunističke partije Hrvatske Osijek upućenog Oblasnom komitetu Komunističke partije Hrvatske za Slavoniju, broj: 20./1945. od 29. svibnja 1945., izvještava se o političkoj situaciji u okrugu Osijek te se ista opisuje kao “šarolika” i da se “osjeća naročita aktivnost velikosrpskih šovinista». Kao odgovor na to navode sljedeće: “Pripremamo nekoliko javnih suđenja, gdje ćemo nekoliko gadova i javno likvidirati. Među tima, u Dalju mislimo javno osuditi popa Astaloša poznatog krvnika, koji se nalazi kod nas u zatvoru. Formiranjem suda Nacionalne časti Srba i Hrvata u Hrvatskoj popraviti će se u mnogome situacija na našem okrugu. Čim narod osjeti da se čiste razni spekulanti i drugi narodni neprijatelji.”

11.1 Dopisom Okružnog komiteta Komunističke partije Hrvatske Osijek upućenog Oblasnom komitetu Komuni-

stičke partije Hrvatske za Slavoniju, broj: 61./1945. od 5. srpnja 1945., ponovno se ukazuje na situaciju u okrugu te se navodi: “Da bi popravili političko stanje u planu smo imali: prirediti javno suđenje popa Astaloša u Dalju. Suđenje je obavljeno i (i)malo je poprilično efekta.”

11.2. Javni tužitelj okruga Osijek dostavio je izvještaj Javnom tužitelju federalne Hrvatske, broj: 40/45 od 10. srpnja 1945., u kojemu se navodi: “U vezi sa zahtjevima naroda za kažnjavanje ratnih zločinaca Vojni sud u Dalju je održao javno suđenje petorici okrivljenika među kojima je bio i zloglasni katolički svećenik Astaloš. Sam proces je bio sasvim dobro pripremljen i organiziran tako da je ostavio najbolji utisak. Pop Astaloš i jedan ustaški tabornik osuđeni su na smrt.”

12. Iz novinskog članka Glasa Slavonije, koji je naslovljen: “Suđenje razbijačima bratstva i jedinstva naših naroda – Astaloš Josip i Malešić Franjo osuđeni na kaznu smrti” od 3. srpnja 1945. proizlazi tijekom glavne rasprave. U odnosu na provedeni dokazni postupak navodi se: “Zatim je slijedilo pre slušavanje svjedoka. Svi svjedoci su zaprisegnuti. Svjedok Miladinović Stevo, 69 godina star izjavljuje: Ja sam dobio batina svaki dan tri puta, a ja ništa drugo ne želim nego da Astaloš, koji me je dao otjerati, dobije polovicu od toga. Sram te bilo jer si nečovjek!”. Predsjednik vijeća je nakon toga izjavio da je dokazni postupak dovršen.

13. Iz zbornika dokumenata Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske – okružnice Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske, Odjela za pravosuđe od 8. lipnja 1944. upućenog svim oblasnim i okružnim NOO-ima proizlazi da je uočeno kako se drugostupanjske presude nedovoljno obrazlažu i zadovoljavaju stereotipnim obrazloženjima. Takvo postupanje je nepravilno te se daje uputa svim sudovima da se u svojoj odluci osvrnu na žalbene navode i da stranci objasne zašto se njezini razlozi ne usvajaju, odnosno zašto se presuda preinačuje.

14. Iz zbornika dokumenata Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske – dopisa Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske, Odjela za pravosuđe od 14. lipnja 1944., upućenog Okružnom NOO-u Kordun navodi se da se ubuduće strankama ne oduzima pravo žalbe protiv odluka okružnih sudova. Žalba nije dopuštena samo u privatnopravnim stvarima u kojima je vrijednost ispod 2000 kuna. U svim drugim stvarima stranka ima pravo žalbe i to se pravo ne smije nipošto oduzimati.

15. Iz dopisa Vojnog suda Vojne oblasti Slavonije Jugoslavenske armije od 5. kolovoza 1945. upućenog Biskupskom ordinarijatu Đakovačke biskupije proizlazi da je odbijena molba [Biskupskog ordinarijata, op. T. J.] za pomilovanje Josipa Astaloša.

16. Josip Astaloš proglašen je krivim zbog kaznenih djela iz članka 13. i 14. Uredbe o vojnim sudovima.

16.1. Člankom 13. Uredbe o vojnim sudovima propisano je da se ratnim zločincima, bili oni građani Jugoslavije, okupatorskih ili drugih zemalja, imaju smatrati: pokretači, organizatori, naredbodavci te pomagači i neposredni izvršitelji masovnih ubijanja, mučenja, prisilnog iseljavanja, odvođenja u logore i na prisilni rad stanovništva, zatim paleža, uništavanja i pljačke narodne i državne imovine, svi pojedini posjednici imanja i poduzeća u Jugoslaviji, okupatorskim i drugim zemljama koje su nečovječno eksploatirali radnu snagu na prisilni rad odvedenih ljudi, funkcioneri terorističkog aparata i terorističkih naružanih formacija okupatora i domaći u službi okupatora; oni koji su vršili mobilizaciju naroda za neprijateljsku vojsku.

16.2. Člankom 14. Uredbe o vojnim sudovima propisano je da se narodnim neprijateljima imaju smatrati svi aktivni ustaše, četnici i pripadnici ostalih oružanih formacija u službi neprijatelja i njihovi organizatori i pomagači; svi oni koji su u službi neprijatelja ma u

kom vidu – kao špijuni, dostavljači, kuriri, agitatori i slično; koji su natjeravali narod da okupatorima preda oružje; svi oni koji su izdali narodnu borbu i bili u dosluhu s okupatorom; svi oni koji se odmetnu od narodne vlasti i rade protiv nje. Svi oni koji razaraju narodnu vojsku ili su na drugi način pomagali i pomažu okupatora; svi oni koji izvrše teške slučajeve ubojstva i pljačke i slično.

16.3. Nadležnost vojnih sudova definirana je Glavom I. Uredbe o vojnim sudovima, gdje je u članku 2. propisano da vojni sud korpusa i korpusne vojne oblasti sude za sva djela koja su uperena protiv oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije, protiv tekovina i interesa te borbe, za krivična djela vojnih osoba i ratnih zarobljenika – osim za djela koja spadaju u nadležnost Višeg vojnog suda, dok prema članku 3. viši vojni sud sudi po važnijim djelima ratnih zločinaca i kaznenim djelima viših oficira i generala narodno-oslobodilačke vojske. Člankom 6. definirano je da se s vojnim osobama izjednačuju i civili, koji su u bilo kakvom službenom odnosu s vojskom ili počine kazneno djelo protiv pripadnika vojske ili u zajednici s pripadnicima vojske, u vojnim prebivalištima, na štetu vojnih poduzeća, ustanova ili stvari, zatvorenici vojnih zatvora i slično.

17. Josip Astaloš proglašen je krivim i zbog kaznenih djela (zločina) iz članka 2. točka 2. i 8. Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj, kojom je propisano da će se zločinom ili prijestupom smatrati naročito: (2) vršenje akcije i propagande u korist okupatora i njegovih pomagača, širenjem vjerske ili rasne nesnošljivosti ili opravdanjem okupacije, odnosno osuđivanjem oslobodilačke borbe naroda, odnosno (8) učešće u izdajničkim, političkim i vojničkim organizacijama ili pomaganjem takvih prije sloma Jugoslavije u cilju njezinog poraza ili poslije njega u svrhu oslabljenja otporne snage u oslobodilačkoj borbi. Člankom 3. propisane su kazne za zločine opisane odlukom te su kao moguće kazne određene: gubitak nacionalne časti, prisilni rad, djelomična ili potpuna

konfiskacija imovine ili novčana kazna i izgon. Nadležnost za suđenje za djela propisana odlukom povjerena je Sudovima za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj.

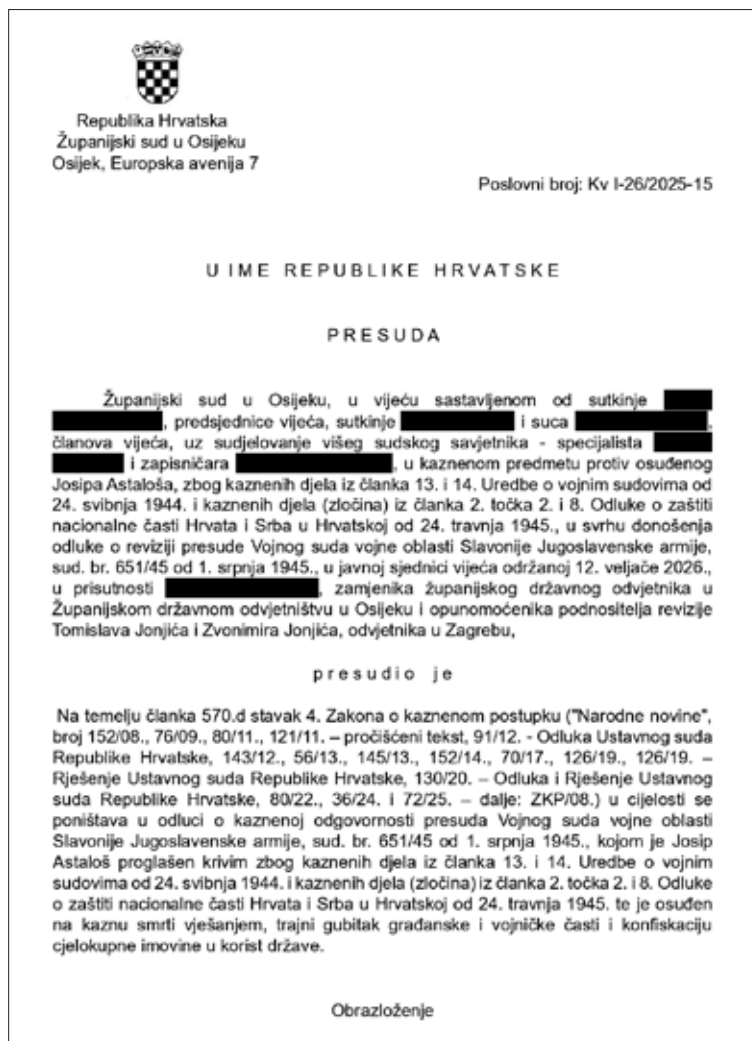
18. Odjel za pravosuđe ZAVNOH-a je 16. rujna 1944. donio Uputstva o postupanju sudova u kaznenim stvarima, radi jednoobraznog postupanja narodnih sudova u kaznenim stvarima. Člankom 27. propisano je da osumnjičenik može u roku tri dana izjaviti prigovor na optužnicu te da o prigovoru protiv optuženice odluku donosi kazneno vijeće suda. Člankom 28. propisano je da je obvezna obrana ako se radi o zločinu koji je kažnjiv smrću ili prisilnim radom preko pet godina. Istim člankom propisano je da se u slučaju kada ima više optuženika iz sudnice udaljuju svi optuženici osim prvoga, koji iznosi obranu. Nakon iznesene obrane pitanja mu postavljaju predsjednik i članovi vijeća, zatim zastupnik javnih interesa i branitelj. Istim redoslijedom pitanja se postavljanju i svjedocima i vještacima, nakon što im je omogućeno da sami iskažu što im je poznato o predmetu. Člankom 34. propisana je mogućnost obnove postupka. O molbi za obnovu sud mora donijeti odluku, protiv koje odluke je dopuštena žalba. Žalba je dopuštena i protiv presude donesene u prvom stupnju, prema članku 29. Uputstava.

19. U skladu s člankom 570. stavak 1. ZKP/08. revizija radi poništenja osuđujuće odluke može se podnijeti za osobe koje su sudovi bivše Jugoslavije osudili za vrijeme komunističke vladavine za politička kaznena djela, politički motivirana kaznena djela ili druga kaznena djela ako je do osuđujuće odluke došlo zlouporabom političke moći.

19.1. Josipa Astaloša osudio je Vojni sud vojne oblasti Slavonije Jugoslavenske armije, koji je ustanovljen Uredbom o vojnim sudovima Vrhovnog štaba NOV i PO Jugoslavije, iz čega nedvojbeno proizlazi da se radi o sudu bivše Jugoslavije. Vijeće je nakon razmatranja cjelokupne dostupne dokumen-

tacije utvrdilo da je do osuđujuće presude Josipu Astalošu došlo zloupotrebom političke moći u smislu članka 570. stavak 2. ZKP/08. Nastavno će se izložiti razlozi zbog kojih je utvrđeno da je do osude Josipa Astaloša došlo u postupku koji krši međunarodnopravno priznata načela pravne države i demokratskog društva i proturječi javnom poretku Republike Hrvatske te razlozi zbog kojih je valjalo poništiti presudu Vojnog suda vojne oblasti Slavonije Jugoslavenske armije, sud. br. 651/45 od 1. srpnja 1945.

20. Osnovni pravni institut svakog demokratskog društva, a osobito kaznenog postupka je načelo zakonitosti, čija važnost je dignuta na rang ustavnog načela u Republici Hrvatskoj, ali i osnovnog konvencijskog načela za sve države članice Vijeća Europe. Članom 2. Kaznenog zakona ("Narodne novine" broj 125/11., 144/12., 56/15., 61/15. - ispravak, 101/17., 118/18., 126/19., 84/21., 114/22., 114/23., 36/24. i 136/25. - dalje: KZ/11.), propisano je da nitko ne može biti kažnjen za djelo koje prije nego je počinjeno nije bilo utvrđeno zakonom ili međunarodnim pravom kao kazneno djelo, niti mu se može izreći kazna ili druga kaznenopravna sankcija koja nije bila određena zakonom. Istu formulaciju sadrži i članak 31. stavak 1. Ustava Republike Hrvatske ("Narodne novine", broj 56/90., 135/97., 8/98. - pročišćeni tekst, 113/00., 124/00. - pročišćeni tekst, 28/01., 41/01. - pročišćeni tekst, 76/10., 55/01. - pročišćeni tekst, 5/14. i 85/10. - pročišćeni tekst - dalje: Ustav Republike Hrvatske) i članak 7. stavak 1. (Europske) Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda («Narodne novine – Međunarodni ugovori», broj 18/97., 6/99.

Presuda Županijskog suda u Osijeku

– pročišćeni tekst, 8/99. – ispravak, 14/02., 13/03., 9/05., 1/06., 2/10. i 13/17. – dalje: Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda). Jamstvo sadržano u spomenutom članku 7., kao bitan element vladavine prava zauzima istaknuto mjesto u konvencijskom sustavu zaštite, što je naglašeno i činjenicom da se taj članak ne može derogirati temeljem članka 15. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u vrijeme rata ili drugog izvanrednog stanja.

20.1. Načelom zakonitosti uspostavlja se sustav formalnih jamstava protiv samovolje (arbitrarnosti) zakonodavca i pravosudnog mehanizma u zaštiti temeljnih vrijednosti društva, ljudskih prava i temeljnih sloboda. Zahtjevi načela zakonitosti sastoje se u jamstvima koje država mora pružiti svakom pojedincu i jedino kumulativno ispunjena

jamstva daju punu pravnu sigurnost. Jamstva demokratskog društva u poštivanju načela zakonitosti su da je jedino zakon izvor kaznenog prava (nullum crimen sine lege scripta), zabrana analogije (nullum crimen sine lege stricta), zabrana retroaktivnosti kaznenih zakona (nullum crimen sine lege praevia), određenost zakonskih opisa (nullum crimen sine lege certa) i zakonitost u kažnjavanju (nulla poena sine lege).

20.2. Josip Astaloš proglašen je krivim za kaznena djela propisana člankom 13. i 14. Uredbe o vojnim sudovima (poblžje opisana u točkama 16.1. i 16.2. obrazloženja ove presude), koju je 24. svibnja 1944. donio Vrhovni štab NOV i PO Jugoslavije. Ustavni sud Republike Hrvatske nije odlučivao o ustavnosti i zakonitosti te Uredbe s Ustavom Republike Hrvatske, ali je to učinio Ustavni sud Republike Slovenije, čiji je pravni sustav, kao države članice Vijeća Europe, u cijelosti usklađen s najvišim načelima pravne države i demokratskog društva koji njeguje i Republika Hrvatska. Odlukom Ustavnog suda Republike Slovenije, broj: UI-6/93 od 1. travnja 1994., koja je objavljena u Službenom listu Republike Slovenije, broj 23/94, odlučeno je da se u Republici Sloveniji ne primjenjuju odredbe Uredbe o vojnim sudovima od 24. svibnja 1944., koje su i u vrijeme donošenja bile u suprotnosti s osnovnim pravnim načelima koje priznaju civilizirani narodi, a ujedno i u suprotnosti s Ustavom Republike Slovenije. Stoga se ne primjenjuju one odredbe Uredbe koje su korištene kao puka inkriminacija statusa, a nisu se odnosile na konkretno definirane radnje optuženika, odredbe koje su zbog svoje nedovoljne

specifičnosti, u konkretnom kaznenom postupku, bile osnova za arbitrarnost tadašnjih sudova i odredbe koje su omogućile suđenja za djela počinjena prije stupanja na snagu Uredbe, ako to nije bilo kažnjivo prema općim pravnim načelima koje priznaju civilizirani narodi.

20.3. Europski sud za ljudska prava je u odnosu na pojam "zakona" u smislu članka 7., kao i drugih članaka Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (npr. članaka 8. do 11.) istaknuo da taj pojam podrazumijeva kvalitativne pretpostavke, posebice pretpostavke dostupnosti i predvidljivosti, pri čemu tekst zakona mora biti jasno određen. Principu određenosti zakona udovoljeno je ako svaki pojedinac iz teksta relevantne odredbe i, ako je to potrebno, uz pomoć sudskog tumačenja, zna za koje radnje ili propuste će kazneno odgovarati. Čitanjem Uredbe o vojnim sudovima od 24. svibnja 1944. i Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj od 24. travnja 1945., vijeće je utvrdilo da su te odredbe definirane toliko uopćeno, da bi se svako ponašanje okrivljenika, pa čak i šutnja u ratno vrijeme, mogli podvesti pod kazneno djelo ili zločin. Navedenim aktima definirani su neki načini počinjenja kaznenih djela, ali je potom tužiteljima i sucima ostavljeno na slobodnu volju da kreiraju i sankcioniraju druge nepropisane modalitete ponašanja, što je suprotno načelu zakonitosti kao temeljnom načelu vladavine prava.

20.4. Osim nejasnog definiranja ponašanja kojima se ostvaruju obilježja kaznenih djela ili zločina, kao i primjene analogije, u konkretnom slučaju povrijeđeno je još jedno apsolutno pravo optuženika, a to je zabrane retroaktivnosti kaznenih zakona. Europski sud za ljudska prava je tako naveo da je člankom 7. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda bezuvjetno zabranjena retroaktivna primjena kaznenog zakona ako bi to bilo na štetu optuženika (opća načela o tome je Europski sud za ljudska prava iznio u predmetu *Del Río Prada* protiv Španjolske). Načelo zabrane retroaktivnosti kaznenog zakona primjenjuje se i na odred-

be kojima se definira djelo (Europski sud za ljudska prava u predmetu *Vasiliauskas* protiv Litve 4, §165. – 166.) i na odredbe kojima se utvrđuju kazne koje se izriču (Europski sud za ljudska prava u predmetu *M.* protiv Njemačke, § 123. i 135. – 137.). Josip Astaloš proglašen je krivim za ukupno 15 kaznenih djela, pri čemu mu za svako djelo nije utvrđena pojedinačna kazna zatvora, pa potom izrečena jedinstvena kazna zatvora, nego je osuđen na kaznu smrti vješanjem, iako prema članku 3. Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj od 24. travnja 1945., za zločine iz te Odluke nije predviđena mogućnost izricanja smrtno kazne.

20.5. Iz navedenih razloga, vijeće je u odnosu na zakonski, ustavni i konvencijski zahtjev poštivanja načela zakonitosti, kao osnovnog postulata pravnog sustava, utvrdilo da u kaznenom postupku koji je proveden protiv Josipa Astaloša nisu poštivana jamstva načela zakonitosti u pogledu jasnoće i određenosti pravnih odredbi, zabrane analogije, zabrane retroaktivnosti i zakonitosti u kažnjavanju. Bez poštivanja načela zakonitosti u svojoj punini, nije moguće provesti kazneni postupak koji bi bio u suglasnosti s međunarodnopravno priznatim načelima pravne države i demokratskog društva, kao ni u suglasnosti s javnim poretom Republike Hrvatske ili bilo koje druge civilizirane države.

21. Osim uočene povrede načela zakonitosti, vijeće je analizom dostupne dokumentacije utvrdilo i da su tijekom postupka teško povrijeđena prava Josipa Astaloša na pošteno suđenje zajamčena člankom 29. Ustava Republike Hrvatske i člankom 6. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

22. Člankom 29. stavak 1. Ustava Republike Hrvatske propisano je da svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično i u razumnom roku odluči o njegovim pravima i obvezama, ili o sumnji ili optužbi zbog kažnjivog djela. Takvo jamstvo sadržano je i u članku 6. stavak 1.

Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

22.1. Europski sud za ljudska prava se u predmetu *Guðmundur Andri Ástráðsson* protiv Islanda bavio pojmom suda, kao autonomnim pojmom neovisnim o domaćem sustavu te je utvrdio tri kumulativne pretpostavke koje se moraju ispuniti da bi se radilo o sudu u smislu članka 6. stavak 1. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Prvo, sud u materijalnom smislu riječi obilježava njegova sudbena funkcija, odnosno, odlučivanje o stvarima iz njegove nadležnosti na temelju vladavine prava i nakon postupka provedenog na propisani način. Drugo, sud mora zadovoljiti i niz daljnjih pretpostavki, pri čemu su neovisnost i nepristranost ključne komponente pojma „suda”, jer pravosudno tijelo koje ne ispunjava pretpostavke neovisnosti, posebice od izvršne vlasti, i nepristranosti ne može se okarakterizirati kao „sud” u smislu navedenoga članka. Konačno, pojam „suda” podrazumijeva da bi se trebao sastojati od sudaca odabranih na temelju zasluga, odnosno sudaca koji ispunjavaju zahtjeve tehničke sposobnosti i moralnog integriteta za obavljanje sudskih funkcija koje se od njih zahtijevaju u državi uređenoj vladavinom prava.

22.2. Primjenjujući navedene kriterije na konkretan predmet koji se vodio protiv Josipa Astaloša, zaključak je vijeća da Josipu Astalošu u kaznenom postupku nije bila zajamčena neovisnost i nepristranost suda. Ponajprije to proizlazi iz činjenice da je kazneni postupak protiv Josipa Astaloša proveden pred Vojnim sudom, koji je po Uredbi o vojnim sudovima bio nadležan samo za suđenje vojnih osoba i ratnih zarobljenika. Člankom 6. Uredbe o vojnim sudovima propisana je i nadležnost za građane, gdje je Vojni sud bio nadležan suditi građanima koji se nalaze u bilo kakvom službenom odnosu s vojskom ili počine kazneno djelo protiv pripadnika vojske ili u zajednici s pripadnicima vojske, u vojnim prebivalištima, na štetu vojnih poduzeća, ustanova ili stvari, zatvorenicima vojnih zatvora i sl. Josip Astaloš uhićen je 16. travnja 1945., nakon ulaska Jugoslavenske na-

rodne armije u Osijek i prema inkriminaciji kaznenih djela koja su mu stavljena na teret i za koja je na koncu osuđen, ne spada u niti jednu skupinu građana kojima je mogao suditi Vojni sud.

22.3. U odnosu na pitanje nepristranosti suda, potrebno je ukazati da suci koji su sudili Josipu Astalošu nisu bili suci profesionalci, nego osobe koje su imenovane na tu poziciju zbog bliskosti tadašnjoj izvršnoj vlasti i koji su znali kakva se odluka od njih očekuje. Nagovještaj osude Josipa Astaloša vidljiv je još 29. svibnja 1945., odnosno više od mjesec dana prije nego li je optužnica podignuta, u dopisu koji Okružni komitet Komunističke partije Hrvatske Osijek upućuje Oblasnom komitetu Komunističke partije Hrvatske za Slavoniju, gdje je navedeno: "Pripremamo nekoliko javnih suđenja, gdje ćemo nekoliko gadova javno likvidirati. Među tima u Dalju, mislimo javno osuditi popa Astaloša, poznatog krvnika, koji se nalazi kod nas u zatvoru." U izvještaju od 5. srpnja 1945. navodi se: "Da bi popravili političko stanje u planu smo imali: prirediti javno suđenje popa Astaloša u Dalju. Suđenje je obavljeno i imalo je poprilično efekta." Iz navedenoga proizlazi da je Komunistička partija Hrvatske još u svibnju 1945. najavila ne samo suđenje, nego i osudu (likvidaciju) Josipa Astaloša, a svega četiri dana nakon suđenja se hvalila dobro odrađenim poslom.

22.4. Zaključak je stoga da ne samo da je odluka donesena unaprijed, nego i da je cjelokupni kazneni postupak poslužio kao predstava za tadašnju novo uspostavljenu vlast, koja je po vlastitim riječima, imala "vrlo slab ugled u narodu i vrlo malo autoriteta". Pa da bi "popravili političko stanje", proveli su javno suđenje, s unaprijed poznatim ishodom. U takvoj političkoj situaciji, gdje su suci imenovani od strane vlasti, koja se prema vlastitim navodima bori sa "šovinističkim elementima" i želi udovoljiti narodu koji "traži osvetu nad čitavim hrvatskim narodom", jasno je da nije mogla postojati nepristranost suda u suđenju Josipu Astalošu. Uz to, ovakvim izjavama povrijeđena je i pretpostavka nedužnosti Josipa Astaloša, zajamčena člankom 6. stavak 2. Europske konven-

cije za zaštitu ljudskih prava, s kojom odredbom je suglasan i članak 3. stavak 1. ZKP/08., prema kojemu će se svatko optužen za kazneno djelo smatrati nevinim dok mu se ne dokaže krivnja u skladu sa zakonom.

23. Osnovna prava okrivljenika u kaznenom postupku sadržana su u članku 29. stavak 2. Ustava Republike Hrvatske, koji je suglasan s člankom 6. stavak 3. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Tom odredbom propisano je da u slučaju sumnje ili optužbe zbog kažnjivog djela osumnjičeni, okrivljenik ili optuženik ima pravo: da u najkraćem roku bude obaviješten potanko i na jeziku koji razumije o naravi i razlozima optužbe koja se diže protiv njega i o dokazima koji ga terete, da ima odgovarajuće vrijeme i mogućnost za pripremu obrane, na branitelja i nesmetano uspostavljanje veze s braniteljem, i s tim pravom mora biti upoznat, da se brani sam ili uz branitelja po vlastitom izboru, a ako nema dovoljno sredstava da plati branitelja, ima pravo na besplatnog branitelja pod uvjetima propisanim zakonom, da mu se sudi u njegovoj nazočnosti, ukoliko je dostupan sudu, da ispituje ili daje ispitati svjedoke optužbe i da zahtijeva da se osigura nazočnost i ispitivanje svjedoka obrane pod istim uvjetima kao i svjedoka optužbe i na besplatnu pomoć tumača ako ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava na sudu.

24. U kaznenom pravu pružanje potpunih i detaljnih informacija o optužbi protiv okrivljenika te posljedično tome utvrđenje kako bi sud mogao pravno okvalificirati djelo, osnovni je preduvjet osiguranja poštenog postupka. S tim u vezi, optužnica ima ključnu ulogu u kaznenom postupku jer je od trenutka uručjenja optužnice okrivljenik formalno obaviješten o činjeničnoj i pravnoj optužbi protiv njega (tako zaključuje Europski sud za ljudska prava u predmetu Kamasinski protiv Austrije, 1989., stavak 79.). Isto tako, optužena osoba mora biti propisno i potpuno obaviještena o svim promjenama optužbe, uk-

ljučujući promjene "uzroka" optužbe te joj se mora pružiti odgovarajuće vrijeme i mogućnost da reagira na promjenu optužbe, kao i da organizira svoju obranu na temelju novih informacija ili navoda.

24.1. Nadalje, u odnosu na pravo okrivljenika da ima odgovarajuće vrijeme i mogućnost za pripremu obrane, potrebno je ukazati da je svrha tih jamstava uspostavljanje ravnopravnosti tužiteljstva i obrane koliko god je to moguće. Ovo jamstvo podrazumijeva da, sadržajno gledajući, aktivnosti obrane koje se poduzimaju u ime okrivljenika mogu obuhvaćati sve ono što je potrebno za pripremu suđenja. Okrivljeniku se mora omogućiti da svoju obranu organizira na odgovarajući način i bez ikakvih ograničenja glede mogućnosti iznošenja svih bitnih argumenata obrane pred raspravni sud te da na taj način utječe na ishod postupka (Europski sud za ljudska prava u predmetu Can protiv Austrije, izvješće Komisije od 12. lipnja 1984., stavak 53; i u predmetu Gregačević protiv Hrvatske, 2012., stavak 51.).

24.2. Primjenjujući navedena, minimalna jamstva prava na pošteno suđenje na konkretan kazneni postupak koji je proveden protiv Josipa Astaloša, vrlo jasno se zaključuje da mu nisu bila zajamčena ni osnovna prava obrane. Iz sadržaja dokumentacije proizlazi da je Josip Astaloš za optužbe koje će mu se staviti na teret mogao neizravno saznati iz pitanja koja su mu postavljana u tijeku istrage od strane istražitelja OZN-e i vojno-sudskog istražitelja. Optužnica vojno-sudskog istražitelja Vojnog suda vojne oblasti Slavonije, sud. br. 651/45, podnesena je 30. lipnja 1945., a rasprava je provedena odmah sljedeći dan, 1. srpnja 1945. i istoga dana je donesena presuda. Josip Astaloš nije imao ni potrebno vrijeme ni mogućnost za pripremu obrane. Uz to, vojno-sudski istražitelj je na samoj raspravi proširio optužbu na način da je dodao još jednu inkriminaciju Josipu Astalošu, ali zbog toga proširenja nije rasprava prekinuta ili Josipu Astalošu, kao okrivljeniku, omogućeno da se konzultira s braniteljem, nego je rasprava samo nastavljena. Josip Astaloš je na zapisnik izjavio da je optužnicu primio i razumio, ali kakvu je obranu mogao pripremiti u ma-

nje od 24 sata za 14 (15 nakon proširenja optužnice) različitih inkriminacija?

25. Jedno od osnovnih prava okrivljenika u kaznenom postupku je i pravo na učinkovitu pravnu pomoć odvjetnika. Europski sud za ljudska prava je u predmetu *Beuze protiv Belgije* (2018., stavci 125.-130. i 133.-134.) razjasnio sadržaj prava na pristup odvjetniku i pri tome je razlikovao dvije minimalne pretpostavke: pravo na kontakt i savjetovanje s odvjetnikom prije obavijesnog razgovora, što također uključuje pravo davanja povjerljivih uputa odvjetniku i fizičku prisutnost odvjetnika na prvom obavijesnom razgovoru i svakom daljnjem ispitivanju tijekom predraspravnog postupka. Tom se prisutnošću mora osigurati učinkovita i praktična pravna pomoć. Pravo na pristup odvjetniku važno je radi sprječavanja pogrešne primjene prava, jednakosti stranaka u postupku između istražnih tijela ili tijela kaznenog progona i okrivljenika, važno je i kao protuteža ranjivosti okrivljenika koji je lišen slobode i osiguranja prava okrivljenika da ne inkriminira sam sebe i prava da se brani šutnjom. Svrha odvjetnika u tome je da okrivljena osoba bude pravilno obaviještena o svim pravima koja joj pripadaju u kaznenom postupku.

25.1. Čitanjem zapisnika s ispitivanja Josipa Astaloša pred istražiteljem OZN-e i vojno-sudskog istražitelja, utvrđeno je da u niti jednom trenutku nije bio obaviješten o mogućnosti izbora branitelja ili da mu se branitelj dodijeli od strane tijela kaznenog progona. Člankom 23. Uredbe o vojnim sudovima propisano je da sud može optuženiku koji nije sposoban sam se braniti dozvoliti da izabere branitelja ili mu sud sam može odrediti branitelja, pri čemu branitelj može biti svatko tko nije isključen po svojoj moralnoj kvalifikaciji. Iako je uhićen još 16. travnja 1945., prvo ispitivanje Josipa Astaloša provedeno je ne prije 11. lipnja 1945. (zapisnik iz OZN-e nema naznačen datum ispitivanja, ali je iz sadržaja zapisnika vidljivo da je ispitan nakon ispitivanja Ivana Movrina, koji je ispitan 11. lipnja 1945.). Dakle, Josip Astaloš bio je lišen

slobode gotovo dva mjeseca bez da je bio upoznat s razlozima lišenja slobode ili kazne koja mu se u tom postupku može izreći. S obzirom na to da je osuđen na kaznu smrti, a da su tijela kaznenog progona znala da je to moguća kazna, postojala je obveza da se Josipu Astalošu od trenutka lišenja slobode, a najkasnije prilikom prvog ispitivanja postavi branitelj, kako bi se osigurala zaštita njegovih prava u kaznenom postupku. Međutim, Josipu Astalošu je branitelj postavljen tek za glavnu raspravu, a iz ponašanja branitelja na raspravi jasno je da to učinjeno samo radi zadovoljavanja forme. Naime, pravo na pomoć branitelja u kaznenom postupku zahtijeva ne samo da branitelj (odvjetnik) bude prisutan već i da mu bude omogućeno da aktivno pomaže okrivljeniku i da se umiješa kako bi se osiguralo poštivanje prava okrivljenika. Iz sadržaja zapisnika s glavne rasprave proizlazi da postavljeni branitelj, ako je i imao mogućnost razgovora s Josipom Astalošem prije održavanja rasprave, nije ni na koji način postupao u zaštiti prava osobe kojoj je postavljen za branitelja. Branitelj nije tražio dodatno vrijeme za pripremu obrane, iako je i on, kao i Josip Astaloš, imao manje od 24 sata za pripremu, nije postavljao pitanja svjedocima, nije predlagao izvođenje dokaza u korist obrane, drugim riječima, osim što je bio na raspravi s ulogom branitelja, nije poduzeo niti jednu radnju koja se od branitelja očekuje u kaznenom postupku. Stoga se zaključuje da pravo Josipa Astaloša na branitelja, koje mu je zajamčeno i samom Uredbom o vojnim sudovima, bilo provedeno samo radi zadovoljavanja forme, ali samo dodjeljivanje branitelja ne osigurava učinkovitu pravnu pomoć, koja je zajamčena svakom okrivljeniku u kaznenom postupku.

26. Govoreći o pravima obrane, potrebno je istaknuti još jedno temeljno pravo svakog okrivljenika u kaznenom postupku, to je pravo da ispituje ili daje ispitati svjedoke optužbe i da zahtijeva da se osigura nazočnost i ispitivanje svjedoka obrane pod istim uvjetima kao i svjedoka optužbe. U kaznenom

postupku koji je proveden protiv Josipa Astaloša i ovo je pravo povrijeđeno.

26.1. Prije nego što okrivljenik bude osuđen, svi dokazi protiv njega moraju u pravilu biti izvedeni u njegovoj prisutnosti na javnoj raspravi s ciljem kontradiktornog postupka. Iznimke od ovoga su moguće, ali ne smiju kršiti prava okrivljenika, koja zahtijevaju da mu se omogućí primjerena i stvarna mogućnost osporavanja i ispitivanja svjedoka protiv njega, bilo u vrijeme kada svjedok daje svoju izjavu, bilo u kasnijoj fazi postupka (Europski sud za ljudska prava u predmetu *Al-Khawaja i Tahery protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2011., stavak 118. i dr.). Osim prava okrivljenika da ispituje svjedoke optužbe, opće je pravilo da sud ocjenjuje važnost dokaza koje okrivljenik želi predložiti. Međutim, u kaznenom predmetu protiv Josipa Astaloša nije mu niti omogućeno da pozove svjedoke koji bi iskazivali u njegovu korist. Moderna, ali i ne tako moderna sudska praksa, analizira situacije u kojima sud odbija dokaze obrane za ispitivanje svjedoka ili izvođenje drugih dokaza te utvrđuje osnovanost takvog odbijanja i je li time narušena poštenost postupka u cjelini. Sudska praksa uopće ne poznaje postupovnu pravnu situaciju u kojoj okrivljeniku ne bi bilo moguće predlaganje izvođenja dokaza. Ali to je upravo ono što se dogodilo na "sudenju" Josipu Astalošu, ne samo da nije mogao postavljati pitanja svjedocima optužbe, nego mu nije niti dana mogućnost da pozove svjedoke obrane. Voditi kazneni postupak u kojemu se okrivljeniku može izreći ultimativna - smrtna kazna, a ne omogućiti mu da se uopće brani je samo po sebi dokaz apsurdnosti i najblaže rečeno nepoštenosti postupka koji je proveden protiv Josipa Astaloša pred Vojnim sudom vojne oblasti Slavonije Jugoslavenske armije.

27. Analizirajući sadržaj dokumentacije iz postupka koji je proveden protiv Josipa Astaloša u smislu članka 29. Ustava Republike Hrvatske i članka 6. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, nameće se očigledan zaključak da je Josipu Astalošu teško po-

vrijeđeno pravo na pravično suđenje. Povreda prava Josipa Astaloša u kaznenom postupku ne sastoje se samo u tome da nisu zadovoljena neka “moderna” shvaćanja prava okrivljenika u kaznenom postupku, nego se radi o kršenju prava koja kroz povijest poznaju sva civilizirana društva i svi uređeni pravni sustavi. Unatoč tome, iako je i prije započinjanja kaznenog postupka bilo jasno kakva će odluka biti donesena, tadašnja vlast nije se potrudila pridati niti dojam poštenosti suđenju, nego se zadovoljila predstavom za javnost, kako bi ostavila bolji dojam i poslala poruku političkim neistomišljenicima.

28. Nakon donesene presude Josipu Astalošu pred Vojnim sudom vojne oblasti Slavonije Jugoslavenske armije, presuda je u skladu s člankom 29. Uredbe o vojnim sudovima dostavljena višem sudu – Vojnom sudu II. Jugoslavenske armije, koji je 14. srpnja 1945. donio presudu gdje je u jednoj rečenici odobrio prvostupanjsku presudu i izrečene kazne, “iz razloga u njoj navedenih”.

28.1. Članak 18. stavak 1. Ustava Republike Hrvatske, jamči pravo na žalbu protiv pojedinačnih pravnih akata donesenih u postupku prvog stupnja pred sudom ili drugim ovlaštenim tijelom, dok je člankom 13. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, zajamčeno pravo na djelotvoran pravni lijek. Nasuprot navodima podnositelja revizije, u odnosu na konkretnu odluku nije bila predviđena mogućnost podnošenja žalbe prema Uredbi o vojnim sudovima, a na konkretan postupak se nisu primjenjivala Uputstva o postupku sudova u kaznenim stvari-

REPUBLIKA HRVATSKA
SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET

UNIVERSITAS STUDIORUM
ZAGABENSIS
FACULTAS IURIDICA

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF LAW

Izv.prof.dr.sc. Aleksandar Maršavelski
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Trg Republike Hrvatske 14, 10000 Zagreb
e-mail: aleksandar.maršavelski@pravo.hr

Zagreb, 24. ožujka 2026.

Komisija za nazive ulica i trgova na području općine Erdut
Općina Erdut
n/z Jugoslav Vesić, načelnik

Predmet: Pravno mišljenje o pravnoj neprihvatljivosti odluke o imenovanju ulice po Josipu Astalošu u Dalju

Na poziv udruge *Documenta - Centar za suočavanje s prošlošću* izradio sam pravno mišljenje o utjecaju presude Županijskog suda u Osijeku od 12. veljače 2026. godine br. Kv 1-26/2025-15 na pravnu održivost odluke o imenovanju ulice po Josipu Astalošu u Dalju, Općina Erdut. Naime, navedenom presudom je poništena odluka o kaznenoj odgovornosti presuda Vojnog suda vojne oblasti Slavonije Jugoslavenske armije, sud. br. 651/45 od 1. srpnja 1945., kojom je Josip Astaloš proglašen krivim zbog kaznenih djela iz članka 13. i 14. Uredbe o vojnim sudovima od 24. svibnja 1944. i kaznenih djela (zločina) iz članka 2. točka 2. i 8. Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj od 24. travnja 1945. te je osuđen na kaznu smrti vješanjem, trajni gubitak građanske i vojničke časti i konfiskaciju cjelokupne imovine u korist države.

Međutim sudska odluka o rehabilitaciji osuđenog ratnog zločinca znači formalnu neudžnost, a ne nužno i materijalnu neudžnost. Štoviše, u navedenoj presudi Županijskog suda u Osijeku vidljivi su brojni dokazi i svjedočanstva o aktivnom sudjelovanju Josipa Astaloša u zločinačkom režimu Nezavisne države Hrvatske (NDH) i ustaškim zločinima, temeljem čega je ustavnopravno neprihvatljivo imenovanje ulice po njemu.

Trg Republike Hrvatske 14, 10000 Zagreb, Hrvatska
Dekanat: (01) 4564-309; Tajništvo: (01) 4564-303
IBAN: HR9823600001101264729
E-mail: dekanat@pravo.unizg.hr
URL: www.pravo.unizg.hr

*Tzv. pravno mišljenja Aleksandra Maršavelskog:
kompilacija neznanja i ideologije*

ma, koje je 16. studenoga 1944. donio Odjel za pravosuđe ZAVNOH-a. Međutim, unatoč tome, uskraćivanje prava na podnošenje bilo kakvog, a kamoli učinkovitog pravnog lijeka, proturječi javnom poretku Republike Hrvatske i potvrđuje ranije zaključke vijeća da je namjera bila postupak protiv Josipa Astaloša i drugih riješiti brzo, bez odugovlačenja, ali nauštrb prava okrivljenika. Pri tome je teško razumljivo da je mogućnost podnošenja žalbe protiv odluka sudova postojala prema navedenim Uputstvima, ali ne i prema Uredbi o vojnim sudovima, iako se Uredbom mogla izreći smrtna kazna.

29. Društveno-politička situacija nakon Drugog svjetskog rata bila je izni-

mno složena. Opisujući stanje na području tadašnjeg okruga Osijek, Okružni komitet Komunističke partije Hrvatske Osijek je u dopisu od 29. svibnja 1945. naveo: “Politička situacija na okrugu je prilično šarolika. U posljednje vrijeme osjeća se naročita aktivnost velikosrpskih šovinista. Vraćanjem Srpskih dobrovoljaca iz Srbije unosi se u naša srpska sela mnogo četničkih tendencija. U Hrvatskim selima sve više dižu glave klerofašisti. Mačekovski elementi još su uvijek prilično zbudjeni. Tu i tamo se primjećuje povezivanja Mačekovaca sa četnički nastrojenim Srbima.” Kasnije u istom dopisu se najavljuje osuda i likvidacija “popa Astaloša” (citirano u točki 11. i 22.3. obrazloženja ove presude). Dopisom od 5. srpnja 1945. navedeni Okružni komitet ponovno dostavlja izvješće o političkoj situaciji u okrugu Osijek te ističe da se “za proteklih mjesec dana situacija nije puno promijenila...”. U tom dopisu se ističe Dalj, kao mjesto u kojemu su “...kulaci proturali svoje direktive i znali sve zaključke partijske zajednice.” Kao odgovor na stanje u okrugu navodi se da je provedeno suđenje Josipu Astalošu, koje je imalo popriličan efekt (citirano u točki 11.1. i 22.3. obrazloženja ove presude). Dopisi kojima se najavljuje osuda Josipa Astaloša, a potom i hvali s dobro napravljenim poslom u svrhu poboljšanja političke situacije u tadašnjem okrugu Osijek ukazuju da je do osude Josipa Astaloša došlo zlouporabom političke moći.

29.1. Zlouporaba političke moći ne ogleđa se samo u najavi osude Okružnog komiteta Komunističke partije, nego i postupanju istražitelja OZN-e, vojno-sudskog istražitelja i na koncu postupanja suda, gdje su u apsolutno svakoj fazi postupka kršena prava Josipa

Astaloša. I to ne samo prava zajamčena "modernim" pravnim sustavima, nego i prava koja su imali drugi pojedinci u isto vrijeme i u istoj državi. Kazneni postupak koji je proveden protiv Josipa Astaloša nije zadovoljio ni minimalne standarde koji su bili postavljeni u to vrijeme. Uredba o vojnim sudovima na temelju koje je Josip Astaloš proglašen krivim je i u vrijeme donošenja bila protivna općim načelima prava koje priznaju civilizirani narodi, kako to u odluci navodi Ustavni sud Republike Slovenije, jer su odredbe te Uredbe bile preopćenite, čime su otvarale značajan prostor samovolji istražitelja i sudova u kriminalizaciji ponašanja i/ili kriminalizaciji pojedinaca. Nadalje, Uredba o vojnim sudovima donesena je 24. svibnja 1944., a Josipu Astalošu se na teret stavljaju kaznena djela počinjena prije stupanja na snagu Uredbe, čime je povrijeđeno još jedna sastavnica načela zakonitosti – zabrana retroaktivnosti (*nullum crimen sine lege praevia*). Osim same neadekvatnosti propisa standardima pravne države i demokratskog društva, najteže povrede prava Josipa Astaloša su nastupile tijekom provođenja istrage i samog kaznenog postupka, pa je tako Josipa Astaloša osudio vojni sud koji nije bio stvarno nadležan za suđenje po odredbama same Uredbe o vojnim sudovima. Tijekom postupka povrijeđena je pretpostavka nedužnosti Josipa Astaloša, kao okrivljenika, dok prava obrane nisu niti postojala.

29.2. Ukratko, predmet ove revizije je kazneni postupak u kojemu okrivljenik nema mogućnost odabira svoga branitelja, a postavljeni branitelj ne poduzima nikakve radnje kojima bi zaštitio prava okrivljenika, kazneni postupak u kojemu okrivljenik ne može postavljati pitanja svjedocima optužbe i ne može predlagati dokaze koji bi išli njemu u korist i kazneni postupak u kojemu okrivljenik ne može smrtnu presudu pobijati bilo kakvim, a kamoli učinkovitim pravnim lijekom. Uz to, u obrazloženju osuđujuće presude je izostala analiza dokaza u odnosu na svako pojedino kazneno djelo koje se Josipu Astalošu stavljalo na teret, jer je samo iznesen sadržaj obrane

Josipa Astaloša i iskaza pojedinih svjedoka, bez stvarne ocjene zašto se niti jedan dio obrane Josipa Astaloša ne prihvaća kao vjerodostojan. Naime, pravo na obrazloženu sudsku odluku podrazumijeva obvezu sudova da u svojim odlukama navedu jasne i potpune razloge kojima su se rukovodili pri njihovu donošenju. Ta obveza postoji i izvire iz članka 6. stavak 1. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, a u Ustavu Republike Hrvatske se manifestira kroz članak 29. stavak 1. te se postupak pred sudom ima smatrati nepravičnim ukoliko odluka suda nema valjano i dostatno obrazloženje. Obveza obrazlaganja odluke ne zahtijeva pružanje detaljnog odgovora na svaku tvrdnju već se podrazumijeva da stranke u postupku mogu očekivati konkretan i izričit odgovor suda na one tvrdnje koje su odlučujuće za ishod postupka. Odlučujuće za ishod svakog kaznenog postupka je obrazloženje radnji (kaznenih djela) za koje je osoba proglašena krivom, što je zbog nepostojanja ocjene izvedenih dokaza izostalo u osuđujućoj presudi Josipu Astalošu. Opisane manjkavosti u svojoj ukupnosti dovode do zaključka da je do osude Josipa Astaloša došlo zlouporabom političke moći jer ovako proveden kazneni postupak krši međunarodnopravno priznata načela pravne države i demokratskog društva te proturječi javnom poretku Republike Hrvatske, radi čega presuda donesena nakon tako provedenog kaznenog postupka ne može stvarati pravne učinke u demokratskom, pravno uređenom društvu.

29.3. Vijeće je navedenu presudu razmotrilo i u odnosu na članak 570.d stavak 3. ZKP/08., kojim je propisano da će vijeće odbiti reviziju kao neosnovanu ako utvrdi da je podnesena protiv odluke kojom je podnositelj osuđen za ratni zločin ili drugo kazneno djelo za koje je Republika Hrvatska dužna progoniti po pravilima međunarodnog prava, kazneno djelo čijim je počinjenjem došlo do gubitka života neke osobe, teške tjelesne ozljede ili ako je osuđenik za sebe ili drugoga stekao protupravnu imovinsku korist ili ako se radi o djelu

suprotnom javnom poretku Republike Hrvatske. Vijeće je utvrdilo da zbog nepoštenosti kaznenog postupka u cjelini i činjenice da nisu izvedeni vjerodostojni dokazi koji bi upućivali na krivnju Josipa Astaloša, ne postoje razlozi iz članka 570.d stavak 3. ZKP/08. za odbijanje predmetne revizije kao neosnovane. Pri tome je važno ukazati i da priznanje Josipa Astaloša prilikom ispitivanja nema pravne učinke zbog opisanih povreda prava obrane u istražnom postupku.

30. Vijeće je iz svih navedenih razloga zaključilo da je do presude Vojnog suda vojne oblasti Slavonije Jugoslavenske armije, sud. br. 651/45 od 1. srpnja 1945., kojom je Josip Astaloš proglašen krivim zbog kaznenih djela iz članka 13. i 14. Uredbe o vojnim sudovima od 24. svibnja 1944. i kaznenih djela (zločina) iz članka 2. točka 2. i 8. Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj od 24. travnja 1945. te je osuđen na kaznu smrti vješanjem, trajni gubitak građanske i vojničke časti i konfiskaciju cjelokupne imovine u korist države, došlo zlouporabom političke moći, radi čega je navedena presuda u cijelosti poništena u odluci o kaznenoj odgovornosti, u skladu s člankom 570.d stavak 4. ZKP/08.

Osijek, 12. veljače 2026.

Predsjednica vijeća

Vlasta Šimenić-Kovač

Uputa o pravu na žalbu:

Protiv ove presude ovlaštene osobe mogu podnijeti žalbu u roku petnaest dana od dana primitka presude. Žalba se podnosi u tri istovjetna primjerka Županijskom sudu u Osijeku, a o žalbi odlučuje Vrhovni sud Republike Hrvatske.

Dostaviti:

1. Županijsko državno odvjetništvo u Osijeku
2. Hrvatsko društvo političkih zatvorenika, Masarykova 22/IV, Zagreb
3. odvjetnik dr. sc. Tomislav Jonjić, e-komunikacija

IN DIESER AUSGABE

Unser ständiger Mitarbeiter **Darko Utovac** veröffentlicht den zweiten Teil seiner Studie über das Attentat, das kroatische Nationalisten im Dezember 1933 auf den jugoslawischen König **Alexander I. Karađorđević** geplant hatten. Dieser Versuch scheiterte und führte zu zwei Todesurteilen, doch nur wenige Monate später, im Oktober 1934, wurde Alexander bei einem Attentat in Marseille ermordet. Dies bedeutete den endgültigen Zusammenbruch seiner Diktatur, die 1931 durch die Einführung der sogenannten oktroyierten Verfassung nur scheinbar gemildert worden war.

*

Im Februar 1960 starb der Zagreber Erzbischof **Dr. Alojzije Stepinac** in der Gefangenschaft in Krašić. Das jugoslawische kommunistische Regime hatte ihn 1946 wegen seiner Treue zur katholischen Kirche sowie seiner Loyalität gegenüber dem kroatischen Volk und dessen Staat als angeblichen Kriegsverbrecher verurteilt. Nachdem ihn Papst **Pius XII.** in das Kardinalskollegium aufgenommen hatte, nutzte das jugoslawische Regime dies als Vorwand, um die diplomatischen Beziehungen zum Vatikan abubrechen. Aus diesem Anlass veröffentlichen wir das Protokoll des Zagreber Volksausschusses – des Vorläufers der heutigen Stadtversammlung – aus dem Dezember 1952, in dem die Solidarisierung dieses Ausschusses mit der Entscheidung der jugoslawischen Regierung dokumentiert ist, die diplomatischen Beziehungen zwischen Bel-

grad und dem Vatikan abubrechen. Für den Text eines Telegramms, in dem Erzbischof Stepinac als „zu milde bestrafte(r) Kriegsverbrecher“ bezeichnet wurde, stimmten auch einige kroatische „Antifaschisten“, die später in Opposition zum jugoslawischen kommunistischen Regime traten, solche und ähnliche Episoden jedoch in ihren Biographien beharrlich verschwiegen.

*

Über Leben und Werk des angesehenen kroatischen katholischen Laien **Jerolim Malinar** schreibt **Prof. Dr. Zdravko Matić**. In der Zeit zwischen den beiden

ile in erster Linie die Angehörigen der herrschenden Ustaša-Bewegung selbst traf, wurde ihm dies vom jugoslawischen kommunistischen Regime nicht verziehen, sodass Malinar nach der Wiedererrichtung Jugoslawiens in einem politischen Prozess zum Tode verurteilt und hingerichtet wurde.

*

Als Rechtsanwalt vertrat unser Chefredakteur die Kroatische Gesellschaft der politischen Gefangenen im Verfahren zur Überprüfung des Todesurteils gegen den Geistlichen **Josip Astaloš**, Pfarrer in Dalj und Osijek, der im Juli 1945 von einem jugoslawischen kommunistischen Militärgericht zum Tode verurteilt worden war. Im Einklang mit den Empfehlungen des Europarates hat Kroatien nämlich die Möglichkeit einer individuellen Überprüfung von Urteilen vorgesehen, die durch den Missbrauch politischer Macht zustande gekommen sind. Eines von vielen solchen Fällen ist auch das Urteil gegen den Geistlichen Astaloš. Dieses wurde im Februar 2026 vom Gespannschaftsgericht in Osijek aufgehoben, doch in einer Reihe von Medien in

Kroatien erhob sich gegen diese Entscheidung eine politisch motivierte Kampagne, deren offensichtliches Ziel es ist zu zeigen, dass das Jahr 1945 – das Jahr der Wiedererrichtung Jugoslawiens und der Etablierung der kommunistischen Diktatur – nicht vergangen ist und nicht vergehen darf.

Dubrovnik

Weltkriegen gehörte Malinar zu den herausragendsten Vertretern der organisierten katholischen Bewegung, und nach der Ausrufung des Unabhängigen Staates Kroatien übernahm er einige zivile Funktionen, darunter auch die Mitwirkung an der Arbeit eines Standgerichts. Obwohl Daten über die Tätigkeit dieses Gerichts zeigen, dass harte Urte-

IN THIS ISSUE

Our regular contributor **Darko Utovac** presents the second part of his study on the assassination attempt against the Yugoslav **King Alexander I Karađorđević**, which Croatian nationalists planned in December 1933. This attempt failed and resulted in two death sentences, but only a few months later, in October 1934, Alexander was assassinated in Marseille. This marked the final collapse of his dictatorship, which had been only nominally softened in 1931 by the adoption of the so-called Octroic (Imposed) Constitution.

*

In February 1960, the Archbishop of Zagreb, **Dr. Alojzije Stepinac**, died in confinement in Krašić. The Yugoslav communist regime had convicted him in 1946 as an alleged war criminal because of his loyalty to the Catholic Church and his devotion to the Croatian people and their state. After Pope **Pius XII** elevated him to the College of Cardinals, the Yugoslav regime used this as a pretext to sever diplomatic relations with the Vatican. On this occasion, we publish the minutes of the Zagreb People's Committee – precursor to today's City Assembly – from December 1952, documenting that body's solidarity with the Yugoslav government's decision to break diplomatic relations between Belgrade and the Vatican. The telegram in which Archbishop Stepinac was described as a "too leniently punished war criminal" was supported by votes from some Croatian "antifascists" who would later join the opposition to the Yugoslav communist regime, yet would consi-

stently omit such episodes from their biographies.

*

Prof. Dr. Zdravko Matić writes about the life and work of the distinguished Croatian Catholic layman **Jerolim Malinar**. In the period between the two world wars, Malinar was among the most prominent members of the organized Catholic movement. After the proclamation of the Inde-

*

As a lawyer, our editor-in-chief represented the Croatian Society of Political Prisoners in the proceedings to review the death sentence of **Rev. Josip Astaloš**, a parish priest in Dalj and Osijek, who had been sentenced to death by a Yugoslav communist military court in July 1945. In line with the recommendations of the Council of Europe, Croatia has provided for the possibility of individual review

Split

pendent State of Croatia, he accepted certain civic duties, including participation in the work of a summary court. Although data on the court's activities show that harsh sentences primarily affected members of the ruling Ustaša movement themselves, the Yugoslav communist regime did not forgive him for this, and after the restoration of Yugoslavia he was sentenced to death in a political trial and executed.

of convictions rendered through the abuse of political power. One of many such cases is that of Rev. Astaloš. His conviction was annulled in February 2026 by the County Court in Osijek, but a politically motivated media campaign in Croatia followed, clearly aimed at demonstrating that the year 1945 – the year of the restoration of Yugoslavia and the establishment of the communist dictatorship – has not passed and must not be allowed to pass.

Narodni odbor grada Zagreba
Tajništvo

Broj:

4075/53.

Predmet:

Suglasnost za razrješenje
i postavljenje načelnika
Odjela za unutrašnje poslove
N.O-a grada Zagreba.

DRŽAVNI ARHIV U ZAGREBU

I Z V J E Š T A J

Državni Sekretarijat za unutrašnje poslove NR Hrvatske zatražio je, da Narodni odbor grada Zagreba u smislu čl. 128. Zakona o narodnim odborima gradova i gradskih općina dađe suglasnost, da se drug RANOGAJEC VLADO razrješi dužnosti načelnika Odjela za unutrašnje poslove Narodnog odbora grada Zagreba radi preuzimanja nove dužnosti kod istog Narodnog odbora, a da se na njegovo mjesto postavi drug UZELAC ZLATKO, dosadašnji sekretar Kotarskog komiteta SKJ u Vinkovcima.

U vezi gornjeg predlaže se, da Narodni odbor grada Zagreba na temelju čl. 128. Zakona o narodnim odborima gradova i gradskih općina donese

R J E Š E N J E

1/ daje se suglasnost, da se RANOGAJEC VLADO razrješi dužnosti načelnika Odjela za unutrašnje poslove Narodnog odbora grada Zagreba,

2/ daje se suglasnost, da se UZELAC ZLATKO, dosadašnji sekretar Kotarskog komiteta SKJ u Vinkovcima, postavi za načelnika Odjela za unutrašnje poslove Narodnog odbora grada Zagreba.

Primljeno na 6. zajedničkoj sjednici Gradskog vijeća i Vijeća proizvođača održanoj 31. III. 1953.

Predsjednik Narodnog odbora:

J. Hajec

NARODNI ODBOR GRADA ZAGREBA
T A J N I Š T V O

Broj: 4071- 1953.

Predmet: Izbor tajnika Narodnog odbora grada Zagreba.

I Z V J E Š T A J

Poslovi Tajništva Narodnog odbora grada Zagreba su vrlo opsežni a naročito su se povećali u posljednje vrijeme kada su na Tajništvo preneseni još neki poslovi kao statistika, budžet, računovodstvo, birački spiskovi i matična služba. Osim toga glavni teret posla oko predstojećeg osnivanja općina pasti će uglavnom na samo Tajništvo.

Usljed takvog proširenja poslova ukazala se je potreba za još jednim tajnikom. Poslovi Tajništva podjelili bi se na dva tajnika.

Stoga se predlaže da se u cilju izbora još jednog tajnika donese slijedeće

R J E Š E N J E

DRŽAVNI ARHIV U ZAGREBU

RANOGAJEC VLADO dosadašnji načelnik Odjela za unutrašnje poslove Narodnog odbora grada Zagreba, izabire se za tajnika Narodnog odbora grada Zagreba.

Primljeno na 6. zajedničkoj sjednici Gradskog vijeća i Vijeća proizvođača koja je održana 31.III. 1953. godine.

PREDSJEDNIK
NARODNOG ODBORA :

[Handwritten signature]